

Uit

**NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET**

Institutt for arkeologi, historie, religionsvitenskap og teologi

Demokratibegrepet i grunnskolens læreplaner

En historiefaglig analyse av bruk og fremstilling av demokratibegrepet i norske læreplaner for grunnskolen 1974-2020

Erik Mjønes Svensson

Masteroppgave i Historie ved lektorutdanningen HIS-3980 ... November 2019

Forord

Denne mastergradsoppgaven omhandler bruk og fremstilling av demokratibegrepet i norsk grunnskoles læreplaner. Bruk og fremstilling av demokratibegrepet i læreplanene, som er styringsdokumenter for norsk skole, kan ha sterk innvirkning på den demokratiske opplæringen og historieundervisningen i grunnskolen. Demokrati i skolen er et diskutert tema innenfor forskning i historiedidaktikk. Det stilles spørsmål til hvor demokratisk grunnskolen er og kan være, og hvordan undervisningen kan gjøres demokratisk. Det vises gjennomgående i forskningslitteraturen som omhandler demokrati i skolen, at demokratiet er en viktig del av opplæringen. Det påpekes også at skolen er en viktig arena for demokratisk opplæring og oppfostring av demokratiske medborgere.

Det som har fanget min interesse er hvordan dette ønsket om demokratisk oppfostring i skolen blir forsøkt realisert. Læreplanene setter målene og retningslinjene for opplæringen, og har derfor sterk innvirkning på hvordan den demokratiske opplæringen foregår. Læreplanenes fremstilling og bruk av demokratibegrepet vil derfor kunne være avgjørende for det demokratisyn som formidles i klasserommet. Historiefaget er sentralt i demokratiopplæringen gjennom sin sterke tilknytning til demokratiets historie, og demokratiets tilknytning til store historiske hendelser gjennom tidene. Denne oppgaven er derfor en analyse av grunnskolens læreplaners fremstilling og bruk av demokratibegrepet. Analysen er gjort for å finne ut hvilke muligheter og utfordringer læreplanen gir den demokratiske historieundervisningen, som er sentral i fostringen av demokratiske medborgere.

Jeg vil rette en stor takk til de som har hjulpet meg i arbeidet med mastergradsoppgaven. Takk til Kari Aga Myklebost for veiledning gjennom oppgaveskrivingen. Takk for tiden du har satt av til meg, og takk for gode og konstruktive tilbakemeldinger. Takk til Rolf Inge Larsen for inspirasjon til valg av tema for oppgaven gjennom god undervisning i historiedidaktikk. Takk til min samboer Elisif, for opprydding i grammatikk og rettskriving. Helt sist vil jeg takke hele gjengen på lesesalen i Breiviklia for å gjøre lange dager med mye arbeid til en god opplevelse.

Innholdsfortegnelse

Forord	i
1. Analyse av grunnskolens læreplaners bruk og fremstilling av demokratibegrepet. Hva og hvorfor?.....	1
1.1. Problemformulering	5
1.1.1. Delproblemstillinger.....	5
1.2. Definisjoner, kontekst og avgrensning	7
1.2.1. Definisjoner	7
1.2.2. Kontekst.....	9
1.2.3. Avgrensning.....	9
1.3. Teori og metode	11
1.3.1. Læreplanforskning	11
1.3.2. Tidligere forskning innenfor demokrati i norsk skole og læreplananalyse	12
1.3.3. Kritisk syn på utvalg av kilder.....	15
1.3.4. Metode	16
1.3.5. Forskningens troverdighet	18
2. Bruk og fremstilling av demokratibegrepet i norske læreplaner for grunnskolen, 1974 – 2006.....	20
2.1. Mønsterplan av 1974.....	22
2.2. Mønsterplan av 1987.....	29
2.3. Læreplanverket av 1997 for den 10-årige grunnskolen.....	40
2.4. Oppsummering av læreplaner M74, M87 og L97.....	53
3. Bruk og fremstilling av demokratibegrepet i norske læreplaner for grunnskolen, 2006 - 2020.....	55
3.1. Kunnskapsløftet av 2006.....	55
3.2. Læreplanverket av 2020	64
3.3. Oppsummering av læreplaner fra 1974 til 2020	74
4. Demokratiske muligheter og utfordringer i historieundervisningen, som følger av læreplanens fremstilling og bruk av demokratibegrepet	76
4.2. Demokratiske muligheter i historieundervisningen	76
4.3. Demokratiske utfordringer i historieundervisningen	78
5. Konklusjon.....	83
6. Litteraturliste.....	87

1. Analyse av grunnskolens læreplaners bruk og fremstilling av demokratibegrepet. Hva og hvorfor?

Opplæringsloven og læreplanen for norsk grunnskole har et ideal om fostring av demokratiske medborgere, og at opplæringen i norsk skole skal fremme demokratiet. I opplæringsloven står det skrevet slik: «Opplæringa skal gi innsikt i kulturelt mangfald og vise respekt for den enkelte si overtyding. Ho ska fremje demokrati, likestilling og vitskapleg tenkjemåte.»¹ Altså skal opplæringen bidra til å fremme demokratiet. Elever i norsk skole skal gjennom sin opplæring bli aktive demokratiske medborgere, i det demokratiske samfunnet Norge er. Demokratiet har flere roller i den norske skole. Elever av den norske skole skal lære *om* demokrati, *for* demokrati og *gjennom* demokrati. Dette betyr at undervisningen i skolen skal omhandle demokrati, den skal fremme demokratiet og undervisningen skal være demokratisk.

Demokrati i skolen er et diskutert tema blant pedagoger, didaktikere, historikere og andre faglærte innenfor relevante fagekspertiser. Diskursen rundt demokrati i norsk skole består av innspill fra forskning som tar for seg flere deler av den demokratiske skole. Spørsmål som stilles omhandler hvor demokratisk skolen er og burde være, hvordan den demokratiske undervisningen burde foregå, i hvor stor grad læreplanene er demokratiske og hvilke muligheter og utfordringer demokratisk opplæring kan gi undervisningen.

Idealet om demokratisk oppfostring er ikke et nytt fenomen i norske læreplaner. Idealet har preget de norske læreplanene over lengre tid, og demokratiet har hatt en sentral rolle i flere tiår. Læreplanene har gjennom disse årene ytret ønske om demokratisk oppfostring. I forskningslitteratur finner man ved flere eksempler et ønske om å innføre mer eller bedre demokratiopplæring i skolen. Et slikt ønske viser til et syn på norsk skole som ikke demokratisk nok. Professor i pedagogikk Janne Madsen og førsteamanuensis i pedagogikk Heidi Biseth skriver i sin bok kalt *Må vi snakke om demokrati?* om det de selv kaller et demokratisk underskudd blant norske elever. De baserer påstanden på resultater av internasjonale undersøkelser, hvor resultatene viser at norske skoleelever er mer negative til mangfold enn det internasjonale gjennomsnittet. De skriver følgende: «Dette er blant annet synlig gjennom at en større andel norske elever mener innvandrere skal ha færre rettigheter i samfunnet enn andre personer.»² I boken *Kritiske blikk på skolen* viser universitets- og høgskolelektor Theo Koritzinsky til en elevundersøkelse fra 2017, gjennomført av over 6000 i

---

¹ Kunnskapsdepartementet (2018) Formål

² Madsen og Biseth (red.) (2014) s. 274

9.klasse. Undersøkelsen viser til at norske elever har høyt kunnskapsnivå og god demokratiforståelse. Koritzinsky skriver følgende:

«Norske elever har høyt kunnskapsnivå og god forståelse av demokrati. Sammenlignet med det internasjonale gjennomsnittet «skårer norske elever høyt på skalaen for kunnskap om og forståelse av demokrati». Vi ligger på en femte plass blant de 24 landene i undersøkelsen, rett etter Taiwan og tre andre nordiske land. Tallene viser også norsk framgang fra undersøkelsen i 2009.»³

Undersøkelsen er gjennomført tre år etter Madsen og Biseths bok ble publisert. Noe som kan vise til en mulig endring fra det demokratiske underskuddet de påpeker. Likevel, viser undersøkelsen fra 2017 til demokratikunnskaper og demokratiforståelse. Madsen og Biseths argumentasjon omhandler i større grad demokratiske holdninger. Kanskje har norske elever gode demokratikunnskaper og god demokratiforståelse, men mindre demokratiske holdninger. Noe som kun viser til gode kunnskaper *om* demokrati. Hvis det stemmer at norske skolelever lider av demokratisk underskudd i en norsk skole som ønsker å fremme demokrati, en skole som ifølge undersøkelsen fra 2017 viser til elever med høy demokratikunnskap og demokratiforståelse, er det interessant å undersøke hva som kan være årsaken til akkurat det.

Det rettes kritikk mot demokratiet i skolen fra flere fagfolk med ulike perspektiver. En kritikk som blir rettet mot demokratiet i norsk skole i dag er siktet mot forståelsen av begrepet *demokratisk medborgerskap*. Førstelektor Elisabeth Stenshorne og førsteamanuensis Brit Bolken Ballangrud ved fakultetet for pedagogikk ved USN skriver i sitt kapittel i Madsen og Biseths bok om begrepsforståelse som en utfordring i skolen. De skriver følgende:

«Demokratisk medborgerskap er et omdiskutert begrep med mange betydninger. Når begrepene ikke beskrives og utdypes på tilstrekkelig vis, får det konsekvenser for undervisningen.»⁴ De argumenterer for at utydelige begrepsbeskrivelser vil gi konsekvenser for undervisningen, og argumenterer i samme kapittel for at det er skolens ledelse og læreres ansvar å drøfte rundt begrepet. Dette for at en felles forståelse skal kunne oppnås, som videre kan gjøre at undervisningen baserer seg på det samme grunnlag av demokratiforståelse.

Videre i boken *Må vi snakke om demokrati?* finner man i kapitlet kalt *Om demokratiske trender i skolen*, et underkapittel kalt *Manglende prioritering av demokrati i skolen*. Her retter Madsen og Biseth kritikk mot mangel på systematisk innføring av demokrati i

---

³ Briseid Et.al. (2018) s.76

⁴ Madsen og Biseth (red.) (2014) s. 102

undervisningen. De formulerer kritikken slik: «Gjennom intervjuer med flere enn 60 lærere, skoleledere og rådgivere fremkommer det at demokrati blir sett på som noe som skjer i skolen uten at lærerne må legge det bevisst inn i egen undervisning.»⁵ De skriver videre: «Praksis preges i stor grad av tilfeldigheter og lærerens personlige interesser.»⁶ Det er tydelig kritikk mot en utilstrekkelig demokratisk undervisning som preges av tilfeldigheter. De ytrer et ønske om en systematisert innføring av demokrati i undervisningen, som ikke skal variere ut fra tilfeldigheter, som for eksempel de enkelte lærere sin interesse for demokratisk undervisning.

Dette er noen eksempler fra forskningslitteratur som omhandler temaet og som ønsker en tydeligere og mer systematisk demokratilæring. Både i forskningslitteraturen som omhandler demokrati i norsk skole og i læreplanene finner man et ønske om å fremme god demokratilæring. Demokratiet byr på mange muligheter i grunnskolen, spesielt i samfunnsfaget gjennom undervisning i historie og samfunnskunnskap. Demokratiet åpner for kritiske samtaler, meningsytring og samarbeid. Det åpner for at elever får møte hverandres synspunkter og forståelser, og det åpner for en mulighet for elevene til å lære seg hvordan de kan møte det demokratiske samfunnet utenfor klasserommet. Læreplanene i norsk grunnskole viser til et ønske om en opplæring med slike muligheter.

Min hypotese er at læreplanene for norsk grunnskole er preget av uforsiktig begrepsbruk og fremstilling av demokratiet. Noe som kan være kontraproduktivt i et ønske om å oppfostre demokratiske medborgere. Av egen erfaring fra historieundervisning for ungdomstrinnet i grunnskolen, erfarer jeg at demokratiet i tilfeller kan bli sett på som et selvfølgelig gode. Dette både fra faglærere og elever.

Jeg har selv erfart hvordan å se på den demokratiske opplæringen som et selvfølgelig gode kan gi utfordringer i undervisningen. Denne erfaringen fikk jeg ved å få direkte tilbakemelding fra en elev fra et ikke-demokratisk land. Etter historieundervisningen var slutt fortalte han at han ikke klarte å fokusere da medelevene fikk være med å bestemme fokus og vurderingskriterier for en oppgave. Jeg forklarte det med at det var demokratilæring, og at det var nyttig for dem. Han forsto likevel ikke hvorfor elever på femten år skulle få bidra i å utforme vurderingskriterier, og ble usikker på læringsutbyttet av oppgaven på grunn av dette. Dette er et eksempel på en utfordring som kan komme når lærer behandler demokratisk læring som et selvfølgelig gode. Jeg forventet at elevene skulle respondere positivt på medvirkning

---

⁵ Ibid. s. 275-276

⁶ Ibid. s. 276

og demokratisk læring, uten å vurdere andre mulige responser. Selv om denne eleven kom fra et ikke-demokratisk land, så er det ikke et kriterium for den bestemte reaksjonen. Elever fra demokratiske land kan selvfølgelig også oppfatte det som useriøst og kanskje litt risikabelt å la elevene få medvirke i utformingen av vurderingskriterier for skolearbeidet. Denne utfordringen passer inn i kritikken som rettes mot en for lite systematisert innføring av demokrati i klasserommet. Hadde jeg som lærer fra begynnelsen av forklart tydelig hvorfor jeg ønsket en demokratisk utforming av oppgave og vurderingskriterier med grunnlag i læreplanens demokratiideal, ville det kanskje ikke blitt sett på som useriøst og risikabelt, men som en del av opplæringen. En slik forklaring ville nødvendigvis ikke løst utfordringen, da elevenes oppfatning av hverandres egenskaper til å sette vurderingskriterier fortsatt vil innvirke sterkt.

Eksempelet er basert på én erfaring, men viser likevel tydelig hvordan et slikt syn på demokrati kan gi utfordringer i undervisningen. Samtidig i samme hendelse viser demokratiidealet en av sine muligheter, der hvor elevene får være med på å bestemme hvordan deres opplæring skal foregå, og hvordan man i et demokrati kan være med å forme sine egne muligheter. Eleven som klaget følte også at han kunne komme til meg å ytre sin mening om undervisningen, noe som er demokratisk praksis i seg selv. Denne erfaringen fikk meg til å tenke over både utfordringer og muligheter med demokratisk undervisning, men tanken som slo meg hardest var hvorfor jeg selv så det som en selvfølge at medvirkning fra elevene skulle gi kun positiv respons. Jeg har lært gjennom lærerutdanningen hvordan et demokratisk klasserom og demokratisk undervisning vil gi godt læringsutbytte for elevene, og vil gi elevene en god følelse av at deres meninger om undervisningen er viktige, noe mange av dem muligens opplevde. Av den grunn så forventet jeg kun positiv respons. Det lærte jeg at nødvendigvis ikke alltid er tilfelle.

Historiefaget er en god plattform for demokratilæring, da historiefaget omhandler for eksempel demokratiets historie, og konflikter og fredsforhandlinger som skaper og/eller preges av demokratiske utfordringer. Historiefaget er derfor sentralt i demokratiopplæringen i skolen. Det gjør det viktig at historiefaget følger opp ønsket om demokratisk oppfostring. Det er interessant, og ble mitt hovedmål i denne oppgaven å analysere hvordan dette ønsket blir forsøkt realisert. Dette gjennom analyse av de generelle/overordnede deler av læreplanene og fagplanene for samfunnsfag, hvor historiefaget er plassert i grunnskolen. Dette valgte jeg å gjøre ved å analysere læreplanenes fremstilling og bruk av demokratibegrepet. For så å vurdere hvordan denne fremstillingen og begrepsbruken kan føre til demokratiske muligheter

og/eller utfordringer i demokratisk historieundervisning. Denne oppgaven er derfor en historiedidaktisk oppgave.

1.1. Problemformulering

Denne oppgavens omfang har en bredde som gjør at jeg vil forsøke å besvare mer enn ett spørsmål. Oppgaven vil bestå av to deler, hvor den første er en analysedel hvor jeg analyserer læreplanene fra 1974 til 2020. Den andre delen er en drøftningsdel hvor resultatene fra den første delen vil være grunnlag for drøftingen. Oppgaven har derfor en overordnet problemformulering og to mer spesifikke delproblemstillinger. Den overordnede problemformuleringen vil lyde slik:

- ***Bruk og fremstilling av demokratibegrepet i grunnskolens læreplaner og dens innvirkning på demokratisk historieundervisning i ungdomsskolen***

Den overordnede problemformuleringen er formulert slik fordi oppgaven tar for seg både fremstillingen og begrepsbruken i læreplanene gjennom analysen, og den innvirkningen begrepsbruken og fremstillingen har på historieundervisningen. Innvirkningen vil bli vurdert i muligheter og utfordringer for demokratiopplæring og undervisning i demokrati i ungdomsskolen.

1.1.1. Delproblemstillinger

Mine delproblemstillinger er de to spørsmål jeg vil undersøke nærmere i oppgaven.

Delproblemstillingene tar for seg hver sin del av oppgaven, hvor den første består av en analyse av fremstilling og bruk av demokratibegrepet i grunnskolens læreplaner fra 1974 og frem til den kommende læreplan av 2020, med et hovedfokus på ungdomstrinnet. Den andre delen av oppgaven omhandler innvirkningen denne fremstillingen og begrepsbruken kan ha på demokratiopplæringen i historieundervisningen i ungdomsskolen. Her vil jeg vurdere innvirkningen i demokratiske muligheter og utfordringer, som fremstillingen og begrepsbruken kan føre til. Den første delproblemstillingen vil lyde slik:

- *Hvordan blir demokratibegrepet brukt og fremstilt i grunnskolens læreplaner fra 1974 til den kommende læreplan av 2020?*

Formålet med denne delproblemstillingen er å finne ut hvordan demokratibegrepet har blitt brukt og fremstilt i læreplanene for grunnskolen fra 1974 frem til den kommende av 2020. Med et slikt tidsspenn vil jeg analysere fire ferdigstilte læreplaner og en ikke ferdigstilt. Jeg vil se etter brudd og kontinuitet i fremstillingen og bruken av demokratibegrepet. I analysen vil jeg se etter hvordan demokratiet fremstilles og i hvilke sammenhenger demokratibegrepet blir brukt. Jeg vil se etter dette i læreplanenes generelle/overordnede deler, i læreplanene for samfunnsfag, som inneholder historiedisiplinen og i fagenes mål, og kompetansemål som ble innført i 2006. Læreplaners utforming er sterkt preget av politikk. Fremstillingen og bruken av demokratibegrepet vil sannsynligvis være preget av samtidens samfunn og politikk. Jeg vil derfor når jeg ser etter brudd og kontinuitet i fremstilling begrepsbruk, også se etter mulige samfunnspolitiske årsaker til dette.

Den neste delproblemstillingen baserer seg på resultatene av den første. Den vil som nevnt være en refleksjon og vurdering av fremstillingens og begrepsbrukens innvirkning på demokrati læringen i historieundervisning på ungdomstrinnet. Bruken og fremstillingen av demokratibegrepet vil trolig ha en innvirkning på hvordan demokrati undervises og hvordan demokratiet fremstilles i klasserommet. Hvordan et styringsdokument som læreplanen fremstiller demokratiet, vil kunne ha sterk påvirkningskraft i hvordan man ser på demokratiet i skolen. Fremstillingen og begrepsbruken kan derfor føre til demokratiske muligheter og utfordringer i historieundervisningen på ungdomstrinnet. Den neste delproblemstillingen vil derfor lyde slik:

- *Hvilke demokratiske muligheter og utfordringer kan fremstillingen og bruken av demokratibegrepet gi historieundervisning på ungdomstrinnet?*

Historiefaget står demokratiet nært, og faget spiller derfor en viktig rolle i demokratiopplæringen i skolen. Demokratiet har sin egen historie, og demokratiet har en sentral rolle i store deler av Norgeshistorien og verdenshistorien. En refleksjon rundt hvordan fremstillingen og bruken av demokratibegrepet har innvirkning på historieundervisningen er derfor relevant i den totale vurderingen av hvordan læreplanene fremstiller og bruker demokratibegrepet.

1.2. Definisjoner, kontekst og avgrensning

1.2.1. Definisjoner

Demokrati, som styreform, kunnskapsområde og medvirkning

Demokrati stammer fra de greske ordene *demos*, som betyr folk, og *kratos* som betyr styre eller makt. Altså betyr demokrati folkestyre eller folkemakt. Det ligger i ordene at makten eller styret skal være av folket. Leser man Store Norske Leksikons definisjon på demokrati, er den formulert slik: «Demokrati, også kalt folkestyre, er en styreform der folket, forstått som landets voksne innbyggere, velger representanter som utformer lovene og tar viktige politiske beslutninger»⁷ Definisjonen beskriver demokrati slik det utøves i mange demokratiske land. Definisjonen dekker likevel ikke alt det demokrati er.

Demokrati, spesielt i skolen kan ses i flere perspektiver. Foruten demokrati som styreform, kan demokrati ses som medvirkning og som kunnskapsområde. I denne oppgaven blir bruken og fremstillingen av demokratiet i læreplanene analysert. I hovedsak omhandler dette fremstillingen av styreformen i et offentlig, nasjonalt styringsdokument. Oppgaven omhandler hvordan styreformen fremstilles, men den tar for seg både demokrati som kunnskapsområde og som medvirkning. Begge perspektivene har grunnlag i den samme styreformen, men med demokrati som kunnskapsområde, omhandler det elevens kunnskaper og muligheter til kunnskaper om demokrati, og deres demokratiske forståelse. Altså læring *om* demokrati. Demokrati som medvirkning omhandler læring *gjennom* demokrati. Demokrati som medvirkning, omhandler i større grad elevenes medvirkning og muligheter til medvirkning. Demokrati som medvirkning omhandler derfor elevenes praktiske demokratiferdigheter, og deres rett og muligheter til å benytte og utvikle disse i skolen.

I analysen av fremstillingen og bruken av demokratibegrepet, behandles begrepet som et overordnet begrep uten å gå inn på alle typer demokratiske styreformer. Demokratiet er folkestyret, og demokrati som kunnskapsområde og medvirkning er relevante underområder i analysen.

I dagens læreplan, *Kunnskapsløftet* av 2006 finner man ikke en utformet definisjon på demokrati, men dets rolle i og betydning for opplæringen beskrives tydelig: «Sams bakgrunnskunnskap er derfor kjernen i eit nasjonalt nettverk for kommunikasjon mellom

---

⁷ Hovde, Kjell-Olav. Svensson, Palle og Thorsen, Dag Einar (2018)

medlemmene i eit demokratisk fellesskap.»⁸ Læreplanen har også et hovedområde i den generelle delen kalt *Det allmenndanna mennesket*, hvor et underpunkt heter *Felles forståing i eit spesialisert samfunn*. Beskrivelsen sammen med hovedområdet viser til et syn på demokratiet som vår felles forståelse i vårt spesialiserte samfunn, som en felles verdi blant medborgere i vårt demokratiske land og som en styreform basert på åpenhet og mulighet for medvirkning og deltakelse.

Selvfølgelig gode

Store Norske Leksikon definerer et gode slik: «Gode, en betegnelse som brukes om en vare eller tjeneste som brukes for å tilfredsstille et behov.»⁹ Definisjonen er rettet til økonomi, men passer godt med synet på et politisk gode. Demokratiet kan tilfredsstille behovet for å bli hørt og det å kunne medvirke. Å se på noe som et selvfølgelig gode, kan derfor beskrives som å se dette godet som en selvfølgelighet. I sammenheng med demokrati, kan demokratiet ses på som et gode for folket. Dette ved at det gir folket rett til å delta, mene og medvirke i samfunnet og i politikk. Demokratiet gir plikter og rettigheter. Å se demokratiet som et selvfølgelig gode, vil innebære å se disse pliktene og rettighetene som selvfølgeligheter. Dette synet kan utvikles ved å glemme det arbeid som er gjort for å skaffe dette godet. Noe som kan gi et inntrykk av at godet alltid vil være der og være likt, slik at man ikke må jobbe for det. Godet blir da sett som en selvfølgelighet.

Demokratisk mulighet og demokratisk utfordring

En demokratisk mulighet i denne oppgavens sammenheng, som er historieundervisning, omhandler muligheter til demokratisk opplæring i historieundervisningen. De demokratiske mulighetene som oppstår, er muligheter til å lære *om*, *for* eller *gjennom* demokrati. En demokratisk mulighet er en mulighet som åpner for demokrati og demokratilæring.

En demokratisk utfordring i denne oppgavens sammenheng, omhandler det motsatte av en demokratisk mulighet. En demokratisk utfordring er når noe skaper problematikk for den

---

⁸ Utdanningsdirektoratet (2015) Generell del

⁹⁹ Andresen (2014) Gode

demokratiske læringen *om, for* eller *gjennom* demokrati. En demokratisk utfordring kan gjøre demokrati læringen vanskeligere, eller den kan gjøre demokrati læringen mindre demokratisk.

1.2.2. Kontekst

Denne oppgaven kan deles opp i to hoveddeler. Den største og første delen av oppgaven er en analyse av læreplanene for grunnskolen fra 1974 og frem til den nye kommende læreplan i 2020. Dette vil jeg gjøre med hjelp fra relevant forskningslitteratur skrevet av historikere, pedagoger og andre innenfor relevante fagfelt. Den andre delen vil være en drøftingsdel hvor jeg vurderer utfordringer og muligheter i skole og undervisning med dagens bruk av demokratibegrepet og dagens demokratisyn i grunnskolens læreplaner. Altså vil tidsperioden være fra 1974 frem til i dag, med et frempek mot den kommende læreplan av 2020. De eldre læreplanene vil i oppgaven bli benyttet for å kartlegge demokratibegrepets rolle i norske læreplaner for grunnskolen fra 1974 og frem til dagens gjeldende læreplan *Kunnskapsløftet* ble tatt i bruk i 2006. Jeg vil med dem se etter en mulig utvikling, som kan fortelle noe om dagens demokratisyn og begrepsbruk, og vise til et grunnlag for dagens gjeldende læreplaner. Analysen av dagens gjeldende læreplan og den kommende, vil benyttes til analyse og vurdering av dagens situasjon og hva vi kan ha i vente. Forskningslitteraturen jeg benytter meg av vil være fra etter årtusenskiftet og hjelpe meg i analysen og drøftingsdelen. Når jeg skal drøfte de demokratiske utfordringer og muligheter i skolen, omhandler det norsk grunnskole i dag og jeg vil i hovedsak fokusere på den gjeldende læreplan og den kommende læreplan av 2020, som er produkter påvirket av de tidligere læreplanenes bruk og fremstilling.

1.2.3. Avgrensning

Denne oppgaven tar opp temaet demokrati i grunnskolens læreplaner, som er et meget bredt tema, som kan angripes på flere måter og flere områder. Temaet er så bredt at noen avgrensninger må til. Avgrensningene omhandler både antall læreplaner, tidsspenn, deler av læreplanene som skal analyseres og kildemateriale.

Når det kommer til hvor mange og hvilke læreplaner som skal analyseres, har jeg endt med å velge ut de ferdigstilte læreplaner for grunnskolen fra 1974 og frem til dagens ikke ferdigstilte læreplanverk av 2020. Dette utvalget består av Mønsterplan av 1974, Mønsterplan av 1987,

Læreplanverket av 1997, Kunnskapsløftet av 2006 og Læreplanverket av 2020. Jeg har valgt ut akkurat disse læreplanene fordi de representerer en tidsperiode hvor demokratiet blir satt tydelig i fokus. Disse utvalgte læreplanene kan også gi et perspektiv over demokratiet i læreplanhistorien de siste 45 årene. De kan vise til utviklingstrekk i fremstilling av demokratiet og bruken av demokratibegrepet. Antallet læreplaner passer og godt til denne oppgavens størrelse.

De delene av læreplanene jeg har valgt å analysere er de generelle/overordnede deler og læreplanene for samfunnsfag for ungdomstrinnet, som er rammen for historieundervisning i ungdomstrinnet. De generelle/overordnede deler er gjeldende for hele opplæringen og er derfor relevante. Læreplanene for samfunnsfag blir naturlig relevante da det er historieundervisningen og demokratiopplæringen i historiefaget jeg fokuserer på. Jeg velger å fokusere på ungdomstrinnet både fordi dette er en mastergradsoppgave for lektorutdanningen 8.-13.trinn og fordi demokratiopplæringen i ungdomsskolen legger mye av grunnlaget for den videre demokratiopplæringen på videregående skole. Demokratiopplæringen i ungdomsskolen foregår i en alder hvor barn blir til ungdom og nærmer seg voksenlivet, hvor de skal bli selvstendige og mulig demokratiske medborgere. Med en større oppgave, kunne læreplanene for videregående opplæring også hvert svært relevant for en analyse av fremstilling og bruk av demokratibegrepet.

Når det kommer til kildemateriale, er det mange typer kilder som kunne vært relevante å analysere. Jeg kunne analysert lærebøker i samfunnsfag for ungdomstrinnet og jeg kunne intervjuet samfunnsfaglærere. Jeg har valgt kun å holde meg til læreplaner, da disse er felles for all historieundervisning for ungdomstrinnet i Norge, der hvor lærebøkene varierer mellom de forskjellige skolene og intervjuer kun vil gi svar på demokratiopplæringen i de bestemte skolene fra de utvalgte lærerne. Noe som ville gitt et resultat basert på tilfeldigheter. Med læreplananalyse vil jeg kunne få se hvordan det offentlige nasjonale styringsdokumentet for norsk grunnskoleopplæring velger å fremstille demokratiet og bruke demokratibegrepet. I en eventuell utvidet versjon av denne oppgaven, ville en lærebokanalyse av flere eksempler på samfunnsfag- og historiebøker for ungdomstrinnet, gitt en enda grundigere analyse av fremstilling og bruk av demokratibegrepet i norsk grunnskole.

Videre har jeg også funnet et utvalg av forskningslitteratur som kilder til læreplananalyser gjort tidligere og forskning om demokrati og demokratiopplæring i grunnskolen. Dette kildeutvalget består av bøker, artikler og avhandlinger innenfor relevante tema. Noe av denne tidligere forskningen omhandler demokratiet i skole og undervisning, og noe er eller

omhandler læreplananalyser. Jeg fant ikke tidligere læreplananalyser med fokus på fremstilling av demokratiet og bruken av demokratibegrepet, og har derfor benyttet meg av et utvalg av forskningslitteratur som har relevans til demokratiet eller til læreplananalyse.

1.3. Teori og metode

1.3.1. Læreplanforskning

I boken *Læreplan i et forskningsperspektiv* skrevet av Erling Lars Dale finner man et kapittel kalt *Et forskningsblikk på skoleeierne i implementeringen av Kunnskapsløftet og LK06*.

Kapittelet er skrevet av Britt Ulstrup Engelsen. Hun skriver at «læreplanforskning bør rette fokus mot forholdet mellom styringssignaler i den nasjonale læreplanen, og den lokale konteksten hvor læreplanen forventes konkretisert i.»¹⁰ I denne oppgaven vil min analyse av de nasjonale læreplaner for grunnskolen, være grunnlaget for en drøfting rundt læreplanenes fremstilling av demokratiet og dets potensielle konsekvenser for undervisningen i skolen.

I sin doktorgradsavhandling *Forstår vi læreplanen?* refererer Svein-Erik Andreassen til Erling Lars Dales bok *Læreplan i et forskningsperspektiv* når han skriver om perspektiver i læreplanstudier. Han oppsummerer og viser til Dales eksempler på disse perspektivene. Eksempelene er følgende:

«a) læreplanstudie som forskning på hvordan beslutninger i et rettsstatlig og liberalt demokrati legitimeres, b) læreplanreformer som styringsmiddel for ønsket endring, c) læreplanstudie som drøfting av hva slags kunnskap som er gyldig i skolen d) læreplanstudie der man teoretisk og empirisk analyserer ansvarsfraskrivelse og bebreidelsesspill aktører imellom og – e) læreplanstudie som belysning av operasjonalisering og realisering av utdanningsreformer.»¹¹

Denne oppgaven passer nok best inn i perspektiv b og c. Dette fordi analysen av utviklingen mellom de ferdigstilte læreplaner fra 1974 til i dag har et perspektiv som ser etter ønsket endring eller kontinuitet i fremstilling og bruk av demokratibegrepet. Fremstillingen av demokratibegrepet er med å forme demokratidiskursen, som setter rammene for hva slags demokratikunnskap som er gyldig i skolen.

---

¹⁰ Dale (2009) s. 65

¹¹ Andreassen (2016) s. 35

I Bjørg Brandtzæg Gundems bok *Perspektiv på læreplanen*, refererer hun til William F. Pinar's forståelse av hva en læreplan er. Hun siterer han i sin forklaring slik:

«Curriculum is a highly symbolic concept. It is what the older generation chooses to tell the younger generation. So understood, curriculum is intensely historical, political, racial, gendered, phenomenological, autobiographic, aesthetic, theological, and international. Curriculum becomes the site on which the generations struggle to define themselves and the world (Pinar 1998, s. 266)».¹²

Altså er læreplanen et symbolsk konsept, som viser til hva en generasjon vil fortelle den neste. Den representerer den eldre generasjonens ønske om å definere seg selv. Læreplanen tar med seg den forrige generasjons historie, politikk osv. Den representerer hva som ble gjort og hva som ble funnet ut i den forrige læreplans tid. Den vil derfor være preget av de holdninger denne eldre generasjon ønsker å ytre, fremme og forandre eller opprettholde. Dette er noe som trolig vil kunne ses gjennom analysen av læreplanene og mulig kunne forklare eventuelle brudd i fremstillingen og bruken av demokratibegrepet. Et brudd i fremstilling i en senere læreplan vil kunne vise til en ønsket endring av den tidligere læreplans generasjon.

1.3.2. Tidligere forskning innenfor demokrati i norsk skole og læreplananalyse

Av tidligere forskning innenfor feltet, finner man mye forskning innenfor demokrati i norsk skole, demokrati i norske læreplaner og annen læreplanforskning. Det jeg ikke har funnet er forskning som setter søkelys på fremstilling og bruk av demokratibegrepet, verken i læreplanforskning eller forskning direkte rettet mot demokratiopplæringen i norsk skole. Det er likevel gjort forskning innenfor temaene denne oppgaven vil ta opp, som er svært relevante for å finne svar på denne oppgavens problemstilling.

I boken *Må vi snakke om demokrati?* skriver førsteamanuensis ved Institutt for utdanningsvitenskap og skolefag Janne Madsen og førsteamanuensis ved Institutt for menneskerettigheter, etikk og mangfold Heidi Biseth om et ønske og et behov for større refleksjon rundt demokrati i skolen. De kritiserer dagens ujevne og til tider tilfeldige demokratiundervisning i norsk skole, og vil fremme en systematisk innføring av en felles demokratiforståelse. Kritikken rettes delvis til en mangel på felles begrepsforståelse av

---

¹² Gudem (2008) s.17

begrepet *demokratisk medborgerskap* i norsk skole.¹³ Universitets- og høyskolelektor i samfunnsfag Theo Koritzinsky, skriver i boken *Kritiske blikk på skolen* om en manglende sammenheng mellom Kunnskapsløftet av 2006s formål og fagplanen for samfunnsfags kompetansemål, der hvor formålet fremmer demokratiutdanning sterkt, men kompetansemålene ikke følger opp læreplanens ønske om demokratisk oppfostring i skolen.¹⁴

Bjørge Brandtzæg Gundem påpeker i sin bok *Perspektiv på læreplanen*, problematikken rundt forholdet mellom generell læreplan og læreplan for fag.¹⁵ Mastergradsoppgaven *Demokratisk opplæring i samfunnsfag. En kvalitativ undersøkelse av et utvalg samfunnsfaglæreres forståelse av demokratiopplæring* skrevet for lærerutdanningen 5.-10. trinn av Julia Bråthen, påpeker likt som Janne Madsen og Heidi Biseth en tilfeldig og mindre gjennomtenkt demokratiundervisning i samfunnsfaget.¹⁶ Bråthens forskning er en kvalitativ studie av kun fem utvalgte samfunnsfaglæreres undervisning, men er et eksempel på forskning som viser samsvar med Madsen og Biseths argumentasjon.

En NOU fra 2011 med tittelen *Ungdom, makt og medvirkning*, ledet av Trond-Viggo Torgersen tar opp og diskuterer skolens demokratioppdrag og vurderer ungdoms mulighet til medvirkning og deres makt i samfunnet. Utredningen er skrevet til Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Tidlig i utredningen skriver utvalget følgende:

«De som vokser opp i Norge kan på mange måter ta demokratiet for gitt. Det er en selvfølge at vi har offentlige valg, et fritt ordskifte og et levende sivilsamfunn. Men demokratiet er ikke vedlikeholdsfritt. Det er avhengig av folkelig oppslutning og deltakelse, samt at muligheten til å si sin mening, bli hørt og representert er noenlunde lik for alle grupper i befolkningen.»¹⁷

Utvalget viser tidlig til et inntrykk av at demokratiet kan bli sett på som en selvfølge av dagens ungdom i Norge.

Utvalget påpeker viktigheten med skolens jobb som demokratiforberevende arena, men stiller spørsmål til hvor godt denne jobben blir gjennomført. «Spørsmålet som belyses i dette

---

¹³ Madsen og Biseth (red.) (2014)

¹⁴ Briseid Et.al (2018) s.51-80

¹⁵ Gundem (2008)

¹⁶ Bråthen (2016)

¹⁷ NOU 2011:20. s.7

kapittelet er i hvilken grad skolen oppfyller dette mandatet, dvs. bidrar til å bygge opp om unges demokratiske medborgerskap.»¹⁸

Utvalget løfter frem det de ser på som en nedtoning av demokratioppdraget i læreplanverket K106. De ønsker videre en endring bestående av et nytt demokratifag, skoler som er mer åpen for å motta politiske partier og organisasjoner og å anerkjenne elevers politiske engasjement utenfor skolen.¹⁹ De ønsker likt Madsen og Biseth en mer systematisk demokrati læring og større politisk aktivitet og medvirkning fra elevene.

Dette er de verk jeg ser som mest sentrale og nærmest min oppgave. Jeg vil også benytte meg av ytterligere forskningslitteratur gjennomgående i oppgaven. Denne forskningslitteraturen omhandler også demokrati i skolen og læreplaner, og vil supplere den nevnte som jeg tar utgangspunkt i.

Av tidligere forskning innenfor tema, finner man en felles enighet i demokratiets viktighet. Det ytres ønsker om en bedre demokratiopplæring, en felles begrepsforståelse, et sterkere søkelys på demokratisk opplæring i fagplanene for samfunnsfag og historieundervisning, en tydeligere sammenheng mellom generell del av læreplan og fagplaner, og en felles systematisk opplæring i demokrati i skolen. Madsen og Biseth viser som nevnt til at norske skolelever lider av et såkalt demokratisk underskudd.²⁰ Utvalget til den nevnte NOU viser til norske ungdommer som tar demokratiet for gitt.²¹ En bekymring for dette demokratisynet blant skolelederne kommer også fram i Madsen og Biseths bok.²²

Det forskningslitteraturen ikke retter kritikk mot er hvordan læreplanenes fremstilling og bruk av demokratibegrepet kan påvirke den demokratiske undervisningen i historiefaget, som videre påvirker elevenes demokratiske kompetanse. Begrepsbruken og fremstillingen i læreplanene kan ha stor innvirkning på elevenes forståelse av demokratiet som styreform, demokratiets viktighet og den demokratiske opplæringen i historieundervisningen. Det gjør det interessant å undersøke akkurat det. Jeg vil derfor i denne oppgaven analysere læreplanenes fremstilling og bruk av demokratibegrepet. Dette for videre å se hvordan det kan ha innvirkning på den demokratiske historieundervisningen, som igjen har innvirkning på elevene i grunnskolens demokratisyn, demokratiforståelse og demokratiske praksis.

---

¹⁸ Ibid. s.11

¹⁹ Ibid. s.12

²⁰ Madsen og Biseth (red.) (2014) s.274

²¹ NOU 2011:20 s.7

²² Madsen og Biseth (red.) (2014) s.18

1.3.3. Kritisk syn på utvalg av kilder

Forskningslitteraturen jeg har funnet og benyttet meg av er bestående av artikler, bøker og en mastergradsoppgave som i varierende grad tar opp samme tema som min oppgave. Mange av bøkene, artiklene og mastergradsoppgaven omhandler demokrati i norsk skole, og noe av forskningslitteraturen omhandler læreplananalyse. Forskningslitteraturen gir meg en oversikt av hva som skrives av historikere, pedagoger og andre faglærte om demokratiet i norsk skole. Den forteller meg deres vurderinger og analyser av demokratiopplæringen i norsk skole, og deres oppfatninger av hva som burde endres og hvordan. Dales *Læreplan i et forskningsperspektiv* og Gundems *Perspektiv på læreplanen* er eksempler på analyser av læreplanene, men de analyserer ikke bruken og fremstillingen av demokratibegrepet. Bøkene *Kritiske blikk på skolen* og *Må vi snakke om demokrati?* er kilder som vurderer demokratiopplæringen og demokratibegrepet i norsk skole. Mine kilder er altså ikke analyser av fremstillingen og bruken av demokratibegrepet, som min oppgave vil være. De er kilder til forskjellige deler av bruk og fremstilling av demokratiet i skole og læreplaner. Kildene er relevante innenfor temaet demokrati i norsk grunnskole og noen er eksempler på analyser av læreplaner. De er skrevet av anerkjente fagekspertter og er av den grunn pålitelige kilder, så lenge man ser kildene som det de er og ikke et fasitsvar på hvordan demokratiopplæringen i norsk grunnskole foregår og burde foregå. De er naturlig subjektive beretninger om demokratiet i skolen, men er også basert på og utarbeidet ved hjelp av annen forskning innenfor temaet. Jeg ser derfor kildene som pålitelige og gode for det arbeid jeg ønsker å gjøre.

Det at kildene jeg har funnet ikke omhandler fremstilling og bruk av demokratibegrepet, utgjør en viss svakhet ved at jeg ikke får sammenlignet mine resultater direkte med liknende arbeid. Jeg blir nødt til å benytte tidligere læreplananalyser og forskning om læreplananalyse når jeg selv analyserer. Jeg blir så nødt til å vurdere mine funn ut fra og i sammenligning med det den tidligere forskningen sier om demokratiet i norsk grunnskole.

Læreplanene er levninger fra tiden de ble skrevet. Som levninger viser læreplanene meg hvilke formål skolemyndighetene ønsket å fremme. De viser meg hvordan de ønsket å utforme planen og hvordan de ønsket å fremstille demokratiet i generell/overordnet del og i fagplanene for samfunnsfag. De gir meg et innblikk i hvordan det norske samfunn har ønsket å oppfostre demokratiske borgere og fremstille demokratiet på 70, 80, 90 og 2000-tallet. I boken *Én fortid – mange fortellinger* skriver Folkenborg om hvordan læreplanene er

normative kilder og at «Det betyr at de ikke forteller oss noe om hva som faktisk foregår og har foregått i de mange norske klasserom, men hva skolemyndighetene har ønsket skal prege historieundervisningen.»²³ Altså finner jeg ikke med læreplanene som kilder hvordan den demokratiske historieundervisningen er og har vært, men hvordan skolemyndighetene ønsker og har ønsket den. Læreplanene er hver for seg en representasjon av demokratiets fremstilling og begrepsbruken for sin tid. Ved å analysere dem i kronologisk rekkefølge får jeg se de endringer som blir gjort og hva som ikke endres. Jeg kan av disse endringene tolke endringer i læreplanutviklernes ønske om demokratiforståelse og kunnskaper blant norske skoleelever. Læreplanene blir derfor levninger av sin tid, men de blir og beretninger om tiden før planenes ferdigstilling.

Læreplanene viser ikke til tolkninger av begrepsbruk og fremstilling. De er subjektene i analysen og gir ingen selvrefleksjon over egen begrepsbruk eller fremstilling. Den utvalgte forskningslitteraturen vil kunne gi meg vurderinger og analyser, som jeg kan benytte til som bidrag og til sammenligning med min egen analyse. Mine kilder kan altså ikke av seg selv gi meg svarene jeg ønsker å finne. Oppgaven vil derfor være avhengig av en tolkning og vurdering av meg subjektivt, men vil være basert på og sammenlignet med den relevante forskningslitteraturen og det jeg direkte finner i læreplanene.

1.3.4. Metode

Metoden for denne oppgaven vil være en historiefaglig analyse av bruk og fremstilling av demokratibegrepet i læreplanene for grunnskolen, med et spesifikt fokus på ungdomstrinnet. Analysen vil være av de generelle/overordnede deler av læreplanene, og grunnskolens læreplaner i samfunnsfag, som setter rammene for historieundervisningen. Analysen vil ha hovedfokus på historiedelen av samfunnsfaget, der hvor det er et skille mellom samfunnsfagets tre disipliner, historie, geografi og samfunnskunnskap. Analysen vil være av fagplanenes innledende deler, formål og kompetansemål for ungdomstrinnet, 8.-10. trinn, eller 7.-9. trinn i de tidligste læreplanene da det var ungdomstrinnet.

Jeg vil analysere læreplanene fra 1974 og frem til i dag. Mønsterplan av 1974, Mønsterplan av 1987, Læreplanverket av 1997, Kunnskapsløftet av 2006 og fagfornyelsen med det kommende læreplanverket av 2020. I analysen vil jeg finne ut hvordan demokratibegrepet blir

---

²³ Folkenborg (2018) s.137

brukt, i hvilke sammenhenger det blir brukt og hvordan demokratiet fremstilles. Analysen vil ha et fokus på de forskjellige læreplanene hver for seg, men jeg vil også se etter utviklingen i begrepsbruk og fremstilling av demokrati mellom disse læreplanene. Dette for å se etter mulige brudd og/eller kontinuitet i bruken og fremstillingen av demokratibegrepet. Analysen vil bestå av å innhente eksempler fra læreplanene, tolke dem og analysere helheten. I boken *Historikerens arbeidsmåter* av Leidulf Melve og Teemu Ryymin, skriver sistnevnte i et kapittel kalt *Å arbeide med tekstanalyse* om hvordan man som historiker tolker tekster. Ryymin refererer til den tyske historieteoretikeren Jorn Rusen og hans to nivåer av historisk tolkning. Han skriver følgende:

«Det første er a) arbeidet med å etablere empirisk etterprøvbare fakta ut fra et kildemateriale, i dette kapittelets sammenheng tekster. Det andre er b) arbeidet med å sette de faktaene vi har etablert ut fra kildene, inn i en historisk meningsbærende sammenheng – altså i den overordnede sammenhengen som søker å gi svar på de problemstillingene vi arbeider med.»²⁴

I denne oppgaven blir de empirisk etterprøvbare fakta de eksempler fra læreplanene som viser bruken og fremstillingen av demokratibegrepet. Den andre delen av tolkningen blir å sette disse eksemplene i den store sammenhengen, som er bruken og fremstillingens innvirkning i demokratisk historieundervisning.

I Svein-Erik Andreassens doktorgradsavhandling *Forstår vi læreplanen?* refererer han til Britt Ulstrup Engelsens skille mellom ulike typer læreplanforskning. Engelsen skiller mellom det hun kaller «lojalitetsforskning» - konkretisering av læreplanen. En type forskning som har en «lojalitetsholdning» og jobber for å støtte opp om utdanningsmyndighetenes intensjoner. Det blir en type forskning som ikke bidrar til ny innsikt eller ny kunnskap om læreplaner og læreplanarbeid, men som konkretiserer læreplanenes prinsipper og innhold.²⁵

De to andre typene læreplanforskning kaller hun for: kritisk problematiserende «bør»-forskning og kritisk problematiserende «er»-forskning. «Bør»-forskningen «er kritisk problematiserende, men likevel preges de av normative grunnholdninger, ...».²⁶ Den kritisk problematiserende «er»-forskningen forklares som problematiseringsvitenskap eller opposisjonsvitenskap, til forskjell fra det normative perspektivet. Denne typen forskning har

---

²⁴ Melve og Ryymin (red.) (2018) s.46

²⁵ Andreassen (2016) s. 36-37

²⁶ Ibid. s.37

som formål å gå inn for å avsløre «myndighetenes ideologier, siktemål og skjulte budskap».²⁷ Den skal finne ny kunnskap og forståelse om problematikken i læreplanen som studeres. En slik type læreplanforskning vil ikke benytte seg kun av læreplanens egne formuleringer og fremstillinger, men gå dypere og lengre bak for å finne formålet og intensjonen med arbeidet i utformingen av planen.

Denne oppgaven vil i størst grad passe inn i den kritisk problematiserende «bør»-forskningen. Jeg vil benytte meg av de ferdigstilte læreplanenes formuleringer og fremstillinger, og stiller meg ikke i opposisjon til læreplanenes formål, men vil samtidig stille meg kritisk til læreplanenes formuleringer og fremstillinger og om de støtter opp om læreplanenes egne formål for demokratiopplæringen.

1.3.5. Forskningens troverdighet

Denne forskningen er som nevnt en analyse av læreplandokumenter med et søkelys på bruk og fremstilling av demokratibegrepet. Analysen er gjort med hjelp av tidligere forskningslitteratur omhandlende demokrati i skolen, læreplaner og forskningslitteratur om læreplananalyse. Likevel er analysen gjort av meg og blir derfor naturlig preget av mine forståelser og forkunnskaper innenfor tema. En slik oppgave vil aldri kunne bli helt objektiv da tolkningene og vurderingene er gjort av meg. Det er derfor viktig at resultatene jeg kommer frem til skal kunne være like hvis noen andre forsker på det samme med samme metode. Dette vil vise til oppgavens *reliabilitet*. En analyse gjort av noen andre etterfulgt av deres tolkning av bruken og fremstillingens mulige innvirkning på historieundervisning, vil trolig kunne gi et noe annerledes resultat. Dette fordi min oppfatning av bruken og fremstillingens effekt på undervisningen kan skille seg noe fra andres. Jeg vil derfor bruke direkte sitater fra læreplanene for å vise til hva jeg baserer mine tolkninger ut fra. Hvis andre velger å analysere de samme læreplanene, vil de finne de samme fremstillingene og den samme bruken av begrepet. Deres tolkninger kan variere noe fra mine, men læreplanene vil fortelle dem det samme. Dette gjelder muligens ikke den kommende læreplan av 2020, som ikke er fullstendig ferdigstilt ennå.

---

²⁷ Ibid. s.37

Når det kommer til forskningens *validitet*, omhandler det gyldigheten av mine funn, tolkninger og vurderinger. Validiteten av forskningen viser til om mine funn og tolkninger stemmer med det læreplanene faktisk sier og fremmer. Tolkningene vil som nevnt aldri kunne være objektive, og jeg har derfor valgt å benytte flere direkte sitater for å vise til hva jeg tolker fra. Jeg viser da til hva jeg ser, og viser videre hvordan jeg tolker det i oppgavens sammenheng. Tolkningene kunne muligens blitt annerledes i en annen sammenheng, eller av en annen persons forskning. Dette basert på hva den som forsker ser etter, og hvilken demokratisk forståelse, demokratisk forkunnskap og demokratisyn forskeren selv sitter med.

2. Bruk og fremstilling av demokratibegrepet i norske læreplaner for grunnskolen, 1974 – 2006

Demokratibegrepet har fått en sentral plass i læreplanene for grunnskolen fra 1974 og frem til i dag. Læreplanene har som et av flere formål å fostre demokratiske medborgere. I boken *Historie i bruk* skriver historiker Ola Svein Stugu følgende:

«Skolen er ikkje berre eit system for kunnskapsoverføring, han er òg ein disiplineringsinstitusjon. Ei hovudoppgåve for alle skolesystem, medrekna barnehagen er å føre barn og unge inn i eit verdigrunnlag og normverk som styresmaktene har fastsett.»²⁸

Dette verdigrunnlaget og normverket Stugu skriver om innebærer blant flere verdier, de demokratiske verdiene og holdningene. De demokratiske verdiene og holdninger har fått sin plass i alle de ferdigstilte læreplanene for grunnskolen fra 1974 og til i dag. Likevel så har de ikke blitt fremstilt helt likt i alle planene. Mengden demokrati, bruken og fremstillingen av demokratibegrepet i læreplanene har vært i endring gjennom denne tidsperioden. En av de mest bemerkelsesverdige endringene er hvordan en kritisk tilnærming til demokratiet, som finnes i M74, forsvinner helt i de nyere læreplanene. Læreplanene endrer også sammenhengene demokratiet blir satt i. De har en kontinuerlig sammenheng med andre positive begreper og verdier, men går fra å tydeliggjøre sammenhengen mellom demokratiopplæring og samarbeid i M74, til å sette demokratibegrepet mer i sammenheng med menneskerettigheter, likestilling og likeverd i M87. I L97 blir demokratibegrepet satt tydeligere i sammenheng med nasjonal identitet og internasjonal bevissthet. I KI06 får demokratiet enda større plass ved innføring av et nytt valgfag kalt *Demokrati i praksis*, og i Læreplanverket av 2020 innføres enda mer demokrati med det tverrfaglige temaet *Demokrati og medborgerskap*. Endringene viser til ønsker om ny eller forandret fremstilling av demokratiet av de som utformet læreplanene. Likevel preges læreplanene fra 1974-2020 av en tydelig kontinuitet i fremstillingen av demokratiets viktighet.

Demokratiet er grunnlaget for det politiske samfunnet vi lever i, og spiller sin viktige rolle i samfunnspolitikken utvikling. Utviklingen av samfunnspolitikken er avhengig av et samarbeid mellom generasjoner. For å videreføre og videreutvikle demokratiet, må de nye generasjoner lære de demokratiske kunnskapene, verdier, erfaringer og holdninger fra den eldre generasjon. I denne opplæringen får læreplanene sin viktige rolle. I denne oppgavens del

---

²⁸ Stugu (2016) s.125

om tidligere forskning innenfor temaet, siterte jeg William F. Pinars utsagn fra Gundems bok *Perspektiv på læreplanen* om hva en læreplan er. Der påpeker han hvordan en læreplan viser til hva den forrige generasjonen ønsker å videreformidle til den neste. Læreplanene vil derfor kunne vise til hvilke erfaringer den forrige generasjonen gjorde, og vise til de endringer de ønsker å fremme, og hva de ønsker å videreføre. Med dette som grunnlag for forståelsen av hvordan læreplanene er utformet, kan man analysere og vurdere formål med læreplanenes fremstilling og bruk av demokratibegrepet. Man kan og med dette vurdere hvilke samfunnspolitiske årsaker de eventuelle bruddene eller kontinuiteten i fremstillingen og bruken har.

Et fellestrekk med læreplanene er dette ønsket om demokratiske medborgere. Elevene i grunnskolen skal læres opp og fostres til å bli demokratiske medborgere. Å være en demokratisk medborger innebærer både å ha kunnskaper om demokratiet og å medvirke i demokratiet. I denne analysen vil jeg derfor se på hvordan læreplanenes fremstilling og bruk av demokratibegrepet har endret seg over tid, og drøfte hva dette kan ha betydd for læreplanenes mål om fostring av demokratiske medborgere. Analysen vil kunne vise til fremstillingen og bruken av demokratibegrepet, men denne fremstillingen og bruken vil ikke ha noen innvirkning foruten undervisningssituasjonen i skolen, der hvor demokratiopplæringen skal finne sted. Analysen vil derfor være rettet mot historiefaget, hvor demokratiet har en svært viktig rolle både i utvikling av demokratiforståelse og i opplæring i demokrati som kunnskapsområde. I ungdomsskolen er historiefaget en del av faget samfunnsfag, så analysen vil være av læreplanenes generelle del, formål og kompetansemål i samfunnsfag. I læreplanene KI06 kommer også valgfaget *Demokrati i praksis* inn i ungdomsskolen. Da dette faget står nært samfunnsfag og historie, vil jeg og ta det med i analysen.

Analysen er delt i to forskjellige kapitler, der hvor analysen av læreplanene Mønsterplan av 1974, Mønsterplan av 1987 og Læreplanverket av 1997 vil representere de tidligere læreplaners fremstilling og bruk av demokratibegrepet. Det neste kapittelet vil være en analyse av dagens gjeldene læreplan, Kunnskapsløftet av 2006 og det kommende læreplanverk av 2020, som ikke enda er ferdigstilt. Jeg vil sammenligne læreplanenes fremstilling og bruk av demokratibegrepet, og se utviklingen mellom alle. Jeg velger å dele opp kapitlene for å skille mellom analysen av de tidligere gjeldende læreplaner og analysen av dagens gjeldende og den kommende som utformes i dag, men også for oppgavens ryddighet.

2.1. Mønsterplan av 1974

I Mønsterplan av 1974 blir demokratiet fremstilt og brukt i både læreplanens generelle del, i ungdomsskolens læreplan for samfunnsfag sitt formål, og i historiedelen av samfunnsfaget. M74 har ingen konkrete kompetansemål, men formål med historieundervisningen. «M74 var en rammeplan som forutsatte at *den enkelte lærer* laget en plan for undervisning ut fra gitte rammer ...»²⁹ Tidlig i læreplanens generelle del blir demokratiet fremstilt som en nødvendighet i opplæringen, og som en grunnleggende verdi i skolen. I boken *Én fortid – mange fortellinger* skrevet av historiker Håkon Rune Folkenborg, skriver han i kapittelet kalt *Offentlig historiebruk* at «Både Mønsterplanen av 1974 og de påfølgende læreplanene på 1980- og 1990-tallet la til grunn et samfunnskritisk perspektiv.»³⁰ Det viser til at det samfunnskritiske perspektivet som finnes i læreplanene ble lagt til grunn med Mønsterplan av 1974. Det samfunnskritiske perspektiv er en viktig del av demokrati som medvirkning. Hvis man skal kunne medvirke til endring i et demokratisk samfunn, må man kunne det å stille seg kritisk til det. På samme vis påpeker Halvdan Eikeland i boken *Historie og demokratisk dannelse* at en sterkere vektlegging av demokratisk dannelse begynner i 1970-årene. «*Den demokratiske retningen* ble sterkere vektlagt etter 1970, og preget utformingen både av M 74 og M 87 i Norge og Lgr 80 i Sverige.»³¹

I M74 finner man helt i begynnelsen av læreplanen en del som heter *Grunnskolen oppgave*. Under denne delen blir demokratiets viktighet fremstilt. I et underpunkt kalt *Samarbeidsformer* står det skrevet følgende: «Gjennom de samarbeidsorganer som er nevnt i grunnskoleloven, skal det tas sikte på å trekke alle grupper i skolefelleskapet med i samarbeidet slik at alle får medbestemmelsesrett og innflytelse.»³² Her nevnes ikke demokratiet direkte, men formålet fremmer demokratisk medvirkning fra alle. Videre under samme punkt står det skrevet følgende: «I den pedagogiske situasjon som skolen representerer, må samarbeidet mellom lærere og elever ta sikte på gradvis å utvikle demokratiske ideer og demokratisk praksis.»³³ Altså er det en av grunnskolen oppgaver at undervisningen og forholdet mellom lærer og elev skal bidra til å utvikle demokratiske ideer og demokratisk praksis. Tidligere på samme side i læreplanen står et underpunkt kalt *Skolen*

---

²⁹ Andreassen (2016) s.20

³⁰ Folkenborg (2018) s. 134

³¹ Eikeland (2013) s. 43

³² Norge Kirke- og undervisningsdepartementet (1974) s.15

³³ Ibid. s.15

må innta standpunkter. Under dette punktet påpekes viktigheten med at skolen representerer visse verdier i mulige meningskonflikter som kan oppstå i skolen.

«Forventningen til grunnskolen om at den skal være vidsynt og tolerant, betyr ikke at den selv kan stille seg utenfor enhver strid og være uten standpunkt til enhver meningsforskjell. At skolen representerer visse verdier og oppfatninger er i virkeligheten en nødvendighet hvis forventningen om åndsfrihet og toleranse skal ha noen mening. Verdinøytralitet ville gjøre all oppdragelse og undervisning umulig.»³⁴

Altså påpeker læreplanen en nødvendighet i å ha noen faste holdninger og verdier som skolen må følge for å kunne undervise og oppdra elevene frem mot et ønsket formål. Senere i læreplanen under *Lærestoff* står det skrevet følgende:

«Av forarbeidene til grunnskoleloven (Folkeskolekomiteen av 1963 og Ot.prop.nr 59-1966/67) framgår det at skolen må bygge på visse grunnverdier, og at disse verdiene omfatter kristen tro og moral, de demokratiske ideene og vitenskapelig tenkemåte og metode.»³⁵

Altså er de demokratiske ideene en av grunnskolens grunnverdier. Derfor ville de demokratiske ideene være skolens verdier i for eksempel en meningskonflikt om riktigheten med demokratiet som styreform. En meningskonflikt som vil være høyst relevant i historieundervisning hvor temaene som opptar krig og konflikter, naturlig også opptar politikken som føres i perioden. Det påpekes og senere under *Grunnskolens oppgave* under et nytt punkt kalt *Et reelt samarbeid*, viktigheten med elevenes reelle forståelse av demokratiske rettigheter og plikter hos flertall og mindretall.

«En opplæring i samarbeid etter demokratiske prinsipper må legge stor vekt på å gi forståelse for de rettigheter og plikter et flertall og et mindretall har. Elevene må få direkte personlig erfaring for hvor nødvendig det er for samarbeidet i et samfunn at de få og de mange viser hverandre gjensidig respekt. Manglende samarbeidsvilje vil være like skadelig i skolesamfunnet enten det er mindretallet eller flertallet som har skylden for det.»³⁶

Her fremstilles viktigheten av at elevene personlig får erfart viktigheten av samarbeidet mellom de grupper som ikke nødvendigvis er enige i et demokrati. Læreplanen er her tydelig på viktigheten med demokratiopplæringen som kommer gjennom demokratisk praksis. Altså å

---

³⁴ Ibid. s.15

³⁵ Ibid. s.27

³⁶ Ibid. s.16

lære gjennom demokrati. Under *Samarbeid i skolen* poengterer læreplanen videre hvordan denne opplæringen i demokratisk praksis må realiseres gjennom et godt elev-lærer-samarbeid.

«En elev som opplever et samarbeid med lærer og medelever i undervisningen, må forutsettes å stå sterkere rustet til å drøfte andre sider ved skolesamfunnet enn en elev som opplever en autoritær, lærerdominert undervisning. Møtet mellom elev og lærer er av avgjørende betydning for utviklingen av demokratiske samarbeidsformer.»³⁷

Det er tydelig at læreplanen M74 ønsker å fremme viktigheten med samarbeid og samarbeidsformer i den demokratiske opplæringen. Det blir tydelig påpekt flere ganger under *Grunnskolens oppgave* og er et betydelig hovedfokus i fremstillingen av demokratiet. Videre under *Samarbeid i skolen* kommer et underpunkt kalt *Skoledemokrati i praksis*. Med dette underpunktet kommer en mer kritisk tilnærming til demokratiet og den demokratiske opplæringen. Om demokratisk fremgangsmåte sier læreplanen følgende:

«Å praktisere skoledemokrati vil videre bety at en må tåle at enkelte tiltak mislykkes, at en ikke når de mål som er satt. Men dette må ikke tolkes som bortkastet tid eller tale mot det samarbeid som ligger bak. Slike erfaringer kan danne grunnlag for et mer vellykket resultat neste gang saken tas opp.»³⁸

Læreplanen viser her til en forståelse av at skoledemokrati i praksis ikke er perfektjonert. Det påpekes at formål som skal oppnås kan mislykkes gjennom den demokratiske fremgangsmåten. Likevel fremmes viktigheten med å forstå det læringsutbyttet man vil ha av denne erfaringen. Bare den demokratiske fremgangsmåten i praksis er god læring for demokratiforståelse og demokratikunnskap. Denne erfaringen og lærdommen vil ifølge sitatet gi grunnlag for et bedre resultat neste gang saken tas opp. Dette er en tydelig fremstilling av at viktigheten med den demokratiske praksis og demokratisk læring er større enn viktigheten med de enkelte saker som skal gjennomføres. Dette kan også tolkes å være gjeldende i en undervisningssituasjon. Altså kan man i enkelte tilfeller risikere ikke å få gjennomgått det man har planlagt av fagkunnskap ved at den demokratiske fremgangsmåte ikke er en suksess i opplegget, men erfaringen og lærdommen av å gjennomføre demokrati i praksis er viktig nok i seg selv.

Under punktet kalt *Likestilling mellom kjønnene* står det et underpunkt kalt *Deltaking i diskusjoner, og meningsytringer*. Her står det skrevet: «Det er nødvendig å oppmuntre både

---

³⁷ Ibid. s.21

³⁸ Ibid. s.22

jenter og gutter til å delta i diskusjoner og meningsytringer. De skal forberedes til å delta i samfunnslivet, og skolen må lære dem å forstå at det er like naturlig at jentene vil komme til å delta i det offentlige liv som guttene.»³⁹ Det er en tydelig oppfordring til at alle elever skal lære demokrati til medvirkning. Det blir påpekt viktigheten med en likestilt rolle i samfunnslivet for gutter og jenter, hvor man skal delta og medvirke uansett kjønn.

For å oppsummere hoveddelene av læreplanen kalt *Grunnskolen oppgave og Skolesamfunnet* og deres fremstilling og bruk av demokratibegrepet, er medvirkning, samarbeid, likestilling og demokratisk praksis meget sentrale begreper. Der hvor demokratiet fremmes kommer disse begrepene tydelig fram, og viser til at de som har utformet denne delen av læreplanen ønsker et sterkt fokus på demokratiopplæring for og gjennom samarbeid, medvirkning, likestilling og demokratisk praksis.

Etter *Grunnskolen oppgave og Skolesamfunnet* kommer den neste hoveddelen av M74 kalt *Lærestoff*. Under *Lærestoff* tydeliggjøres naturlig nok det stoffet som skal læres i grunnskolen. Her finner man underpunktet *Utvikling av kritisk vurderingsevne*. Underpunktet viser til hvordan man skal behandle de mulige situasjoner der hvor fagstoff eller meninger ikke sier seg enige med grunnskolen sine grunnverdier: «Men stoff som øver kritikk mot eller står i strid med disse grunnverdiene, har også sin berettigelse i skolen, blant annet med tanke på å utvikle evnen til selvstendig kritisk vurdering.»⁴⁰ Altså skal fagstoff som strider mot grunnverdiene også inkluderes i skolen.

Videre i M74 finner man hoveddelen kalt *Arbeidsmåter*. Under *Arbeidsmåter* kommer underpunktet *Demokratisk arbeidsform*. Her står det skrevet at «Et framtrædende trekk ved gruppeundervisningen er at elevene får lære arbeidsformer som er aktuelle i organisasjons- og komitearbeid, i politiske organer osv.»⁴¹ og «Gruppedrøftinger bør forekomme på alle klassetrinn og med bevisst ledelse mot demokratisk funksjonsdyktighet.»⁴² Arbeidsmåtene skal altså forberede elevene på senere mulig arbeid i organisasjoner, komiteer og i politikk. Arbeidsmåtene skal preges av samarbeid i grupper hvor man skal drøfte rundt saker som tas opp. Det tydeliggjøres altså en viktighet med en opplæring som forbereder elevene på å kunne bidra i demokratisk arbeid innenfor organisasjoner, komiteer og politiske organer. Her vil de være avhengige av å kunne samarbeide og å inneha demokratiske kunnskaper. Videre under

---

³⁹ Ibid. s.24

⁴⁰ Ibid. s.28

⁴¹ Ibid. s.39

⁴² Ibid. s.40

underpunktet *Organisasjonsformer* kommer også viktigheten med demokratiopplæring gjennom samarbeid fram.

«Arbeidsformer som er vanlige i demokratiske organer og i organisasjonslivet, kan læres og øves i gruppeundervisning og gruppearbeid. Elevene bør få øving i møteteknikk, i å lede ordskifte, delta i diskusjoner osv. Slike arbeidsformer bør nyttes i stor utstrekning også i klassen, og en bør begynne allerede på de laveste klassetrinnene. En bør arbeide mot det mål at flest mulig av elevene kjenner det naturlig å delta.»⁴³

Nok en gang påpekes viktigheten med samarbeid i demokratiopplæringen. Det er et hovedpoeng i M74s fremstilling av demokratiet. Demokratiopplæringen skal være preget av og foregå gjennom samarbeid. Det er tydelig at de som har utformet planen har satt samarbeidet høyt i prioriteringene når det kommer til demokratiopplæring. Det viser til et ønske om fokus på å lære gjennom demokrati.

Fagplan for samfunnsfag

Når vi ser etter M74s mål med historieundervisningen må vi til faget samfunnsfag, da historie går som ett av tre hovedtema innenfor faget samfunnsfag i ungdomsskolen, slik det er i hele grunnskolen. Begynnelsen av historieundervisningens oppgave formuleres i læreplanen slik: «Undervisningen i historie har til oppgave å orientere elevene om menneskenes liv og virke i tidligere tider, i vårt eget land, i vår kulturkrets og i fjernere kulturer.»⁴⁴ Altså skal historieundervisningen omhandle folks historie fra vår kultur og kulturer utenfor vårt land. Historieundervisningen skal altså ha et nasjonalt og internasjonalt perspektiv. I historieundervisningens oppgave brukes ikke demokratibegrepet, men demokratiet kommer indirekte frem i følgende formulering: «Gjennom lærestoffet skal elevene møte åndsverdier som er skapt av tidligere generasjoner.»⁴⁵ Av disse åndsverdier finner man for eksempel demokratiet. Historieundervisningens oppgave tar også opp viktigheten med å bevare og videreføre materiale fra fortiden til de neste generasjoner. Det omhandler direkte materiale som bevares i museer og andre institusjoner, men viser til viktigheten med å videreføre historien, som også innebærer de tidligere generasjoners erfaringer og lærdom.

---

⁴³ Ibid. s.51

⁴⁴ Ibid. s.176

⁴⁵ Ibid. s.176

Under den innledende delen av *Lærestoff* innenfor historie blir heller ikke demokratibegrepet direkte brukt. Demokratiet som tema kommer likevel opp indirekte.

«På de øverste klassetrinn er det naturlig at den politiske historie kommer sterkere med.»⁴⁶ og «Skolen må trekke fram personer som har arbeidet for fredens sak, og det må framheves at krig, vold og undertrykkelse er uverdige måter å løse konflikter på. Skolen skal gjennom sin undervisning arbeide for fred og fordragelighet mellom nasjonene, og dette er særlig viktig i historieundervisningen.»⁴⁷

Dette fokuset på å fremheve uverdigheten med krig, vold og undertrykkelse som løsning på konflikter går godt sammen med ønsket om å fremme demokratisk funksjonsdyktighet hos elevene. Opplæring i demokratisk funksjonsdyktighet er en forberedelse på løsning av konflikter hvor en møter holdnings- og verdimotparter.

Under bolken som viser til opplæringen i ungdomsskolen som var 7. til 9. trinn i 1974, har også demokratibegrepet uteblitt. Delen for 7.-9. trinn viser til et fokus på en tidsperiode fra 1700-tallet og fram til i dag. Det legges vekt på utvikling i vårt land, kulturkrets og i verden ellers. Den legger og tydelig vekt på utvikling i regioner og viktigheten med forståelse av at den hurtige framgangen i samtiden kan føre til at historiekunnskap fort kan foreldes.

Demokratiet blir altså ikke nevnt i bolken for 7.-9. trinn. Noe som er kritikkverdig med tanke på de tema som historiefaget inneholder i tidsperioden fra 1700-tallet og til 1974. Demokratiet har en sentral rolle i flere store historiske hendelser i tidsperioden, hvor den ønskede demokratiopplæringen passer godt inn. Disse historiske hendelsene og temaene blir ikke utelatt av fagplanen, men demokratiet blir ikke nevnt der de blir skrevet. Hendelsene og temaene som er relevante for demokratiopplæringen står skrevet under klassetrinnetes historietema, og her kommer demokratiet inn mer indirekte.

Under det som heter *Veiledende årsplaner* får man se hvilke tema undervisningen skal innom i de forskjellige klassetrinn. Under 7. klassetrinn finner man tema som *Fra enevelde til folkestyre*, *Den store franske revolusjon*, *Den amerikanske frihetskamp*, *Eidsvollsforsamlingen*, *Demokratisk styresett* og *Valg*. Alle temaer som tar opp og i stor grad omhandler demokratiet. For 8. klassetrinn finner man temaene *Union med Sverige*, *Politiske brytninger*, *Utvikling mot uavhengighet*, *Uavhengighetserklæringen*, *Revolusjoner 1905 og 1917*, *Kampen for menneskerettighetene*, *Kvinnenes frigjøring*, *Verdenserklæringen om*

---

⁴⁶ Ibid. s.180

⁴⁷ Ibid. s.180

menneskerettighetene, Fra kolonier til uavhengige stater og Frigjøringsbevegelser og avvikling av kolonistyre. For 9. klassetrinn kommer temaene *Totalitære ideologier, Europa i etterkrigstiden, Politiske blokker, Samarbeidsorganer, Europarådet, Utviklingen av mellomfolkelige organer, Kongresser på 1800-tallet, Arbeidet for varig fred, Demokratisering i Japan, Gandhis frigjøringsbevegelse, Selvstendige stater, Israel blir grunnlagt, Politisk utvikling, Sosial ulikhet og Revolusjonære bevegelser.*⁴⁸ Alle disse temaene er sterkt knyttet til demokratiet, men det påpekes likevel ikke direkte et ønsket sterkt fokus på demokratiet i historieundervisningen, sett bort fra *Demokratisering i Japan*, som det eneste tema som nevner demokratiet. Det er vanskelig å si om dette er et bevisst valg eller bare noe som ikke er tenkt gjennom, men det er en plan om en historieundervisning på ungdomstrinnet som i stor grad vil inneholde og omhandle demokratiet. Likevel er det ikke påpekt tydelig et formål om dette i historieundervisningens oppgave.

Ser man på læreplanens direkte bruk av demokratibegrepet der det kommer frem, kan man se en gjennomgående positivt ladet bruk. Demokratibegrepet blir brukt i positive sammenhenger og blir påpekt som en viktighet i opplæringen i hele grunnskolen. Demokratiet blir flere ganger satt i sammenheng med samarbeid, noe som er naturlig for et demokrati. Det blir likevel påpekt flere ganger bevisst at elevene må lære demokrati gjennom samarbeid for å oppleve de problematikker og problemløsninger som kan oppstå med å samarbeide. Det viser til et ønske om tydelig å få frem at demokratiet er et samarbeid. Demokratibegrepet blir og satt i sammenheng med medvirkning og det å delta. Når denne sammenhengen kommer frem, blir det også tydelig påpekt at det gjelder alle, og at alle skal delta like naturlig uansett kjønn. Demokratibegrepet blir som påpekt nesten ikke brukt i fagplanen for samfunnsfag. Man kan derfor tolke at de som har utformet den generelle delen av læreplanen har ønsket å fremme viktigheten med at et demokrati skal bestå av samarbeid, medvirkning og deltakelse fra alle, likestilt. Utformingen av fagplanen i samfunnsfag og undervisningen i historie viser ikke direkte til dette.

Oppsummering av Mønsterplan av 1974

Demokratiet blir altså brukt og fremstilt i generell del av læreplanen som noe viktig, noe positivt og noe grunnskolen må arbeide for å videreformidle og videreutvikle. Selv om M74

---

⁴⁸ Ibid. s.184-185

ønsker å fremstille demokratiet som positivt og viktig, påpeker den og hvordan demokratiet og de demokratiske metoder ikke er perfekte. Læreplanen viser til at de demokratiske fremgangsmåter kan feile, men påpeker tydelig at lærdommen av å gjennomføre de demokratiske fremgangsmåter uansett utfall, har en stor verdi og er viktig nok i seg selv. Denne tydelige viktigheten med demokratiet og deltakelse og en kritisk tilnærming, viser godt til det Folkenborg påpekte med et samfunnskritisk perspektiv i læreplanen som kom frem med M74. Man kan si at M74 fremstiller demokratiet som et gode, men ikke et selvfølgelig gode, da læreplanen selv viser til en kritisk tilnærming til styreformen og dens metoder. Planen viser likevel ikke muligheter til å følge en andre styreformer, noe som trolig ligger i at de demokratiske ideene er av grunnskolenes læreplans grunnverdier.

2.2. Mønsterplan av 1987

Mønsterplan av 1987, heretter kalt M87, har og likt som M74 gitt plass til demokratiet i generell del, formål for samfunnsfaget og formålene med historieundervisningen. Historiefaget er likt som i M74 en del av samfunnsfag. Likt som i M74 er ungdomstrinnet fra 7. til 9. trinn. Læreplanen har en generell del som gjelder hele grunnskolen. Den inneholder grunnskolenes overordnede formål og oppgave. Videre har læreplanen en fagplandel, som omhandler de enkelte fagenes konkrete opplæringsmål. Jeg vil også i denne læreplanen se på de overordnede formål og grunnskolenes oppgave først, for så å se på historiefagets opplæringsmål.

Under *Oppgaven til grunnskolen* kommer et underpunkt kalt *Verdier skolen bygger på – og skal formidle*. Her står det formulert følgende:

«I undervisninga og aktivitetane sine skal skolen byggje på grunnleggjande kristne og humanistiske verdier. Desse verdiane er på ein særleg måte knyttet til kristen tru og moral, dei demokratiske verdiane, menneskerettane og vitskapleg tenkjemåte og metode.»⁴⁹

Her kommer de demokratiske verdiene tydelig fram. Det er de kristne og humanistiske verdiene som får den største plassen i verdigrunnlaget i dette sitatet, men de demokratiske ideene har også sin viktige plass. Dette er en videreføring fra M74, hvor de samme grunnleggende verdiene blir tydeliggjort, men denne gangen inkludert humanistiske verdier.

---

⁴⁹ Norge Kirke- og undervisningsdepartementet (1987) s.14

Videre på samme side av læreplanen blir det påpekt at de demokratiske idealer er grunnlag for arbeidet i grunnskolen. M87 formulerer dette slik:

«Det menneskesynet og dei demokratiske og rettslege ideala som er knytte til respekten for menneskeverdet og oppfatninga av at alle menneske er likeverdige, er grunnleggjande for arbeidet i skolen.»⁵⁰

Altså er de demokratiske idealene grunnleggende for det arbeid som skal gjøres i grunnskolen. Her blir og demokratiet tydeliggjort i sammenheng med likeverd, men også menneskeverdet. Det ser og ut som en videreføring av M74s tydelige fremstilling av viktigheten med et likestilt demokrati. Viktigheten med de demokratiske verdiene blir videre påpekt med følgende to eksempler: «Skolen skal byggje på grunnleggjande demokratiske og menneskerettslege verdiar»⁵¹ og «Dei demokratiske verdiane må prege det daglege arbeidet i skolen.»⁵² Det er tydelig at de som har utformet læreplanen ønsker å påpeke viktigheten med de demokratiske verdiene som grunnlag for undervisningen tidlig i læreplanen. Det vises og et tydelig ønske om å fremme sammenhengen mellom de demokratiske verdiene, menneskerettighetene og likeverdet tidlig. Ønsket om å fremme evne til kritisk tenking kommer og frem her, hvor læreplanen skriver at «Det er et ideal å danne sjølvstendige meiningar bygde på kunnskap, innsikt og kritiske vurderingar.»⁵³

Et senere underpunkt som fremmer demokratiet er kalt *Sjølvstende og samarbeid*. Her skrives det i første setning følgende: «Skal elevane utvikle ei demokratisk haldning, er det en føresetnad at kvar einskild vert respektert ut frå sin eigenart og behandla som eit sjølvstendig individ.»⁵⁴ Dette viser til en viktighet av demokratiopplæring gjennom demokrati. Læreplanen tydeliggjør viktigheten med at elevene blir respektert for den de er og ikke bare ses som en av alle elevene. Dette vil omhandle den enkelte elevs holdninger og meninger, som skal respekteres og lyttes til for at eleven skal kunne føle seg som en viktig del av et demokrati. En slik demokratisk praksis kan hjelpe å bygge opp demokratiske holdninger hos elevene. Læreplanen skriver videre ut fra dette at:

«Samtidig er det nødvendig å syne omtanke for fellesskapet. Elevane må lære å forstå at det å leve saman, dele arbeid og ansvar i heim, skole og samfunn, krev samarbeid.

---

⁵⁰ Ibid. s.14

⁵¹ Ibid. s.14

⁵² Ibid. s.15

⁵³ Ibid. s.15

⁵⁴ Ibid. s.19

Sjølvstende og forståing for samarbeid heng nøye saman med korleis elevane opplever seg sjølve, og med dei normene og haldningane dei møter i oppvekstmiljøet sitt.»⁵⁵

Og «Medansvar og medinnverknad over eigen arbeids- og læringssituasjon gjev praktisk trening i demokratisk tenkje- og arbeidsmåte, og forståing for verdiar som kjenneteiknar eit demokratisk samfunn.»⁵⁶

Likt som i M74 påpekes viktigheten med samarbeid i skole, hjem og samfunnet. De demokratiske holdningene bygges altså opp ved å la elevene oppleve et demokrati i praksis hvor de selv blir hørt og kan medvirke. Disse demokratiske holdningene må videre gi forståelse for viktigheten av samarbeidet. Elevene må også få medvirkning i sin skolesituasjon i arbeid og læring, som trening i demokratisk tenke- og arbeidsmåte. *Oppgaven til grunnskolen* viser til at elevers opplevelse av medvirkning, demokratisk praksis og demokratisk læring gjennom samarbeid er viktige deler av demokratiopplæringen. Demokratiet fremstilles som viktig, og medvirkning, demokratisk praksis og samarbeid er hjelpemidlene til å fremme demokratiet.

Læreplanens kapittel 2 heter *Skolen i samfunnet*. Dette kapitlet omhandler skolens rolle i samfunnet og skolens rolle i å oppfostre samfunnsborgere. I kapitlet finner man et underpunkt kalt *Samfunnsorientering og samfunnsengasjement*. I dette underpunktets første setninger skrives følgende:

«Skolen skal fremje eit demokratisk samfunnssyn, og stimulere elevane til aktivt samfunnsengasjement. Derfor må skolen freiste og vekkje interesse og ansvarskjensle hjå elevane for det som skjer i samfunnet. For at elevane skal engasjere seg i samfunnsspørsmål, må dei få kunnskarar om samfunnet og innsikt i aktuelle samfunnsprosessar.»⁵⁷

Her kommer det tydelig frem at et demokratisk samfunnssyn hos elevene er viktig, og at de skal delta aktivt i samfunnet. De må derfor lære om demokratiske samfunnsprosesser som foregår i vårt samfunn. Noe som skal engasjere dem til medvirkning. Videre under samme underpunkt står det skrevet:

«Skolen må fremje forståing for at det er nødvendig med felles innsats for å møte framtidige utfordringar. Derfor er det viktig at skolen legg vekt på å utvikle elevane si evne til å samarbeide og til å løyse oppgåver i fellesskap. Ei realistisk orientering inneber at elevane

---

⁵⁵ Ibid. s.19

⁵⁶ Ibid. s.19-20

⁵⁷ Ibid. s.21

og får kunnskap om ulike konflikter og motsetningar i samfunnet, og om årsakene til dei og moglege måtar å løyse dei på.»⁵⁸

Nok en gang blir samarbeidet påpekt som viktig for problemløsning, og erfaring med konflikter og motsetninger som de kan møte på i samfunnet, som de skal lære seg å løse. Det er altså skolens oppgave å fremme en forståelse av at samarbeid er en nødvendighet i slike situasjoner, noe som fremmer demokratiet og de demokratiske fremgangsmåter.

Læreplanens kapittel 7 heter *Lærestoff* og omhandler naturlig nok det stoffet som skal læres i grunnskolen. I kapitlet finner man underpunktet *Val av lærestoff*, som videre deles opp i fem hovedområder av utvalgt lærestoff. Disse fem hovedområdene er *Grunnleggjande kunnskapar og dugleik*, *Levandegjering av kulturarven*, *Praktisk allmenorientering*, *Fellesskap og framtid* og *Allsidig personlegdomsutvikling*. Demokratiet kommer tydelig frem under hovedområdene *Levandegjering av kulturarven* og *Fellesskap og framtid*. Under hovedområdet *Levandegjering av kulturarven* kommer de demokratiske ideene frem igjen tidlig.

«For å formidle og føre vidare kulturarven må skolen byggje undervisninga og oppsedinga si på grunnverdiene i kulturtradisjonen vår. Dei omfattar framfor alt kristen tru og moral, dei demokratiske ideane, menneskerettane, vitskapleg tenkjemåte og metode og dei ulike kunststartane.»⁵⁹

Altså skal også lærestoffet bygge på de grunnleggende verdiene i skolen, som fortsatt inkluderer de demokratiske ideene. Her påpekes disse verdiene å være de grunnleggende verdiene i kulturarven også. Videre i samme hovedområde skrives følgende:

«Gjennom lærestoffet skal skolen vere med på å utvikle innsikt i grunnleggjande demokratiske idear og verdiar, og vise korleis dei kjem til uttrykk på ulike område av samfunnslivet. Praksis ved skolen bør pregast av og medverke til å fremje desse ideane og verdiane.»⁶⁰

Elevene skal altså utvikle sin innsikt i de demokratiske verdiene gjennom det lærestoffet som gjennomgås i undervisningen. Nok en gang påpekes viktigheten med at skolens praksis skal fremme de demokratiske ideer og verdier hos elevene. Videre påpekes nok en gang viktigheten med samarbeid for å utvikle demokratisk praksis og holdninger. Et langt, men

---

⁵⁸ Ibid. s.22

⁵⁹ Ibid. s.43

⁶⁰ Ibid. s.43-44

også viktig sitat for å få frem hvordan M87 fremstiller viktigheten med demokrati og samarbeid, finner man i samme underpunkt. Det formuleres slik:

«Ved at elevane tidleg vert dregne inn i samarbeid om lærestoff og arbeidsmåtar, og får medansvar for læring og trivsel for seg sjølve og andre, kan skolen vere med på å utvikle demokratisk praksis og demokratiske haldningar. Som ledd i ei demokratisk oppseding må skolen fremje elevane sin respekt for demokratiske ideal og spelereglane i eit demokratisk samfunn. Lærestoffet må gje elevane allsidig samfunnsorientering og kunnskapar om sosiale og politiske rettar og plikter. Slik kan ein stimulere elevane til aktivt samfunnsengasjement og vere med på å byggje opp den politiske dømmekrafta deira.»⁶¹

Sitatet viser tydelig til et sterkt ønske om å fremme demokratisk samarbeid, og samarbeid som arbeidsmåte. De som har utformet planen viser til et tydelig ønske om å fremme demokratiske holdninger, respekt for disse holdningene og å fremme et politisk engasjement i elevene som skal føre til at de selv medvirker i det demokratiske samfunnet de lever i. Under hovedområdet *Fellesskap og framtid* skrives det at «Dei rettane som er formulerte i FN's verdsfråsegn om menneskerettane, representerer verdiar som må stå sentralt i den demokratiske og etiske oppsedinga i skolen.»⁶² Her påpekes FN's menneskerettigheter som viktige og sentrale verdier i den demokratiske og etiske oppfølgingen i skolen. Dette viser til at den delen av oppdragelsen skolen har ansvaret for skal fremme forståelse for menneskerettighetene og at disse er en sentral del av demokratiet og den demokratiske opplæringen.

Under hovedområdet *Grunnleggjande kunnskapar og dugleik* påpekes viktigheten med evne til kritisk tilnærming til fagstoffet. «Elevane må lære at det å skaffe seg kunnskap og innsikt krev både grundig arbeid med lærestoffet og oppøving av kritisk haldning til stoffet.»⁶³ Den kritiske tilnærmingen blir ikke her koblet til demokratiet, men til lærestoffet generelt, som innebærer demokratiet. Man kan likevel ikke si ut fra sitatet at læreplanen ønsker å fremme en kritisk tilnærming til demokratiet.

Kapittel 8 i læreplanen heter *Læringsmiljø og arbeidsmåtar*. I dette kapittelet finner vi et underpunkt kalt *Samværeformer og elevgrupperingar*, hvor det finnes et underpunkt kalt *Arbeid i grupper*. I underpunktet kommer igjen fremstillingen av viktigheten med samarbeid i

---

⁶¹ Ibid. s.44

⁶² Ibid. s.45

⁶³ Ibid. s.43

demokratilæring. «Arbeid i grupper er eit viktig middel til å lære elevane demokratiske arbeidsformer.»⁶⁴ Videre finner vi underpunktet *Elevane og planlegginga*, hvor det skrives følgende: «Ved gradvis å gje elevane medinnverknad og medansvar i læringsarbeidet kan skolen gje rettleiing i demokratiske arbeidsmåtar.»⁶⁵ Nok en gang blir medvirkningen fra elevene fremstilt som viktig for deres læring i demokratiske arbeidsmåter. Altså demokrati som medvirkning. I boken *Historie og demokratisk dannelse* skriver Halvdan Eikeland følgende:

«I begge de norske læreplanene – M74 og M87 – hadde didaktikksynet sterke innslag av formal undervisningsteori. Det ble understreket at elevenes arbeidsprosesser var like viktige som det eksakte kunnskapsinnholdet. Man hadde en sterk tiltro til at vitenskapelige metoder kunne skape engasjerte, kritiske og kreative elever.»⁶⁶

Altså var arbeidsmetoden like viktig som det fagstoffet man gikk gjennom. Dette viser til et fokus på å lære gjennom demokrati, og ikke bare lære om demokrati. Demokrati som medvirkning i demokratilæringen får derfor sin sentrale plass her.

Videre finner vi et underpunkt kalt *Læremiddel*, som tar opp læreplanens *Krav til læremiddel*. Her blir ikke demokratiet nevnt i kravene til læremidlene som skal benyttes i grunnskolen. Likevel er det indirekte belyst ved at planen påpeker følgende:

«Alle læremidla, også dei som vert utvikla lokalt, og alle typar tilleggslitteratur som vert brukt i skolen, må fylle visse krav til innhald. Dei overordna måla for skolen, kriteria for val av lærestoff og mål og innhald for kvart fag må vere avgjerande for val av læremiddel.»⁶⁷

Man kan altså ikke se at læreplanen direkte setter krav til læremidler som direkte fremmer demokratiet, de demokratiske ideer og holdninger, men med at lærestoffet skal samsvare med skolen overordnede mål, så ligger dette indirekte i kravene.

Videre finner man en del kalt *Lokalt læreplanarbeid*, hvor det påpekes at læreplanen er en såkalt rammeplan, noe som betyr at den ikke har en fastsatt detaljert oversikt over hvert enkelt fags lærestoff. Her får da de lokale læreplanene jobben å utforme dette detaljerte lærestoffet som skal undervises. «Mønsterplanen er ein retningsgjevande rammeplan som legg opp til at kvar skole arbeider med, fyller ut og konkretiserer det oppgjevne lærestoffet.»⁶⁸ De enkelte

---

⁶⁴ Ibid. s.51

⁶⁵ Ibid. s.54

⁶⁶ Eikeland (2013) s.45

⁶⁷ Norge Kirke- og undervisningsdepartementet (1987) s.57

⁶⁸ Ibid. s.64

skolene må derfor selv velge ut sitt konkrete lærestoff som skal gjennomgås, basert på deres egen tolkning av læreplanens fremstillinger og formuleringer. Dette vil også gjelde tolkning av M87s fremstilling og bruk av demokratiet, som skal vise til den ønskede demokratiopplæring i grunnskolen.

Kapittel 10 i læreplanen heter *Samarbeid mellom heim og skole* og her kommer demokratiet frem én gang. Under underpunktet *Kvifor skal heim og skole samarbeide?* skrives det følgende:

«Elevane må vere med i dette samarbeidet som aktive, ansvarlige samarbeidspartnarar, i samsvar med alder og mognad. Det vil mellom anna gje dei praktisk røynsle i å rette seg etter demokratiske spelereglar, og lære dei å samarbeide med andre menneske på ulik alder, med ulik bakgrunn og ulike meiningar og haldningar.»⁶⁹

Nok en gang blir viktigheten med samarbeidet og erfaringen med et samarbeid hvor en møter ulike meninger og holdninger frem. Demokratiet i praksis blir tydelig fremstilt som viktig. Dette også i elevrådsarbeid. Under *Klasse- og elevrådsarbeid* står det skrevet at «Kunnskap om demokratiske arbeidsmåtar og avgjerdsprossesar må verte utfylt med praktiske røynsler og opplevningar, med sikte på at elevane skal ha reell medverknad og reellt medansvar.»⁷⁰ Praksisen er en viktig del av demokrati læringen for at elevene virkelig skal få erfare å delta i demokratiske prosesser. Både gjennom klassesamarbeid, samarbeid med lærere og i skole-hjem-samarbeidet. Noe som vises spesielt godt i et av målene i *Klasse- og elevrådsarbeid* som er formulert slik: «- å stimulere til å ta demokratiske avgjerder og ta ansvar for dei.»⁷¹

Sitatene og utdragene fra de mange deler av M87s generelle del, viser til kontinuitet i fremstillingen av demokratiets viktighet i undervisningen. Det er en kontinuitet i demokratiopplæringens viktighet og viktigheten med en opplæring som skjer på demokratisk vis. Av forskjeller i fremstillingen og begrepsbruken finner vi eksempler på hvilke begreper demokratibegrepet blir satt i sammenheng med. I M87 fremstilles en tydeligere sammenheng mellom demokratiet og begrepene menneskerettigheter og likeverd. Dette vises tydelig i tre sitater.

«Det menneskesynet og dei demokratiske og rettslege ideala som er knytte til respekten for menneskeverdet og oppfatninga av at alle menneske er likeverdige, er

---

⁶⁹ Ibid. s.66

⁷⁰ Ibid. s.94

⁷¹ Ibid. s.94

grunnleggjande for arbeidet i skolen.» og «Skolen skal byggje på grunnleggjande demokratiske og menneskerettslege verdiar.»⁷² og «Dei rettane som er formulerte i FNs verdsfråsegn om menneskerettane, representerer verdiar som må stå sentralt i den demokratiske og etiske oppsedinga i skolen.»⁷³

Sitatene viser til et ønske om en tydelig sammenheng mellom begrepene. En sammenheng som ikke ble tydelig fremstilt i M74. Dette viser til en endring i fokus i fremstillingen og bruken av demokratibegrepet. Under skolens verdier blir demokratiet nevnt oftere enn i samme del av M74, og M87 inneholder flere setninger som omhandler demokratiet i læreplanens grunnverdier. Altså kan man se et ønske om en endring i fokus i demokratiopplæringen. De som har utformet læreplanens generelle del viser et ønske om fokus på menneskerettigheter og likeverd, og muligens et ønske om enda mer fokus på demokrati, da det blir nevnt oftere i skolens verdier. Denne endringen i fokus har trolig sammenheng med de samfunnspolitiske sakene som hadde stor oppmerksomhet i samme periode. På 70- og 80-tallet i Norge var for eksempel likestilling mellom kjønn en stor sak, og Altasaken fikk stor oppmerksomhet både på nasjonalt og internasjonalt nivå. Denne oppmerksomheten ble i stor grad rettet mot Norges behandling av sitt urfolk og omhandlet i stor grad likeverd og menneskerettigheter. Saken ble en minoritets- urfolk- og likeverdsak i Norge. Denne saken var med å bidra til flere rettigheter for samene og lovendringer i Norge. Likeverd, menneskerettigheter og etikk får i denne perioden naturlig sitt fokus i samfunnsaker, politikk og i utforming av ny læreplan. De endringene som gjøres viser altså tydelige tegn til politisk påvirkning.

Fagplan for samfunnsfag

Under fagplanene i M87 kommer samfunnsfag for 7.-9. trinn. Ungdomstrinnet er fortsatt fra 7. til 9. og historie går under hovedfaget samfunnsfag. Av samfunnsfagets felles og overordnede mål er det formulert syv. To av dem treffer godt innenfor historie og demokrati uten direkte å nevne noen av begrepene. Det første målet lyder slik: «- å utvikle elevane si ansvarskjensle for seg sjølve, medmenneska sine og omgjevnadene sine, og stimulere dei til aktivt samfunnsengasjement.»⁷⁴ Det andre er formulert slik: «- å utvikle elevane si forståing

---

⁷² Ibid. s.14-15

⁷³ Ibid. s.45

⁷⁴ Ibid. s.229

for korleis konflikhtar kan oppstå, og gje dei øving i å etablere og ta vare på samarbeid, eventuelt leve med konflikhtar.»⁷⁵ Målene sikter godt viktigheten med alles medvirkning i det demokratiske samfunnet vi lever i, mot konflikter og kriger, og ønsker å fremme en forståelse og lærdom av hvordan demokratiske prosesser kan løse slike konflikter, eller gjøre det mulig å leve under konflikttid. Dette fokuset på medvirkning i faget går godt overens med læreplanens generelle dels mål om aktive og medvirkende elever.

Samfunnsfaget har hovedemner og delemner som omfatter hele faget. Ingen av temaene står formulert som direkte historietema, samfunnskunnskapstema eller geografitema. Læreplanen påpeker hvordan hovedemnene går under hele samfunnsfaget, og må vurderes til hvilken del av faget de er mest relevante til. M87 tydeliggjorde heller ikke hvilke emner og tema som tilhørte hvilket trinn i ungdomskolen, slik det ble gjort i M74. I boken *Faget om fortiden* skriver professor i historiedidaktikk Jan Bjarne Bøe om historiefaget i grunnskolen, hvor han sammenligner M74 og M87 om akkurat dette. Bøe påpeker hvordan det i M87 ble den enkelte kommune eller skoles oppgave å fordele emner og temaer på de forskjellige trinn, og hvordan emnene og temaene ikke var spesifikt tildelt en av de tre disiplinene. Bøe skriver at «M 85 og M 87 integrerte fagene langt mer enn M 74.»⁷⁶ Med M 85 snakker Bøe om den først utformede Mønsterplanen, som senere ble endret av ny regjering i 1987.

Altså har ikke læreplanen en bestemt del for tema under historie, eller mål som kun er satt for historieundervisning. Hovedemnene må tolkes og plasseres innenfor de tema skole og lærere lokalt finner ut at passer best. Under hovedemnet *Å studere samfunnet* kommer et punkt som heter *Vilkår for medstyring og innverknad*. Her står det at elevene gjennom samfunnsfaget skal få «Kjennskap til bruk av rettar (fråsegns-, innsyns- og klagerett o.a.). Øving i å fremje ei sak, deltaking i avgjerdsprosessar. Kontakt med offentlege og private kontor og organ.»⁷⁷ Dette går like mye under samfunnskunnskap som historie, men viser igjen læreplanens tydelige ønske om medvirkning fra elevene. Under hovedemnet *Det norske samfunnet i endring* finner man undertemaet *Politisk utvikling – frå dansk provins til sjølvstendig kongedømme*, hvor 1814 og grunnloven, unionstiden, parlamentarisme og unionsoppløsning er stikkord. Temaer som i stor grad innebærer den demokratiske utviklingen i Norge. Begrepet demokrati blir likevel ikke benyttet i formuleringene.

---

⁷⁵ Ibid. s.229

⁷⁶ Bøe (1995) s.48

⁷⁷ Norge Kirke- og undervisningsdepartementet (1987) s.232

Et hovedemne som direkte involverer demokratibegrepet er *Demokrati, politikk, makt og styring*. Dette hovedemnet fantes ikke i M74 og har blitt innført i utformingen av M87. En tydelig endring, som viser til et ønske om mer demokratifokus. Hovedemnet tar opp demokratiopplæringen i stor grad. Den første setningen i emneforklaringen formuleres slik: «Arbeidet med dette hovudemnet må gje orientering om den demokratiske styremåten og korleis han har utvikla seg.»⁷⁸ Videre står det at «Det bør dragast samanlikningar med styreformer i andre land.»⁷⁹ Disse målene gir mulighet til å lære om demokratiets historie og demokratiet i historien, som går innenfor å lære om demokrati og demokrati som kunnskapsområde. Demokratiet og historien blir direkte satt i sammenheng under dette hovedemnet. Emneforklaringen avsluttes med å skrive følgende:

«Eit spørsmål som må stå sentralt, er kva ansvar og plikter, rettar og høve til innverknad kvar einskild kan ha – også i skolesamfunnet. På denne måten må ein vere med på å gjere elevane demokratisk funksjonsdyktige og gje dei politisk dømmekraft. Arbeidet med dette hovudemnet bør ein sjå i samanheng med norsk politisk historie, jf, hovudemnet *det norske samfunnet i endring*.»⁸⁰

Sitatet viser til hvordan skolen ønsker å oppfostre elever som vet hvilke rettigheter og plikter de har i et demokrati, slik at de selv kan bygge opp sin egen politiske dømmekraft og blir som sitatet sier, demokratisk funksjonsdyktige. Her ytres og et tydelig ønske om å bruke historien for å bygge opp denne forståelsen og kunnskapen. Norsk politisk historie, demokratiets funksjon og borgeres rett til medvirkning blir tatt opp på en og samme gang. Her brukes demokratibegrepet også i sammenheng med begrepet funksjonsdyktig. Dette kan gi et inntrykk av at man ikke er funksjonsdyktig i samfunnet uten den demokratiske forståelsen og kunnskapen. Noe man på et vis kan argumentere for at stemmer så lenge man lever i et demokratisk samfunn. Hovedemnet har som delemner *Politiske organ – avgjerder og makt*, *Rettstryggleik*, *Styreformer i andre land* og *Einskildmennesket og politiske avgjerder*, som alle er relevante tema innenfor historiefaget da en kan drøfte rundt disse temaene i historiens konflikter og store politiske endringer. Det står ikke direkte i læreplanen at dette skal gjøres, men den åpner for en slik kobling i de lokale læreplanutformingene.

Samfunnsfaget har videre to hovedemner som har sin sentrale plass innenfor historieundervisningen, som og åpner for demokratilæring uten direkte å påpeke det som et

---

⁷⁸ Ibid. s.236

⁷⁹ Ibid. s.236

⁸⁰ Ibid. s.236

formål. Hovedemnene heter *Europa* og *Verda utanfor Europa*. Hovedemnet *Europa* inneholder delemnene *Fråd ei eldste tidene til 1700-talet, Omdanning og ekspansjon, Krigar og kriser* og *Europa i dag*, som videre inneholder temaer som politisk utvikling, revolusjoner, verdenskrigene og internasjonalt samarbeid. Demokratibegrepet blir ikke brukt, men ligger der indirekte. På samme måte blir ikke demokratibegrepet brukt i beskrivelsen av hovedemnet *Verda utanfor Europa*. Kun stikkord som *Koloniar og kolonitid, Avkolonisering og Nye nasjoner* omhandler i stor grad styreformer og demokrati. Samfunnsfagets siste hovedemne *Fred og internasjonal forståing* benytter heller ikke demokratibegrepet. Hovedemnet får frem en viktighet med internasjonalt samarbeid, men bruker ikke demokratibegrepet. Hovedemnet består av delemnene *Menneskerettane, Fred og konflikhtar mellom menneske, Internasjonal politikk, Fredsarbeid* og *Internasjonalt hjelpearbeid*. Alle delemnene, spesielt de fire første er svært relevante innenfor demokrati læring og omhandler naturlig demokratiet i varierende grad. Denne sammenhengen blir skolens ansvar å få frem i arbeid med de lokale læreplanene. Med det sterke fokuset på demokrati læring og den gjentakende bruken av demokratibegrepet i læreplanens generelle del, fremkommer begrepet overraskende sjelden i fagplanen for samfunnsfag og de emner som står nærmest historiefaget. M87 er som nevnt tidligere en rammeplan, som legger ansvaret for detaljer og spesifisering til skolens lokale læreplanarbeid. Likevel er det overraskende hvor lite demokratiet blir nevnt i fagplanen når det har en markant og sentral rolle i læreplanens generelle del.

Oppsummering av Mønsterplan av 1987

Mønsterplanen av 1987 oppsummert, fremstiller demokratiet tydelig som viktig i sin generelle del og ved opplæringsformål. Demokratiet, de demokratiske ideer, holdninger og verdier, demokratiske arbeidsmåter og demokratikunnskapen blir gjentatte ganger fremstilt og påpekt som en viktig del av opplæringen. Elevene skal lære om demokratiet, gjennom demokrati i praksis og opplæringen skal fremme demokratiet. Opplæringen i grunnskolen skal som sitert tidligere, gjøre elevene demokratisk funksjonsdyktige. Det er en tydelig kontinuitet i viktigheten med samarbeid for demokrati læring fra Mønsterplanen av 1974. Samarbeidet mellom elever, elev-lærer og skole-hjem skal alle bidra i demokratiopplæringen. Det er en tydelig kontinuitet i det at demokratiet er viktig og skal videreformidles. Av endring i fremstillingen og bruken, finner vi fokuset på demokratibegrepets sammenhenger og innføringen av *Demokrati, politikk, makt og styring*. Det vises som nevnt et skille mellom

læreplanens generelle del og fagplanen for samfunnsfag. Der hvor den generelle delen påpeker denne viktigheten gjentatte ganger under flere områder ved opplæringen, blir demokratiet i mye mindre grad trukket frem i samfunnsfagets formål og emner. Demokratiet er der, men mindre enn hva en vil forvente med en generell del som setter et sterkt fokus på akkurat demokratiopplæringen. Som nevnt er denne læreplanen en rammeplan, som gir skolene ansvar for spesifisering av fagenes mål i sine lokale læreplaner. Dette gjør at den tydelige påpekingen av demokratiets viktighet i samfunnsfaget og historieemnene må tolkes og gjennomføres av skolene hver for seg.

I den direkte bruken av demokratibegrepet, blir det som nevnt brukt mye i generell del, men mindre i fagplanen for samfunnsfag. I den generelle delen blir begrepet brukt mye i sammenheng med samarbeid, likt som i M74. En endring i begrepsbruken er som nevnt at begrepet blir satt i sammenheng med menneskerettighetene og likeverd. Denne sammenhengen kommer tydelig frem i M87, noe den ikke gjorde i like stor grad i M74. Dette viser til et nytt fokus, som er blitt tildelt oppmerksomhet fra de som har utformet læreplanen. Om det er gjort bevisst eller noe ubevisst er vanskelig å si ut fra læreplanens egne formuleringer. En analyse av høringsutkastene til læreplanens utforming kunne kanskje gitt bedre svar på akkurat det. Likevel så viser den nye sammenhengen at menneskerettighetene og menneskeverdet er et demokratisk fokus i perioden læreplanen blir utformet. Dette slags bruddet i begrepsbruken består av et bredere fokus og en bruk av demokratibegrepet som setter demokratiet i sammenheng med samtidens store politiske tema. Læreplanen er tross alt slik som nevnt tidligere i oppgaven en formulering av hva den eldre generasjon vil lære den nye.

2.3. Læreplanverket av 1997 for den 10-årige grunnskolen

Læreplanverket av 1997, heretter kalt L97 er grunnskolens neste læreplan i rekken. Med L97 kommer en stor endring i grunnskolen, som også vil påvirke fokuset i denne analysen. Fra og med L97 ble grunnskolen utvidet til ti år. Med disse ti årene blir 8.-10. trinn ungdomstrinnet, og min analyse vil ikke lengre omhandle 7. trinn. Det er fortsatt ungdomstrinnet som analyseres, men det vil bli av grunnskolens generelle del av læreplanen og fagplan for 8.-10. trinn. L97 går under kategorien *opplæringsplan*: «... *opplæringsplan*, binder i stor grad

opplæringsvirksomheten, og gir få frihetsgrader til lokale initiativ.»⁸¹ Demokratiet har sin plass også i L97 og dens tre hoveddeler. Den første kalt *Læreplan for grunnskole, vidaregående opplæring og vaksenopplæring. Generell del*. Den andre *Prinsipp og retningslinjer for opplæringa i grunnskulen* og den tredje *Læreplanar for faga*. I den tredje hoveddelen er fokuset for analysen lik som i analysen av M74 og M87 på faget samfunnsfag som inneholder historie, som igjen er det spesifikke fokus.

Før forordet til læreplanen har grunnskoleloven blitt sitert og fremmer grunnskolens formål. Den er formulert slik:

«Grunnskolen skal i forståing og samarbeid med heimen hjelpe til med å gje elevane ei kristen og moralsk oppseding, utvikle deira evner, åndeleg og kroppsleg, og gje dei god allmennkunnskap så dei kan bli gagnlege og sjølvstendige menneske i heim og samfunn. Skolen skal fremje åndsfridom og toleranse, og leggje vinn på å skape gode samarbeidsformer mellom lærarar og elevar og mellom skole og heim.»⁸²

Demokratiet blir ikke nevnt i grunnskolelovens formål. Samarbeidsformer og samarbeid mellom elever og lærere og mellom skole og hjem kommer frem, noe som har blitt satt i sammenheng med demokrati læringen i de tidligere læreplanene, men demokratiet blir ikke nevnt. Lengre ned på samme side står loven for videregående opplæring. Her blir demokratibegrepet brukt direkte. Som del av formålet med den videregående opplæringen står det at

«Den videregående opplæringen skal bidra til å utvikle kjennskapet til og forståelse av de kristne og humanistiske grunnverdier, vår nasjonale kulturarv, de demokratiske ideer og vitenskapelig tenkemåte og arbeidsmåte.»⁸³

Altså blir ikke demokratiet i opplæringens formål utfra loven fremmet før i den videregående opplæringen. De samme verdiene blir nevnt i formålet for *Lov om fagopplæring i arbeidslivet*. Også under det som heter *Formålsformuleringer fra formålsparagrafene* kommer de demokratiske ideene frem under den videregående opplæringen, men ikke under grunnskolen. Likevel kommer demokratiet tidlig frem for grunnskolen også i L97, da den generelle del gjelder for grunnskolen og videregående opplæring. I innledningen av den generelle delen av læreplanen står det skrevet følgende:

---

⁸¹ Andreassen (2016) s.19

⁸² Det kongelige, kirke-, utdannings- og forskningsdepartement (1996) s.10

⁸³ Ibid. s.10

«Opplæringen må spore den enkelte til driftighet og til tett samvirke for felles mål. Den må lære elevene framferd som gjør det lettere for dem sammen å nå resultatene de sikter mot. Den må fremme demokrati, nasjonal identitet og internasjonal bevissthet.»⁸⁴

Her blir det tydelig påpekt at opplæringen må fremme demokrati, noe som viser til at demokratiet fortsatt er viktig i opplæringen. Videre under hovedområdet i den generelle del av læreplanen som heter *Det meningssøkende mennesket*, finner vi et underpunkt kalt *Kristne og humanistiske verdier*. Her kommer og demokratiet frem hvor det skrives at «De kristne og humanistiske verdier både fordrer og beforder toleranse og gir rom for andre kulturer og skikker. De begrunner den demokratiske rettsstat som rammen rundt jevnbyrdig politisk deltakelse og debatt.»⁸⁵ Et sitat som viser til et tydelig ønske om en sterk sammenheng mellom de kristne og humanistiske verdier og demokratiet.

Under hovedområdet *Det skapende mennesket* skrives det om *Tre tradisjoner* som omhandler hva elevene lærer og tar med seg videre fra den forrige generasjon, som de selv kan formidle videre til den neste.

«Kjennskapet til disse tre tradisjoner viser at hver generasjon kan føye nye innsikter til de foregåendes erfaring, at vanetenking kan brytes og kunnskap kan ordnes på nye måter – og at de som vokser opp nå, vil yte skapende bidrag for dem som kommer etter.»⁸⁶

Dette synet på opplæringen passer godt inn med forståelsen av læreplaner formulert av William F. Pinar, nevnt tidligere i denne oppgavens del om *Læreplanforskning*. Forståelsen av læreplaner som beskriver dem som et dokument utformet av en generasjons utvalg av lærdom, kunnskap og erfaringer, som de ønsker å fortelle den neste generasjon. Den første av de tre tradisjonene er *praktisk virke og læring gjennom erfaring*. Denne læringen gjennom erfaring ble påpekt som viktig i demokrati læringen i de tidligere læreplanene. Her blir den ikke nevnt direkte, men tradisjonen omhandler for eksempel forståelse av utvikling av nye styreformer. Et utdrag fra den første tradisjonens beskrivelse er formulert slik:

«Opplæringen må formidle hvordan levekårene stadig er brakt framover gjennom generasjoners prøving og feiling, ved famling og forsøk i det praktiske liv. Det gjelder også

---

⁸⁴ Ibid. s.15

⁸⁵ Ibid. s.17

⁸⁶ Ibid. s.22

sosiale oppfinnelser: konstitusjonelle styreformers, kollektive ordninger som fagforeninger eller lovverk om miljøvern.»⁸⁷

Her kan man tolke seg til en indirekte fremstilling av viktigheten med en formidling av demokratiets utvikling, men det blir ikke direkte skrevet. De som utformet læreplanen, valgte ikke å bruke demokratibegrepet i en del av læreplanen hvor det ville passet godt inn. De to andre tradisjonene *teoretisk utvikling* og *vår kulturelle tradisjon* nevner heller ikke demokratiet. Beskrivelsene av tradisjonene er ikke meget lange og detaljerte, så det at demokratibegrepet ikke framkommer trenger nødvendigvis ikke å være et aktivt valg av de som har utformet læreplanen.

Under hovedområdet *Det arbeidende menneske* kommer et underpunkt som heter *Læring som lagarbeid*. Her framkommer viktigheten med samarbeid igjen, der hvor et samarbeid i klassen blir påpekt som viktig for læringsmiljøet. Ikke heller her blir demokratiet nevnt. Dette selv om samarbeid og demokrati har blitt satt tydelig i sammenheng i de tidligere læreplaner og tidligere i L97.

Under hovedområdet *Det allmenndannede menneske* kommer demokratiet frem igjen. Under underpunktet *Felles forståelse i et spesialisert samfunn* står det skrevet at:

«Det er en sentral opplysningstanke at slike referanserammer for forståelse og fortolkning må være felles for folket – må være en del av den allmenne dannelse – om det ikke skal skapes forskjeller i kompetanse som kan slå over både i udemokratisk manipulasjon og i sosiale ulikheter.»⁸⁸

Her blir begrepet udemokratisk brukt, men det er også en form for bruk av demokratibegrepet. Fellesskapet blir fremmet, sammen med felles forståelse innad i fellesskapet. Det fremstilles at vi må jobbe for en grunnleggende felles forståelse for å unngå udemokratisk manipulasjon, som tydelig er uønsket. Ønsket om en felles forståelse er sentralt i opplæringen til demokrati i skolen. I boken *Perspektiv på læreplanen* skriver Gudem om kunnskapssyn i L97 og hovedområdet *Det allmenndanna mennesket*. Her påpeker hun fokuset på felles forståelse som en viktig demokratisk tradisjon i læreplanen, som et av flere punkter hun tar opp. Hun skriver følgende:

---

⁸⁷ Ibid. s.22

⁸⁸ Ibid. s.36

«Det neste punktet, «felles forståelse i et spesialisert samfunn», knyttes i læreplanen direkte til demokratisk tradisjon og tankesett. Kløften mellom de som vet og de som ikke vet, er blitt større.»⁸⁹

Læreplanen tydeliggjør at referanserammene for forståelse og fortolkning skal være felles for folket. Dette som en motvekt til potensielle tendenser til økte kompetanseforskjeller, som videre kan føre til sosiale forskjeller og udemokratisk manipulasjon.

Under hovedområdet *Det samarbeidende menneske* skrives det naturlig nok om samarbeid. Hovedområdet omhandler samarbeid i skolen og hvordan elevene lærer gjennom fellesskap og av hverandre. Et underpunkt heter *Livskunnskap fra fellesskapet i skole og opplæring*. Med fremstillingen av den viktige sammenhengen mellom demokrati og samarbeid fra M74, M87 og tidligere i L97, vil man kanskje tro at demokratiet også skal få sin sentrale plass i dette underpunktet. Slik er det altså ikke. Demokratibegrepet blir ikke brukt og demokratiet nevnes rett og slett ikke direkte. Men slik som i flere tilfeller tidligere i analysen kommer demokratiet på et vis frem indirekte. Under *Livskunnskap fra fellesskapet i skole og opplæring* står det skrevet om dagens opplæring tre punkter den må omfatte:

«Dagens opplæring må også omfatte erfaring i å treffe avgjørelser med direkte og synbare konsekvenser for andre. Det innebærer både trening i å lage og følge regler, i å treffe beslutninger i flokete situasjoner og øvelse av «kriseferdigheter», dvs. evne til å handle i møte med uventede vansker eller ukjente oppgaver.»⁹⁰ «- erfaring fra arbeid der gjensidig avhengighet krever disiplin, og der egen innsats påvirker resultatet av andres»⁹¹ og «erfaring fra skolens virksomhet: kjennskap til hvordan problemer som oppleves som personlige, allikevel er delt av flere, og derfor bare kan løses i fellesskap eller ved organisatoriske endringer.»⁹²

Alle sitatene viser til et ønske om en opplæring som skal videreformidle viktigheten med læring og bruken av samarbeid. Sitatene viser til situasjoner hvor mennesker er avhengige av hverandre, hvordan man påvirker hverandre og hvordan man løser problemer i fellesskap. Alt dette er sentrale deler av et demokrati og demokratiske fremgangsmåter. Likevel blir ikke demokratiet nevnt. Dette er tre svært demokratiske områder som læreplanen beskriver som områder som må omfattes i opplæringen, som tidligere har blitt påpekt at må fremme

---

⁸⁹ Gundem (2008) s.52

⁹⁰ Det kongelige, kirke-, utdannings- og forskningsdepartement (1996) s.42

⁹¹ Ibid. s.42

⁹² Ibid. s.42

demokrati. Likevel blir ikke demokratibegrepet brukt en eneste gang i beskrivelsen. Heller ikke under hovedområdet *Det integrerte menneske* kommer demokratibegrepet frem. Hovedområdet omhandler i stor grad de motsetninger som kan framkomme i læreplanen, og her kommer flere punkter som i stor grad omhandler demokratiske ferdigheter og demokratikunnskap. Fire av disse motstridende formålene er formulert slik:

«å kjenne og pleie nasjonal arv og lokale tradisjoner for å bevare egenart og særdrag – og åpent møte andre kulturer for å kunne gledes av mangfoldet i menneskelige ytringsformer og å lære av kontraster.»⁹³

«å gi fakta nok til å fatte og følge den løpende samfunnsdebatt – og formidle verdier som kan veilede i de valg som ny kunnskap åpner for.»⁹⁴

«å inngi respekt for kjensgjerninger og saklig argumentasjon – og oppøve kritisk sans til å gå løs på gjengs tenking, innarbeidede forestillinger og bestående ordninger.»⁹⁵

«å åpne sansene for de mønstre som har festnet seg som tradisjoner, i alt fra musikk til byggekunst – og fantasi til å tenke nytt og evne til å bryte opp.»⁹⁶

Disse fire formålene tar opp mangfoldet i menneskelige ytringer, læring av kontraster, den løpende samfunnsdebatt, respekt for den saklige argumentasjon og samtidig kritisk tilnærming, og nytenking til å bryte opp tradisjoner. Alt dette er store temaer i demokratilæring og er viktige i en utvikling av demokratisk forståelse og demokratikunnskaper. Likevel blir ikke demokratiet, de demokratiske ideer eller verdier nevnt. De blir som sagt nevnt ofte og fremstilt som veldig viktige tidligere i læreplanen, men begrepsbruken og fremstillingen av demokratiets viktighet følges ikke opp i hovedområdene.

Altså kan man se en tydelig kontinuitet i viktigheten av demokratiet i deler av læreplanens generelle del, spesielt i innledningen og de første delene. Hovedområdene som ble nevnt er innført først i L97, og i flere av dem blir ikke demokratibegrepet brukt. Flere av hovedområdene er relevante innenfor demokratiopplæring, men benevner ikke demokratiet. Det er vanskelig å si utfra denne analysen om det er et aktivt valg, men demokratibegrepet blir utelatt i flere av hovedområdene. Man kan og se endringer i bruken og fremstillingen av demokratibegrepet, ved å se hvilke begreper og verdier demokratiet blir satt i sammenheng

---

⁹³ Ibid. s.50

⁹⁴Ibid. s.50

⁹⁵ Ibid. s.50

⁹⁶ Ibid. s.50

med. Den sterke sammenhengen mellom demokrati, menneskerettigheter og likeverd blir svakere i L97. I L97 blir demokratibegrepet satt tydelig i sammenheng med nasjonal identitet og kulturarv. To eksempler på dette finner man i innledningen av generell del hvor det står om opplæringen at: «Den må fremme demokrati, nasjonal identitet og internasjonal bevissthet.»⁹⁷ og under *Grunnleggjande verdiar, kulturarv og identitet*, hvor det står skrevet at: «Har elevane sjølve ein trygg identitet knytt til sin eigen kultur, møter dei lettare andre kulturar ut frå målet til skulen om toleranse og demokrati.»⁹⁸ Eksemplene viser til et ønske om fokus på nasjonal identitet og egen kultur i demokratiopplæringen, som forberedelse i å møte andre kulturer med toleranse.

Dette økte fokuset på nasjonal identitet og kulturarv, kan likt som begrepsbruken i M87 ses i sammenheng med de store samfunnspolitiske temaene i samtiden. Kun tre år før L97 skulle tas i bruk i norsk grunnskole, gjennomførte Norge sin andre folkeavstemming om EU-medlemskap. Folkeavstemmingen førte til EU-nei for andre gang, men Norge skrev under EØS-avtalen, som ga Norge både rettigheter og plikter innenfor økonomi, handel og arbeid i Europa. I en tid med stort fokus på Norge som nasjon og selvstendighetens omfang i landet, som førte til et nei til større samarbeid, har nok naturlig satt i sving sterke nasjonale følelser. Dette vil trolig også ha hatt en innvirkning på utformingen av læreplanen, som alltid er preget av politikk. Om folkeavstemmingen har hatt direkte innvirkning på læreplanutformingen er vanskelig å si sikkert, men det endrede fokus i demokratifremstillingen og begrepsbruken viser til at det absolutt er mulig. Det er altså tydelig kontinuitet i viktigheten av demokratiet i den generelle del, men og noen tydelige endringer. Disse endringene kan nok ikke klassifiseres som brudd, men de er tydelige dreininger mot et nytt fokus.

Fagplan

Etter hovedområdene kommer læreplanene for fag. I første setning av denne delen av læreplanen står det skrevet følgende: «Læreplanane for faga tek opp i seg og byggjer på det verdigrunnlaget og det kulturelle grunnlaget som er nedfelt i formålsparagrafen og i den generelle delen av læreplanen.»⁹⁹ Læreplanene for fagene bygger derfor også på de tidligere nevnte hovedområdene. Under underpunktet *Grunnleggjande verdiar, kulturarv og identitet*

---

⁹⁷ Ibid. s.15

⁹⁸ Ibid. s.64

⁹⁹ Ibid. s.63

står det skrevet at «Samtidig er dei humanistiske verdiane, representerte blant anna ved demokratiske og menneskerettslege prinsipp, ein naturleg og integrert del av verdigrunnlaget.»¹⁰⁰ Videre formuleres det slik: «Har elevane sjølv ein trygg identitet knytt til sin eigen kultur, møter dei og lettare andre kulturar ut frå målet til skulen om toleranse og demokrati.»¹⁰¹ Videre står det skrevet følgende: «Opplæringa skal gi barn og unge dei grunnleggjande demokratiske rettar som åndsfridom, toleranse, rettstryggleik, trus- og religionsfridom og organisasjons- og ytringsfridom.»¹⁰², «Elevane må få innsikt i og respekt for demokratiske ideal og spelereglar.»¹⁰³ og;

«Elevane skal øvast opp i demokratiske tenkje- og arbeidsmåte gjennom det daglege arbeidet i klassen, gjennom representasjon og elevdemokrati. Når dei får medråderett over og innverknad på læringsarbeidet i skulen, får dei røynsle med demokratiske arbeidsformer i praksis.»¹⁰⁴

Her kommer altså demokratiet tydelig fram igjen. Det blir fremstilt som viktig og får stor plass i beskrivelsen av de grunnleggende verdiene, som opplæringen skal baseres på. Også under underpunktet *Samarbeid og sjølvstende* kommer demokratiet frem, hvor det skrives at «Opplæringa skal fremje demokratiske arbeidsformer og medverke til at elevane utviklar sosial dugleik.»¹⁰⁵ Alt dette kommer altså fram innledningen til fagplanene, hvor i likhet med innledningen til hele læreplanen, demokratiet får en tydelig plass og fremstilling som viktig for opplæringen.

Læreplan for samfunnsfag

Demokratiet i læreplanen for historieundervisning, finner vi nok en gang under læreplanen for samfunnsfag, da historie er integrert i samfunnsfag på grunnskolen. I læreplanen for samfunnsfag kommer viktigheten med demokratilæringen frem tydelig i innledningen. Under *Faget sin plass i skulen* står det skrevet følgende:

---

¹⁰⁰ Ibid. s.64

¹⁰¹ Ibid. s.64

¹⁰² Ibid. s.64

¹⁰³ Ibid. s.64

¹⁰⁴ Ibid. s.64

¹⁰⁵ Ibid. s.66

«Eit levande folkestyre har som føresetnad at medlemmene i samfunnet kjenner til og sluttar opp om grunnleggjande demokratiske verdiar. Kvar ny generasjon må lære å ta del i og halde i hevd demokratiske spelereglar på ulike samfunnsområde.»¹⁰⁶

Nok en gang blir det påpekt at elevene må ha som forutsetning å kunne kjenne til, og å følge de demokratiske verdier. Under *Arbeidsmåtar i faget* presiseres det at «Elevane skal få øving i å diskutere og oppleve verdien av kompromiss. Dei skal og få erfare viktige praktiske, demokratiske arbeidsmåtar i skulekvardagen»¹⁰⁷ og at «Lokalsamfunnet opnar for å praktisere samfunnsfaglege arbeidsmåtar og for øving i å arbeide etter demokratiske prinsipp og spelereglar.»¹⁰⁸ Her viser læreplanen til viktigheten med demokrati i praksis og demokratiske arbeidsmåtar for å gi elevene erfaringer og øving i hvordan man fungerer som medvirkende i et demokratisk samfunn. Det viser til en tydelig viktighet med demokratilæring i samfunnsfaget.

I samfunnsfagets struktur, vises det til fagdisiplinen historie sin rolle i faget. Denne rollen blir beskrevet slik: «*Historie* tek for seg tidsdimensjonen, drøftar ulike syn på mennesket og ulike typar samfunn til ulike tider, og tek opp drivkrefter som har påverka samfunnsutviklinga gjennom tidene.»¹⁰⁹ De ulike synene på mennesket, samfunnstyper og drivkrefter til samfunnsutvikling kan sterkt kobles til demokratiets historie, selv om det ikke nevnes direkte. Denne indirekte men likevel tydelige koblingen viser til demokratiet som et viktig tema i historieundervisningen.

Samfunnsfaget har formulert seks *Felles mål for faget*. To av dem kan knyttes sterkt til demokratiopplæringen og historieundervisning. De målene er formulert slik: «at elevane utvikler evna til å vurdere sosiale og politiske utfordringar lokalt, nasjonalt og globalt.»¹¹⁰ og «at elevane utviklar interesse for å skaffe seg kunnskap om samfunnslivet og kunne ta aktivt del i oppgåverd ei møter.»¹¹¹ Disse målene kan knyttes til både historie- og samfunnskunnskapsundervisning og er relevante til opplæring i demokratisk medvirkning og demokratikunnskap. De fire andre målene for faget omhandler i mindre grad demokratiet. Dette viser til en mangel på sammenheng mellom innledningen i læreplanen for samfunnsfag og fagets formål. Denne mangelen på sammenheng kritiseres av Koritzinsky i hans artikkel i

---

¹⁰⁶ Ibid. s.175

¹⁰⁷ Ibid. s.176

¹⁰⁸ Ibid. s.176

¹⁰⁹ Ibid. s.177

¹¹⁰ Ibid. s.178

¹¹¹ Ibid. s.178

boken *Kritiske blikk på skolen*. Koritzinsky begynner med å sitere innledningen og samme sitat som jeg benyttet på forrige side om «Eit levande folkestyre...»¹¹²

Han skriver videre om hvordan innledningen i læreplanen vektlegger elevaktiviserende arbeidsformer i samfunnsfag, som skal åpne for at elevene skal få medvirkning i planleggingen og gjennomføringen av undervisningen. Elevene skal bruke sine kritiske analyser og diskusjoner for å medvirke undervisningen. Altså vil innledningen av læreplanen for samfunnsfag åpne for direkte medvirkning fra elevene. Koritzinsky skriver videre:

«Men den sterke vekten på demokratisk opplæring i læreplanens innledning følges ikke opp i de seks avsnittene som gjelder «felles mål for faget» (s.178). Her finnes ikke ord som folkestyre, medbestemmelse eller demokrati. Det nærmeste en kommer en slags demokratisk målformulering er «at elevene utvikler interesse for å skaffe seg kunnskap om samfunnslivet og kunne ta aktivt del i oppgaver dei møter.»¹¹³

Videre i læreplanen for samfunnsfag finner vi den delen som kun omhandler 8.-10.trinn, altså ungdomstrinnet. Under målene for historie i ungdomstrinnet blir ikke demokratiet nevnt. Historiedisiplinen for ungdomstrinnet omhandler tidsperioden 1750 og fremover. Målet for historieundervisningen er at elevene skal se de historiske hovedlinjer og se sammenhenger, likheter og ulikheter i tidsperiodens samfunnsutviklinger i forskjellige deler av verden. Elevene skal finne årsak og virkning av historiske hendelser og lære kritisk tilnærming til historiske kilder og fremstillinger. Det nærmeste man kommer demokratilæring i målene for ungdomstrinnet er da fokuset på samfunnsutviklinger. Her kan demokratiet trekkes inn og den kritiske tilnærmingen, som er viktig i et demokrati, men som ikke i seg selv er avhengig av demokratiet. Videre er målene for historieundervisningen delt opp i klassetrinnene. I målene for opplæringa ved 8.trinn blir ikke demokratiet nevnt. Likevel er demokratiet veldig sentralt i de temaer som læreplanen presiserer at undervisningen skal omhandle. Det elevene skal lære om i historieundervisningen på 8. trinn omhandler Norges grunnlov i 1814 og grunnlovsvedtakets påvirkning i Norges utvikling. Videre skal de lære om sammenhengene med grunnloven og den franske revolusjon og den amerikanske frihetskamp. De skal lære om maktkampen mellom storting og regjering som fører til parlamentarisme og de politiske partier, kampen for stemmerett for menn og kvinner, fremvekst av nasjonalstater i Europa, unionsoppløsningen mellom Norge og Sverige i 1905, nasjonalisme, maktendringer i

---

¹¹² Ibid. s.175

¹¹³ Briseid (2018) s. 64

samfunnet gjennom industriell revolusjon og imperialismen som økonomisk og politisk system. Alle temaer som har en sterk tilknytning til demokratiet og demokratilæring. Demokratiet blir som nevnt tidligere ikke brukt her, men man kan nesten ikke unngå demokratiet i en historieundervisning som omhandler disse temaene. Likevel vil det bli opp til hver enkelt lærer hvordan fokuset på demokratiet skal være i denne undervisningen, da det ikke står skrevet noe om det her.¹¹⁴

Heller ikke i målene for 9. trinn kommer demokratibegrepet fram. Historieundervisningen for 9. trinn omhandler verdenshandelen, kommunismen og sosialismens framskritt i Russland, Norge og resten av Europa, refleksjon rundt ideologier som nazisme og fascisme, andre verdenskrig og andre konflikter, utforsking av kilder og innsikt i norsk politikk ovenfor minoriteter i landet. Altså får ikke demokratibegrepet plass i 9. trinns mål med historiefaget heller. Kanskje i litt mindre grad enn 8. trinns mål, men likevel i en viss grad omhandler temaene demokrati. Ideologier og minoritetspolitikk er svært relevante temaer i demokratiopplæringen. Likevel blir det ikke gitt plass til demokratibegrepet. Likt som ved 8. trinns historieundervisning blir det da opp til hver enkelt lærer å vurdere og bestemme fokuset på demokratiforståelse og demokratikunnskaper.

Går man videre til 10. trinns historieundervisningsmål finner man heller ikke der demokratibegrepet noe sted. Altså blir ikke demokratiet nevnt i målene for historieundervisning i ungdomsskolen. 10. trinns historieundervisning omhandler materiell vekst og teknologiske nyvinninger i etterkrigstiden, samfunnsutvikling i Norge i etterkrigstiden, ny teknologi som fører til en mindre verden og nye nødvendige samarbeid mellom land, konflikter og samarbeid i Europa og verden for militær nedrustning, Norges rolle i verdenssamfunnet, politisk utvikling i Europa etter andre verdenskrig og sammenligning av samfunnsutvikling i Vesten og Østen. Her og finner man flere tema som har høy relevans til demokratilæring. Samfunnsutvikling, internasjonalt samarbeid og politisk utvikling etter konflikter er alle temaer hvor demokratiet spiller eller kan spille en stor rolle. Begrepet får likevel ikke plass.

Den generelle del og læreplanens innledninger til fag og formål har et tydelig fokus på demokratiet og de demokratiske ideer. Man kan da muligens forvente at demokratiets rolle skal være innerforstått i de temaer hvor det er relevant. Kanskje er det forventet at den generelle del av læreplanen skal sitte så godt plantet i hodet at alle grunnverdiene og

---

¹¹⁴ Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartement (1996) s.184

formålene med opplæringen skal bli inkludert automatisk av faglærerne i de temaer der det passer godt. Hvis den forventningen er til stede, kan det gi negative konsekvenser for demokratiopplæringen i norsk grunnskole, da demokratiopplæringen vil preges sterkt av de enkelte skoler og den enkelte lærers tolkning av målene med faget. Dette er en mangel på sammenheng mellom generell del og fagplaner som kommer veldig tydelig fram i L97.

En av de demokratiske ideene som skal være en del av de integrerte grunnverdiene, er kritisk tilnærming til det man møter. Halvdan Eikeland tar opp en problematikk rundt akkurat det i boken *Historie og demokratisk dannelse*, hvor han sammenligner M87 og L97 sine læreplaner for samfunnsfag. Eikeland skriver følgende:

«De didaktiske begrunnelsene for det obligatoriske emnet *å studere samfunnet* i samfunnsfagplanen var klare og omfattende: Elevene skal med utgangspunkt i sine lokale erfaringer sette seg inn i arbeids- og tenkemåter og begreper som preger de enkelte fagdisipliners tilnærming til virkeligheten. Dette skal igjen danne utgangspunkt for videre læring og bidra til at elevene i positiv forstand utvikler en kritisk-vurderende holdning til samfunnsspørsmål og gjør dem handledyktige når de møter problemer og utfordringer.»¹¹⁵

Dette knytter Eikeland til formal undervisningsteori, som omhandler å bidra til at elevene skal bygge opp generelle egenskaper, som de skulle kunne benytte i flere situasjoner. Eikeland eksemplifiserer dette slik: «For eksempel skulle arbeidet med historiske problemstillinger øke elevenes generelle samfunnsforståelse.»¹¹⁶ Videre om denne fordringen til kritisk tilnærming, skriver Eikeland at «Et tilsvarende emne fantes ikke i L97, og de didaktiske begrunnelsene for selvstendig, kritisk læring kom i det beste fall kun indirekte fram.»¹¹⁷ Eikelands eksempel viser til en markant endring fra M87 til L97 i fokus på den kritiske tilnærmingen som er en av de demokratiske ideene.

Bruk av demokratibegrepet

Ser man direkte på bruken av demokratibegrepet gjennomgående i L97s generelle del og plan for samfunnsfag, så er begrepet fortsatt tydelig positivt ladet. Det er altså en tydelig kontinuitet i den positive fremstillingen av demokratiet. Endringene i begrepsbruken består som nevnt i større grad av hva demokratiet blir satt i sammenheng med. I M87 ble

---

¹¹⁵ Eikeland (2013) s.47-48

¹¹⁶ Ibid. s.47

¹¹⁷ Ibid. s.48

demokratiet satt i sammenheng med begreper som menneskerettigheter og likeverd. L97 setter demokratibegrepet i større grad i sammenheng med begrepene nasjonal identitet og nasjonal kulturarv. Det ble tidligere i læreplanen påpekt hvordan de humanistiske verdiene blir representert ved demokratiske og menneskerettslige prinsipp, og hvordan disse prinsippene er naturlige integrerte i verdigrunnlaget. Hvis de prinsippene og verdiene om likeverd og menneskerettigheter er naturlige og integrerte, så kan det kanskje ses som unødvendig å påpeke dem igjen. Demokratibegrepet blir heller ikke i like stor grad som i M87 brukt i sammenheng med medvirkning og arbeidsmåter. Eikeland skriver om kritikken til reformene som kom i utdanningsarbeidet på 1990-tallet, hvor endringen i fokus på de tidligere verdier kom fram. Her påpeker han hvordan ønsket om elevers medvirkning og demokratiske arbeidsmåter forsvinner til fordel for andre verdier. Eikeland skriver:

«Enkelte kritikere hevdet at utviklingen av nasjonal identitet nå i stor grad var knyttet sammen med teknologisk utvikling og økonomisk vekst. Elevenes interesser og behov var i liten grad gjenstand for oppmerksomhet. De ble imidlertid viktige redskaper for makronivået.»¹¹⁸

Videre skriver han at «Kritikerne tolket m.a.o. den sentrale styringen av identitetsdannelsen som forsøk på å ivareta makronivået interesser og behov. Kunnskap, holdninger og ferdigheter fikk med andre ord en instrumentell funksjon.»¹¹⁹

Eikeland spør videre om denne fokusendringen kan være motivert av økonomisk vekst, om det viser til et annet syn på eleven, eller om det nye fokuset er en forberedelse av elevene på å møte et konkurransesamfunn i Europa og i verden.¹²⁰ Begrepsbruken kan være følge av både politiske og økonomiske formål og motiver. Det som er tydelig, er en klar endring i demokratibegrepsbruken.

Denne endringen av fokus i bruken av demokratibegrepet kan ses på som et brudd. Dette ved at begrepet ikke settes i sammenheng med de samme tema og begreper som i forrige læreplan. Samtidig kan det ses som en kontinuitet i å forbinde demokratibegrepet med samtidens politisk aktuelle tema. Læreplanutforming er som nevnt sterkt preget av politikk, og det økte fokuset på kulturarv og nasjonal identitet kan ses i en samfunnspolitisk sammenheng. Her

---

¹¹⁸ Eikeland (2013) s. 49-50

¹¹⁹ Ibid. s.50

¹²⁰ Ibid. s.50

hvor politikken rundt EU-medlemskap trolig har satt sine spor i utformingen av den nye læreplan for norsk grunnskole.

2.4. Oppsummering av læreplaner M74, M87 og L97

For å oppsummere læreplanene M74, M87 og L97 når det kommer til fremstilling og bruken av demokratibegrepet, kan man se noen tydelige endringer i begrepsbruken. Der hvor fokuset går fra å sette demokratiet i sammenheng hovedsakelig med samarbeid i M74, til å fremme en sterkere sammenheng med menneskerettigheter og likeverd i M87 og til fokus på nasjonal identitet og kulturarv i L97. Samtidig kan man se en sterk kontinuitet i fremstillingen. Dette spesielt med en positiv fremstilling av demokratiet som viktig i de generelle deler av læreplanene, som får mindre plass i fagplanene.

Mangelen på sammenheng mellom generell del av læreplanen og fagplanene tar Bjørg Brandtzæg Gudem opp i boken *Perspektiv på læreplanen*. Hun skriver at «Forholdet mellom generell læreplan og læreplan for de enkelte fag har alltid vært problematisk.»¹²¹ Hun viser så til utkast for M74 som kom ut i 1971 hvor den generelle del av planen var sterkt påvirket av et likestillingsperspektiv. Dette perspektivet skriver hun at manglet i så å si alle fagplanene. Hun påpeker og et nærmest solskinnsperspektiv på vår felles kulturarv som begrep i L97. Her hvor fokuset på kulturarven er gjennomgående positivt, og mangelen på vekt på de negative sidene med vår kulturarv. Dette er ikke ulikt det demokratiske perspektivet som har en stor rolle i generell del av både M74, M87 og L97, men som ikke følges opp i formuleringene av samfunnsfaget og historiedisiplinens mål. Demokratibegrepet kommer ikke frem, og demokratisk læring forsvinner i de spesifikke målene for faget. Alle tre læreplanene viser til et overordnet formål som sterkt ønsker å fremme demokratiet og de demokratiske ideer og verdier. De mer spesifiserte delene av læreplanene, som befinner seg nærmere undervisningssituasjonen i de mange klasserom, følger ikke dette opp. Dette gjelder spesielt L97. Den kritiske tilnærmingen til demokratiet som kom frem ved ett eksempel i M74, forsvinner og med M87 og L97, hvor i L97 den generelle kritiske tilnærmingen i historieundervisningen også får mindre plass. En slik mangel på kritisk tilnærming, og spesielt til demokratiet selv kan føre til et lignende solskinnsperspektiv som Gudem beskrev,

---

¹²¹ Gudem (2008) s. 54

men denne gangen knyttet til demokratiet. Et slikt perspektiv, som kan føre til et syn på demokratiet som et selvfølgelig gode, vil trolig ikke gagne videreutviklingen av demokratiet.

Disse læreplanene har altså en kontinuerlig positivt ladet fremstilling og bruk av demokratiet. Demokratiet blir fremstilt som viktig for opplæringen i læreplanenes innledende og overordnede deler. Demokratiet settes i sammenheng med de store samfunnspolitiske temaene i samtiden. En fremstilling som bare viser det gode med demokrati, og glemmer å vise utfordringene. Læreplanene preges av en manglende bruk og fremstilling i fagplanene for samfunnsfag og historiedisiplinens formål, noe som ikke henger sammen med de generelle delers hyppige bruk og fremstilling av demokratiet som viktig og noe positivt. Dette kan gi en noe tvetydig fremstilling av viktigheten med demokratiet i historieundervisningen.

3. Bruk og fremstilling av demokratibegrepet i norske læreplaner for grunnskolen, 2006 - 2020

Det forrige kapittel representerte analysen av fremstilling og bruk av demokratibegrepet i de generelle/overordnede deler av læreplanene og fagplanene i samfunnsfag. Disse er som nevnt rammen for historieundervisningen i grunnskolen fra år 1974 frem til dagens læreplan. Dette neste kapittelet er en analyse av fremstilling og bruk av demokratibegrepet i dagens gjeldende læreplan og det kommende og så langt uferdige læreplanverket av 2020. På samme måte som i forrige kapittel vil jeg analysere hvordan demokratiet blir fremstilt og hvordan demokratibegrepet blir brukt i de generelle/overordnede deler og i fagplanene for samfunnsfag, med fokus på historiedisiplinen. Jeg vil fortsette å se etter brudd og kontinuitet i fremstillingen og bruken, og vurdere hva som kan være med å påvirke de mulige bruddene og/eller kontinuiteten.

3.1. Kunnskapsløftet av 2006

I Kunnskapsløftet av 2006 kommer demokratiet tidlig frem i den generelle del. Dette i likhet med de tidligere analyserte læreplaner. Allerede i innledningen står det skrevet om opplæringen og hvordan «Ho må fremje demokrati, nasjonal identitet og internasjonal medvit.»¹²² Sitatet viser til en likhet med L97s fremstilling, hvor den nasjonale identiteten og internasjonale bevisstheten også ble satt i fokus og sammenheng med demokratiet. I begynnelsen av den generelle del står det skrevet at den generelle del av læreplanverket er videreført fra R94 og L97, der hvor R94 gjelder for videregående opplæring. Den generelle delen av KI06 er derfor likt som L97, delt opp i hovedområdene *Det meningssøkjande mennesket*, *Det skapande mennesket*, *Det arbeidande mennesket*, *Det allmenndanna mennesket*, *Det samarbeidande mennesket*, *Det miljømedvitende mennesket* og *Det integrerte mennesket*.

Disse hovedområdene er som sagt en direkte videreføring fra L97, og fremstillingen og bruken av demokratibegrepet er derfor den samme. KI06 bygger altså på det samme grunnlag som L97, men har sine endringer i fokus, fremstillinger og begrepsbruk videre i læreplanen. Denne videreføringen av verdigrunnlaget i opplæringen setter igjen kristendom og

---

¹²² Utdanningsdirektoratet (2015) Generell del. Innledning

humanisme i sterk sammenheng med demokratiet. Dette under *Kristne og humanistiske verdier*, som man finner i hovedområdet *Det meningsøkjande mennesket*. Fremstillingen viser igjen til at demokratiet på et vis er avhengig av kristendom og humanisme, noe det nødvendigvis ikke er. På samme måte blir også *Felles forståing i eit spesialisert samfunn* videreført som en viktig demokratisk tradisjon. Denne felles forståelsen er derfor fortsatt like viktig i 2006 som i 1997. I boken *Må vi snakke om demokrati?* finner vi et kapittel skrevet av Britt Bolken Ballangrud og Elisabeth Stenshorne kalt *Ledelsens muligheter og utfordringer i skolen som demokratisk organisasjon*. Her løfter de fram problematikken rundt forståelsen av demokratibegrepet i skolen, og argumenterer for at ledelse og lærere i skoler sammen må drøfte rundt begrepet *demokratisk medborgerskap*. Dette for å oppnå en felles forståelse slik at undervisningen baserer seg på samme grunnlag. Noe som naturlig vil være viktig hvis man skal arbeide for en felles forståelse blant elevene. De skriver følgende: «Demokratisk medborgerskap er et omdiskutert begrep med mange betydninger. Når begrepene ikke beskrives og utdypes på tilstrekkelig vis, får det konsekvenser for undervisningen.»¹²³ Dette argumentet gjelder nok flere begreper i alle fag i skolen, men demokratisk medborgerskap blir spesielt sentralt i undervisning i samfunnsfag og historie, hvor demokratiet er et stort tema og begrepslæring er en viktig del av undervisningen.

Med direkte videreføring av hovedområdene fra L97, finner man ikke endringer i demokratifremstillingen i denne delen av planen. En direkte videreføring viser til et valg om å videreføre L97s fremstilling og bruk. Det er altså en tydelig kontinuitet i fremstillingen og bruken av demokratibegrepet i læreplanens generelle del. Endringene kommer tydeligere fram i fagplanene, hvor for eksempel valgfaget *Demokrati i praksis* blir innført. Faget er et ekstra valgfag, som har sitt fulle fokus på demokratiet. Vi finner også endringer knyttet til sammenhengene demokratibegrepet blir satt i.

Læreplan for samfunnsfag

Fagplanen for samfunnsfag i grunnskolen er også i K106 tredelt og har historie som en av tre fagdisipliner. Formålet med samfunnsfag er felles for alle tre disiplinene, historie, samfunnskunnskap og geografi. I formålet for fagets første setninger kommer demokratiet fram. Her står det skrevet følgende:

---

¹²³ Madsen og Biseth (red.) (2014) s.102

«I eit demokratisk samfunn er verdiar som medverknad og likeverd viktige prinsipp. Sentralt i arbeidet med samfunnsfaget står forståing av og oppslutning om grunnleggjande menneskerettar, demokratiske verdiar og likestilling. Faget skal stimulere til og gje erfaring med aktivt medborgarskap og demokratisk deltaking.»¹²⁴

Her kommer altså demokratiet frem med en gang, og det blir påpekt en viktighet med medvirkning, likeverd og demokratiske verdier. Dette viser til et tydelig ønske om å fremstille demokratiet som viktig for opplæringen i samfunnsfag, og et ønske om elever som skal være aktive medborgere og delta i demokratiet. Videre under fagets formål kommer viktigheten av demokratisk kunnskap som forutsetning for demokratisk deltagelse frem.

«Kunnskap om samfunn og politikk har verdi i seg sjølv, og er samtidig ein føresetnad for demokratisk deltaking. Kunnskap om det politiske systemet i Noreg og i det internasjonale samfunnet gjer at ein blir medviten om at politikk er prega av samarbeid, konflikt, påverknad og bruk av makt i ulike former. Gjennom samfunnsfaget får elevane verktøy til å analysere og drøfte historiske og aktuelle samfunns spørsmål, og til å identifisere og diskutere ulike maktrelasjonar.»¹²⁵

Sitatet viser til behovet for politiske kunnskaper som demokratikunnskaper for selv å kunne drøfte rundt de historiske spørsmål elever vil møte på i historieundervisningen. Dette viser tydelig til sammenhengen mellom demokrati som kunnskapsområde og historiefaget. Det viser også til sammenhengen mellom demokrati som kunnskapsområde og demokrati som medvirkning. De politiske kunnskapene og demokratikunnskapene er viktige verktøy for å kunne medvirke i demokratiet som aktive medborgere.

Læreplanen i samfunnsfag er delt opp i hovedområder, hvor historie er en av disse. I beskrivelsen av hovedområdet historie står det skrevet at «Hovedområdet dreier seg om å utvikle historisk oversikt og innsikt, og å undersøke og drøfte hvordan mennesker og samfunn har forandret seg gjennom tidene.»¹²⁶ og at «Å stimulere til kritisk og reflektert deltagelse i samfunnet er sentrale elementer i hovedområdet.»¹²⁷ Demokratiet blir ikke direkte nevnt i beskrivelsen. Likevel er demokratiet sentralt i den historiske oversikten og innsikten i endringer i samfunnet gjennom tidene. Historie skal også stimulere til deltagelse i samfunnet, som går under demokrati som medvirkning, uten at det blir påpekt direkte i beskrivelsen.

---

¹²⁴ Utdanningsdirektoratet (2013) SAF1-03. s.1

¹²⁵ Ibid. s.1

¹²⁶ Ibid. s.2

¹²⁷ Ibid. s.2

En stor endring i K106 fra de tidligere læreplanene er innføringen av kompetansemål. I K106 har fagene bestemte formulerte mål for den ønskede oppnådde kompetanse etter 4. trinn, 7.trinn og 10.trinn. Kompetansemålene for endt 10.trinn gjelder for hele ungdomstrinnet. Det er derfor ikke spesifikke mål for 8. trinn, 9.trinn og 10.trinn, men felles kompetansemål for hele ungdomsskoleundervisningen i fagene. Kompetansemålene i samfunnsfag er delt opp etter hovedområdene. Det er derfor egne kompetansemål for historieundervisningen. For historie er det formulert ti kompetansemål for de tre årene på ungdomstrinnet. I disse ti kompetansemålene blir demokratiet nevnt én gang. Det kompetansemålet som nevner demokratiet er formulert slik: «gjøre greie for idear og krefter som førte til den amerikanske fridomskampen og den franske revolusjonen, og beskrive følgjer dette fekk for den demokratiske utviklinga i Noreg.»¹²⁸ Her blir demokratibegrepet brukt og oppfordrer til å lære om demokratiet. Kompetansemålet omhandler demokrati som kunnskapsområde ved at elevene skal lære om demokratiet. Kompetansemålet fordrer ikke til demokratilæring gjennom demokrati eller til demokrati som medvirkning, da det kun oppfordrer elevene til å gjøre greie for og å beskrive. Man kan si at kompetansemålet omhandler demokrati, men det er ikke spesielt demokratisk i seg selv.

De andre kompetansemålene benytter seg som nevnt ikke av demokratibegrepet, og viser derfor lite til et ønske om demokratilæring i historieundervisningen. Enkelte av kompetansemålene omhandler eller kan omhandle demokratiet uten direkte å påpeke det. Det første kompetansemålet for historie er formulert slik: «finne døme på hendingar som ha vore med på å forme dagens Noreg, og diskutere korleis samfunnet kunne ha vorte dersom desse hendingane hadde utvikla seg annleis.»¹²⁹ Her kan demokratiet tas inn i undervisningen med for eksempel den norske grunnloven i 1814 som tema. Dette vil nok skje kun hvis læreren finner det relevant og ønsker det. Det kan nok likevel ikke benevnes som et demokratisk kompetansemål. Et annet kompetansemål som man kan si at indirekte omhandler demokratiet er formulert slik: «presentere viktige utviklingstrekk i norsk historie på 1800-talet og første halvdel av 1900-talet og beskrive korleis dei peikar fram mot samfunnet i dag.»¹³⁰ Disse viktige utviklingstrekkene kan og burde muligens blant andre omhandle demokratisk utvikling. Spesielt med grunnloven 1814 og unionsoppløsning med Sverige i 1905. Likevel så blir det likt som med forrige nevnte kompetansemål, opp til den enkelte lærer å bestemme i hvor stor grad demokratiet skal få plass. Det samme gjelder for kompetansemålet: «drøfte

---

¹²⁸ Ibid. s.8

¹²⁹ Ibid. s.8

¹³⁰ Ibid. s.8

årsaker til og verknader av sentrale internasjonale konflikter på 1900- og 2000-tallet»¹³¹

Demokratiet er sentralt i de fleste internasjonale konflikter i nyere tid, men det blir lærerens valg som avgjør i hvor stor grad det blir inkludert.

Et kompetansemål til en viss grad demokratisk selv om det ikke nevner demokratiet direkte er formulert slik: «drøfte viktige omveltninger i samfunnet i nyere tid, og reflektere over korleis dagens samfunn opnar for nye omveltningar»¹³² Kompetansemålet omhandler samfunnsomveltninger, som i stor grad kan forbindes med demokratiet. Det fordrer elevene til å drøfte og reflektere, noe som krever at elevene tenker selv og må skape sine egne meninger og forståelser for samfunnsomveltninger i historien og muligheter for det samme i dag. Kompetansemålet kan omhandle demokrati og det fordrer til utvikling av demokratiske fremgangsmåter, som innebærer å mene selv, drøfte og vurdere. Likevel blir det ikke påpekt i formuleringen, som også her i stor grad legger dette ansvaret på lærer eller på elevenes egen forståelse av demokratiets relevans i kompetansemålet.

Det er altså ikke gitt stor plass til demokratibegrepet i kompetansemålene for historie i læreplanen for samfunnsfag for ungdomstrinnet. Formålsdelen og beskrivelsen av hovedområdet historie viser til et sterkt ønske om demokratilæring og medvirkning fra elevene. Demokratiske verdier og verktøy til å analysere og drøfte rundt historiske spørsmål blir fremstilt som viktige i hele samfunnsfaget. Elevene skal og få erfaringer med demokratisk deltakelse. Likevel så blir ikke dette fulgt opp i kompetansemålene for historie. Det er nok en gang en mangel på sammenheng mellom generell del og fagplanen, og en mangel på sammenheng med samfunnsfagets og hovedområdet histories formål, og de kompetansemål som er formuleringer av måloppnåelsen elevene skal oppnå. Theo Koritzinsky kritiserer denne mangelen på sammenheng i sitt kapittel i *Kritiske blikk på skolen*. Han skriver følgende: «Men som i L97: I LK06 ble heller ikke formålsformuleringene om demokratisk opplæring fulgt opp i listen over kompetansemål for hovedtrinnene.»¹³³ Koritzinsky bruker forkortelsen LK06 der hvor jeg benytter meg av KI06. Selv om vi bruker forskjellige forkortelser, så er det snakk om samme læreplan. Koritzinsky påpeker videre hvordan kun to av tretti kompetansemål for ungdomstrinnet nevner demokratiet. Ser man kun på historie er tallene som nevnt, ett av ti kompetansemål som nevner demokrati. Han nevner og hvordan kompetansemålene som nevner demokrati ikke stimulerer til aktiv deltakelse, slik formålene

---

¹³¹ Ibid. s.8

¹³² Ibid. s.8

¹³³ Briseid Et.al (2018) s.65

for samfunnsfag beskrives. «Disse formålene er overhodet ikke fulgt opp i kompetansemålene»¹³⁴

Altså kan man se i KI06 likt som i L97, en fremstilling av demokratiet som viktig i den generelle delen av læreplanen og i den innledende delen av fagplanen for samfunnsfag. Læring om demokrati, for demokrati og gjennom demokrati blir fremstilt som viktig, og de demokratiske verdiene er av våre grunnverdier. Den generelle del og den innledende del av samfunnsfagplanen viser til et overordnet ønske om demokratiopplæring i grunnskolen. De viser og til en sterk sammenheng mellom demokratiopplæring og historiedisiplinen. Likevel preges kompetansemålene av mangel på demokratifokus og et fokus på å gjengi fagkunnskap, fremfor å fordre til aktiv demokratisk deltakelse hvor elevene selv får muligheten til å reflektere, vurdere kritisk og mene selv. Fremstillingen av demokratibegrepet blir igjen tvetydig, da læreplanen begynner med å fortelle hvor viktig demokrati er i historieundervisningen, for så å nesten glemme det helt selv i utformingen av kompetansemål for historiefaget. Bruken av demokratibegrepet lider naturlig nok også samme skjebne, da det blir brukt mye i beskrivelsen av viktigheten med en demokratisk opplæring, men nesten ikke blir brukt når målene for historiefaget formuleres. Begrepsbruken gir den enkelte skole eller lærer ansvaret å fremstille demokratibegrepet i undervisningen. Denne begrepsbruken vil da som tidligere nevnt kunne preges av tilfeldigheter. Slik Stenshorne og Ballangrud kritiserer i *Må vi snakke om demokrati?*.¹³⁵ Man kan derfor se en kontinuitet i mangelen på sammenheng, en kontinuitet ved en tvetydig fremstilling av demokratiets viktighet og en kontinuitet i en historiedisiplin som ikke fordrer til demokratisk praksis og medvirkende elever.

Valgfaget *Demokrati i praksis*

KI06 viser til en dreining mot økt fokus på demokrati i opplæringen. Ikke tydelig i samfunnsfaget, men ved å innføre det nye valgfaget kalt *Demokrati i praksis*. Valgfaget er for grunnskolen og omhandler som navnet tilsier praktisk demokrati. Valgfaget inneholder kompetansemål som ut fra KI06s generelle dels fremstilling av demokratiets viktighet, burde vært plassert i samfunnsfaget og under historie også. Valgfaget består av åtte kompetansemål, hvor to av dem nevner demokratiet. Disse kompetansemålene er formulert slik: «gjøre rede

---

¹³⁴ Ibid. s.65

¹³⁵ Madsen og Biseth (red.) (2014) s.102

for menneskerettigheter og grunnleggende demokratiske verdier.»¹³⁶ og «kartlegge og gi eksempler på demokratiske prosesser og beslutninger på skolen eller i lokalmiljøet.»¹³⁷ Disse kompetansemålene omhandler demokratiet, men fordrer ikke til demokratilæring i praksis. De fordrer begge til læring om demokrati, men lite for demokrati enda mindre gjennom demokrati. Å gjøre rede for, kartlegge og å gi eksempler på, åpner ikke for egen refleksjon og medvirkning. Det fordrer til gjengivelse av fagkunnskap elevene må finne i en lærebok, på nett eller fra faglærer.

Valgfaget har derimot tre andre kompetansemål, som ikke direkte nevner demokratiet, men som kan kategoriseres som demokratiske kompetansemål. Valgfagets kompetansemål er delt opp i to hovedområder, demokrati og medvirkning. Under hovedområdet demokrati er et kompetansemål formulert slik: «argumentere for en sak og delta i meningsbrytninger i egnede kanaler.»¹³⁸ Dette kompetansemålet fordrer i motsetning til de tidligere nevnte, til deltakelse og argumentering. Det fordrer til at elevene selv skal komme med argumenter for en sak og benytte dem i en demokratisk praksis. Under hovedområdet medvirkning er det formulert to kompetansemål som åpner godt for demokratisk praksis. Disse er formulert slik: «bistå eller utføre oppdrag for skolens elevråd og planlegge og iverksette tiltak for å utvikle skolens læringsmiljø.»¹³⁹ og «identifisere brudd på menneskerettigheter og bruke ulike metoder og kanaler for å protestere mot dem.»¹⁴⁰ Begge kompetansemålene åpner for og fordrer til praktisk utførelse av demokrati. Elevene skal selv planlegge, utforske og gjennomføre tiltak for endring. Det ene for sitt eget nærmiljø og det andre for noen andre. Det åpner for læring både om demokrati, for demokrati og gjennom demokrati. Dette gjennom at elevene får lære om sin demokratiske rett til å mene og protestere. De får selv i praksis gjennom å prøve det å gjøre en forandring, og dette skal gjøres med demokratiske metoder. Dette kan gi elevene demokratisk erfaring og en reell opplevelse av deres demokratiske rett. Erfaringen kommer gjennom at de selv kan gjøre endringer i samfunnet, enten gjennom et demokratisk organ som elevrådet eller mer individuelt med sin egen stemme.

Dette er kompetansemål som ville passet godt inn i historiedisiplinen, og ikke minst i samfunnsfaget som helhet. Den generelle delen av læreplanen og innledende del av samfunnsfag virker å ha større sammenheng med det valgfrie valgfaget enn med det

---

¹³⁶ Utdanningsdirektoratet (2013) DIP1-01. s.6

¹³⁷ Ibid. s.6

¹³⁸ Ibid. s.6

¹³⁹ Ibid. s.6

¹⁴⁰ Ibid. s.6

obligatoriske samfunnsfaget når det kommer til demokrati­læring. Kun et utvalg av elever i ungdomsskolen vil få muligheten til å få undervisning i valgfaget, da valgfag sjelden eller aldri er for alle elevene, men for et begrenset antall. Dette vil si at kun et utvalg av elever vil få denne demokratiske opplæringen, som burde vært tilbydd alle. Den generelle dels mål om felles forståelse i et spesialisert samfunn blir ikke fulgt opp her når det kommer til demokrati­læring og demokrati­forståelse. Med demokratiske kompetansemål kun i et valgfag, vil trolig de elevene som får undervisning i valgfaget oppnå en større forståelse for demokrati som medvirkning. Å velge ekstra undervisning i demokrati fører naturlig nok ofte til høyere demokratikunnskaper. Likevel med kun valgfaget som tydelig plattform for opplæring i demokrati som medvirkning, risikerer man store forskjeller i demokratisk kompetanse mellom de elever med og de uten valgfaget.

I den tidligere nevnte NOU *Ungdom, makt og medvirkning*, ble problematikken om en lite ivaretatt demokratiopplæring og frykten for et syn på demokratiet og elevers demokratikunnskaper som en selvfølge i skolen tatt opp. Som et av forslagene til tiltak foreslo utvalget et nytt demokratifag i grunnskolen. «Utvalget vil styrke demokratiopplæringen i skolen. Utvalget foreslår at det innføres et nytt, bredt demokratifag i grunnskolen, ...»¹⁴¹ Dette nye bredere demokratifaget beskrives nærmere slik:

«Et nytt demokratifag vil bidra til å stadfeste skolens betydning som en viktig demokrati­forberedende arena. Hvordan et demokratifag for grunnskolen bør utformes og hva slags rolle det skal ha i skolens samlede demokrati­undervisning, må utredes grundig. Innholdet i faget må selvsagt også ses i forhold til innholdet i andre fag, blant annet samfunnsfag og RLE.»¹⁴²

Altså ønsker utvalget et nytt og bredere demokratifag i grunnskolen, som skal oppfylle læreplanens ønske om demokratisk opplæring. Som sitatet viser til, så ønskes dette demokratifaget å bestå av et innhold sett i forhold til samfunnsfag og RLE, noe som vil være en viktig oppgave om denne innføringen skal finne sted. Å oppfylle ønsket om demokratisk opplæring i norsk grunnskole vil nok bli lettere gjennomført med et eget demokratifag. Likevel er det viktig ikke å skille historie og samfunnsfag fra demokrati­læringen. Demokratiets sammenheng med historien er en sentral del av hvordan man forstår demokratiet. Historien viser til demokratiets historie og utvikling, altså læring om demokrati.

---

¹⁴¹ NOU: 2011:20, s.12

¹⁴² Ibid. s.30

Den viser til historiske hendelser hvor demokratiet blir satt på prøve og dets viktighet framkommer, altså læring *for* demokrati. Historiefaget peker også fremover, som kan fremme viktigheten med demokratiets praksis i dag og videreutvikling av demokratiet til de neste generasjoner. Noe som trolig best kan skje *gjennom* demokrati.

Begrepsbruk

Ser man mer direkte på bruken av demokratibegrepet, finner man det som i de tidligere læreplaner, mest i den generelle del og innledningen til historie og samfunnsfaget som helhet. Man finner det som nevnt mindre i kompetansemålene for historie. I den generelle delen av læreplanen blir demokratibegrepet fortsatt brukt i positive fremstillinger og i sammenheng med andre positivt ladede begreper. Begrepet blir satt i sammenheng med nasjonal identitet, fellesskap, felles forståelse, videreutvikling, likeverd og likestilling. Den generelle delen får frem med begrepsbruken at grunnskolen skal bestå av en demokratisk tankegang om hvordan vi demokratisk skal videreføre demokratiet. Demokratibegrepet blir igjen satt i sammenheng med menneskerettigheter, likt som i M87, etter å ha falt litt bort i L97. Det er en tydelig kontinuitet i den positive bruken og fremstillingen av demokratibegrepet, spesielt i den generelle delen av læreplanen, da den som nevnt er en direkte videreføring av L97. Endringene kommer tydeligere fram i fagplanene med gjeninnføringen av sterkere sammenheng med menneskerettigheter og likeverd, og innføringen av *Demokrati i praksis*.

Likt som i de tidligere læreplanene, har nok samfunnspolitikken hatt sin innvirkning på utformingen av læreplanen. Dette har nok også påvirket fremstillingen av demokratiet og dets viktighet. Fra 1997 og frem til 2006 skjedde det flere forandringer i det norske samfunn og i verden, som trolig har påvirket. Store teknologiske fremskritt i denne tidsperioden gjorde verden mindre, og informasjon og kontakt med andre deler av verden blir enda mer tilgjengelig gjennom internett og sosiale medier. Dette ga også større muligheter for å engasjere seg politisk utenfor egne landegrenser. Samtidig blir forskjellige deler av den vestlige verden utsatt for terror, hvor demokratiet og de demokratiske verdiene blir truet. Terrorgrupper fra flere områder i verden angriper og kjemper mot vestlige verdier. Terrorangrep og konflikter foregår på vestlig jord og i deler av Midtøsten, hvor norske soldater deltar i krigføring. Konflikten og trusselen mot de demokratiske verdier kommer oss derfor nær. Det finnes nok mange årsaker og innvirkninger som har preget utformingen av K106, men en reell trussel mot de demokratiske verdier og en verden som bare blir mindre

gjennom større tilgang til omverden gjennom internett har nok hatt sin sterke innvirkning på utformingen av læreplanen. Nye verktøy som gir større muligheter til medvirkning og en reell trussel mot de demokratiske verdiene, har trolig gjort den demokratiske opplæringen enda viktigere for det norske demokratiske samfunn.

Oppsummering K106

Oppsummert er Kunnskapsløftet en videreføring av flere deler av demokratifremstillingen og bruken av demokratibegrepet i de tidligere læreplanene. Fra L97 er deler direkte videreført. Den generelle del fremstiller demokratiet og demokratiopplæringen som viktig. Det er viktig å lære om demokratiet, for demokratiet og gjennom demokrati. Opplæringen skal baseres på grunnverdier, som innebærer de demokratiske ideer. Den innledende del av samfunnsfaget og beskrivelsen av historiedisiplinen viser til det samme formål og fremstiller demokratiet som sentralt og viktig i opplæringen. Bruken av begrepet fortsetter å være preget av positivitet, og sammenheng med andre positivt ladede begreper og verdier. K106 henter tilbake den sterke sammenhengen mellom demokrati og menneskerettigheter fra M87s formuleringer. Begrepet blir satt i sammenhenger som viser til innvirkning av de aktuelle samfunnspolitiske saker i samtiden, noe som viser til en kontinuitet fra de tidligere læreplanene. Et brudd i demokratifokuset er innføringen av valgfaget *Demokrati i praksis*. En endring som viser til et ønske om mer demokrati i opplæringen, selv om den demokratiske praksis ikke får noe større plass i historie og samfunnsfag. Man ser og en tydelig kontinuitet i mangel på sammenheng mellom generell del av læreplanen og fagplanen i samfunnsfag. Idealet om en demokratisk opplæring følges fortsatt ikke opp i fagplanen. Heller ikke de innførte kompetansemålene følger opp ønsket om en demokratisk opplæring, *om, for* og *gjennom* demokrati.

3.2. Læreplanverket av 2020

Den nye læreplanen av 2020 er enda ikke helt ferdigstilt, men deler er fullført og publisert. Andre deler av den kommende læreplanen har kommet som forslag og ligger ute til høring. Kjerneelementene i læreplanen og forslag til kompetansemål i fagene er skrevet, men med forbehold om mulige endringer. Det å sammenligne denne nye kommende læreplanen med de tidligere vil bli noe vanskelig da den enda ikke er ferdigstilt. Vi vet enda ikke hvordan demokratiet vil bli fremstilt og hvordan demokratibegrepet blir brukt da læreplanen ikke er

fullført, men vi kan se på det som allerede er ferdigstilt og de forslag som har kommet så langt. Jeg vil derfor se på det arbeid som allerede er gjort med den nye læreplanen, se på kjerneelementene og de foreløpige kompetansemålene i historie. Slik kan jeg gjøre en vurdering av hva vi ser ut til å ha i vente i 2020.

I en pressemelding fra kunnskapsdepartementet på regjeringens nettsider står det skrevet om læreplanens fastsatte kjerneelementer, at elevene må lære seg de grunnleggende ferdigheter som lesing og skriving, men også «...om hvordan de skal ta vare på seg selv, og hvordan de skal delta aktivt i demokratiet og en verden som stadig krever mer digital dømmekraft ...»¹⁴³ Dette viser tidlig et ønske om elever som skal lære det å være aktive deltakere i demokratiet. I den nye læreplanen innføres også tre nye tverrfaglige tema, hvor ett av dem heter *demokrati og medborgerskap*. Temaet skal som tverrfaglig altså innføres på tvers av skolefagene, og det skal være en del av undervisningen i alle fag. Denne innføringen viser en sterk dreining mot et større demokratifokus.

Overordnet del av læreplanverket

I den overordnede delen av læreplanverket finner vi fire hovedpunkter. Disse punktene er *Formålet med opplæringen*, *Opplæringens verdigrunnlag*, *Prinsipper for læring, utvikling og danning* og *Prinsipper for skolens praksis*. Under *Formålet med opplæringen* kommer demokratiet fram ved to eksempler. Demokratibegrepet blir brukt i et av dem, og i det andre eksemplet kommer medvirkning inn. I formålet blir demokratiet inkludert når opplæringsloven blir sitert: «Opplæringa skal gi innsikt i kulturelt mangfold og vise respekt for den einskilde si overtyding. Ho skal fremje demokrati, likestilling og vitskapleg tenkjemåte.»¹⁴⁴ Videre står det skrevet om elevene og at «Dei skal ha medansvar og rett til medverknad.»¹⁴⁵ Opplæringsloven viser derfor til at opplæringen er lovpålagt å fremme demokrati og at elevene har rett til medvirkning.

Under innledningen til *Opplæringens verdigrunnlag* blir demokratiet nevnt én gang. Her står det skrevet følgende: «Formålsparagrafen uttrykker verdier som samler Norge som samfunn. Verdiane er grunnlaget for vårt demokrati og skal hjelpe oss å leve, lære og arbeide sammen i

---

¹⁴³ Kunnskapsdepartementet (2018) Pressemelding Nr: 132-18

¹⁴⁴ Utdanningsdirektoratet (2019) Formålet med opplæringen

¹⁴⁵ Ibid.

en kompleks samtid og i møte med en ukjent framtid.»¹⁴⁶ *Opplæringens verdigrunnlag* har videre seks deler kalt, 1.1. *Menneskeverdet*, 1.2. *Identitet og kulturelt mangfold*, 1.3. *Kritisk tenkning og etisk bevissthet*, 1.4. *Skaperglede, engasjement og utforskertrang*, 1.5. *Respekt for naturen og miljøbevissthet* og 1.6. *Demokrati og medvirkning*. Under 1.1., 1.3., 1.4. og 1.5. blir ikke demokratiet nevnt, men under *Identitet og kulturelt mangfold* og *Demokrati og medvirkning* blir begrepet brukt. I beskrivelsen av *Identitet og kulturelt mangfold* står det skrevet at «Kristen og humanistisk arv og tradisjon er en viktig del av landets samlede kulturarv og har spilt en sentral rolle for utvikling av vårt demokrati.»¹⁴⁷ Her er det i størst grad den kristne og humanistiske arv og tradisjon som blir fremstilt som viktig, men demokratiet får en positiv fremstilling ved at det formuleres slik at vår arv og tradisjon har ført til en gode, som er demokratiet.

I beskrivelsen av *Demokrati og medvirkning* kommer naturlig nok demokratiet og medvirkning tydelig fram. I beskrivelsens første setning står det at «Skolen skal gi elevene mulighet til å medvirke og til å lære hva demokrati betyr i praksis.»¹⁴⁸ Beskrivelsen omhandler demokratiet gjennomgående, og den viser til et ønske om læring *om* demokrati ved å skrive for eksempel om opplæringen og hvordan: «Den skal gi elevene forståelse for demokratiets spilleregler og betydningen av å holde disse i hevd.»¹⁴⁹ Beskrivelsen fremmer tydelig et ønske om læring *for* demokrati med eksempler som: «Opplæringen skal fremme oppslutning om demokratiske verdier og demokratiet som styreform.» og «Demokratiske verdier må fremmes gjennom aktiv deltakelse i hele opplæringsløpet.»¹⁵⁰ Det siste eksemplet viser og til et ønske om læring *gjennom* demokrati, noe som og kommer fram flere steder i beskrivelsen. Altså er demokrati og medvirkning en del av verdigrunnlaget i grunnskolen, som ønsker å fremme demokrtilæring *om, for* og *gjennom* demokrati.

Det neste hovedmomentet i den generelle del av læreplanverket heter som nevnt tidligere *Prinsipper for læring, utvikling og danning*. Her finner man underpunktene 2.1. *Sosial læring og utvikling*, 2.2. *Kompetanse i fagene*, 2.3. *Grunnleggende ferdigheter*, 2.4. *Å lære å lære* og 2.5. *Tverrfaglige temaer*. Av alle disse underpunktene er det kun *Tverrfaglige temaer* som direkte omhandler demokrati og bruker demokratibegrepet. Der det blir brukt er det naturlig nok i beskrivelsen av det tverrfaglige temaet *Demokrati og medborgerskap*, hvor viktigheten

---

¹⁴⁶ Ibid. *Opplæringens verdigrunnlag*

¹⁴⁷ Ibid. 1.2.

¹⁴⁸ Ibid. 1.6.

¹⁴⁹ Ibid. 1.6.

¹⁵⁰ Ibid. 1.6.

av ikke å ta demokratiet for gitt kommer fram. «Gjennom arbeidet med temaet skal elevene lære hvorfor demokratiet ikke kan tas for gitt, og at det må utvikles og vedlikeholdes.»¹⁵¹ Det tverrfaglige temaet skal jeg gå nærmere inn på i dets sammenheng med historiedelen av samfunnsfagets læreplan. Det er altså valgt ikke å nevne demokratiet i for eksempel *Sosial læring og utvikling*, hvor det absolutt har en tydelig relevans når det kommer til læring *gjennom* demokrati. Noe som kom tydelig frem i de tidligere læreplanene, spesielt i M74, hvor sammenhengen mellom demokratiet og den sosiale læringen gjennom samarbeid ble tydeliggjort ved flere eksempler.

Under det siste hovedområdet i den generelle delen av læreplanen kalt, *Prinsipper for skolens praksis* er ikke demokratiet gitt plass i beskrivelsen. Hovedområdet har fem underpunkter. Disse underpunktene er 3.1. *Et inkluderende læringsmiljø*, 3.2. *Undervisning og tilpasset opplæring*, 3.3. *Samarbeid mellom hjem og skole*, 3.4. *Opplæring i lærebedrift og arbeidsliv* og 3.5. *Profesjonsfelleskap og skoleutvikling*. De tre første og den siste av disse underpunktene har sin relevans til demokratiopplæringen i skolen, men man skal kanskje ikke kreve plass til demokratiet overalt hvor det kan plasseres med en viss relevans. Likevel er det bemerkelsesverdig hvordan det ikke får plass noe sted under prinsippene for praksis i en skole som skal fremme de demokratiske verdier og prinsipper.

Den generelle delen av læreplanverket for 2020 virker å ha et sterkt fokus og ønske om demokratiopplæring *om, for* og *gjennom* demokrati, men dette fokuset og ønsket kommer frem kun i de områder det er valgt å gi plass til det. Trolig ut fra hva utvalget som har utformet planen har funnet som de viktige delene å fremme demokratiet. Den generelle delen fremstiller likt som de tidligere læreplaner demokratiet som viktig og positivt ladet. Det viser til en tydelig kontinuitet i fremstillingen. Av endringer i bruken av demokratibegrepet ser man også i denne læreplanen at de fremkommer i hvilke sammenhenger begrepet blir satt.

Demokratibegrepet blir brukt i beskrivelsen av dets verdier som motvekt til fordommer og diskriminering, og begrepet blir satt i sammenheng med menneskerettigheter og minoriteters- og urfolks rettigheter. Det påpekes også viktigheten med ikke å ta demokratiet for gitt, men at det må vedlikeholdes og utvikles. Sammenhengen med menneskerettighetene er en kontinuitet, men det sterkere fokuset på minoriteter og urfolk og ikke å ta styreformene for gitt er tydelige endringer. En annen endring i den overordnede del, fra de tidligere generelle/overordnede deler, er det enda litt større fokuset på demokratiet gjennom innføring

---

¹⁵¹ Ibid. 2.5.2

av *Demokrati og medvirkning* som verdigrunnlag, og *Demokrati og medborgerskap* som tverrfaglig emne. Theo Koritzinsky skriver i samme kapittel av boken *Kritiske blikk på skolen*, som ble nevnt tidligere i analysen følgende:

«I sum krever den nye overordnede læreplanen, mer konkret og forpliktende enn noen tidligere generell læreplandel, at skolen legger stor vekt på opplæring om, for og gjennom demokrati.»¹⁵²

Forslag til læreplan for samfunnsfag

Forslag til læreplaner i fag har blitt publisert og vært opp til høring. Disse forslagene har nå fått tilbakemeldinger og Utdanningsdirektoratet publiserte 23.09.2019 en ny revidert versjon av læreplan for samfunnsfag i grunnskolen. Denne er nå sendt til Kunnskapsdepartementet, og den endelige planen skal ifølge Utdanningsdirektoratet være klar sent høsten 2019. Den reviderte versjonen av planen består av delene *Fagrelevans og sentrale verdier*, *Kjerneelement*, *Tverrfaglege tema*, *Grunnlegjande ferdigheter* og *Kompetansemål og vurdering*.

Under *Fagrelevans og sentrale verdier* kommer demokrati og medvirkning frem allerede i første setning: «Samfunnsfag er eit sentralt fag for at elevane skal bli deltakande, engasjerte og kritisk tenkjande medborgarar.»¹⁵³ I beskrivelsens siste setning påpekes det også ved bruk av demokratibegrepet: «Gjennom samfunnsfaglege tenkjemåtar og metodar skal elevane utvikle eit aktivt medborgarskap bygd på medvit om demokrati, miljø, menneskerettar, likestilling og verdien av mangfald.»¹⁵⁴ Begge sitatene viser til et ønske om demokratisk aktive elever, og hvordan samfunnsfaget er sentralt i denne oppfostringen. Sitatene fremmer læring om demokrati, for demokrati og gjennom demokrati.

Under *Kjerneelement* finner man fem underpunkter. *Undring og utforsking*, *Samfunnskritisk tenkning og sammenhenger*, *Demokratiforståing og deltaking*, *Bærekraftige samfunn* og *Identitetsutvikling og fellesskap*. Under det første og det siste underpunktet kommer ikke demokratiet frem. Temaene kan relateres til demokrati, men det blir ikke påpekt i beskrivelsene. I beskrivelsen av underpunktet *Samfunnskritisk tenkning og sammenhenger* kommer demokratifokuset tydeligere fram. Demokratibegrepet blir ikke brukt direkte, men

---

¹⁵² Briseid. Et.al (2018) s.63

¹⁵³ Utdanningsdirektoratet (2019) Forslag – læreplan i samfunnsfag. s.1

¹⁵⁴ Ibid. s.1

beskrivelsen viser relevans til demokrati læring. I beskrivelsen står det blant annet skrevet følgende:

«Dei skal sjå korleis utviklinga i fortida var prega av både brot og kontinuitet og kva som bidrog til endringar, samt utvikle historisk empati. Elevane skal analysere korleis makt og maktrelasjonar har verka og verkar inn på ulike forhold i samfunnet.»¹⁵⁵

Sitatet viser til et ønske om elever som skal lære å gå dypere inn i makt og maktrelasjoner, og den innvirkning maktrelasjonene kan ha på samfunnet. Elevene skal også gå inn i brudd og kontinuitet i historien, hvor demokratiet er svært relevant. Dette blir ikke nevnt i beskrivelsen og blir derfor opp til faglærer å få frem. Man kan derfor si at beskrivelsen fordrer til læring om demokrati, men lite *for* og *gjennom* demokrati.

I underpunktet *Demokratiforståing og deltaking* kommer demokratiet og viktigheten tydelig frem. Hele beskrivelsen fordrer til demokrati og til deltaking. Den åpner for læring både *om*, *for* og *gjennom* demokrati. Jeg velger derfor å sitere hele beskrivelsen:

«Elevane skal forstå korleis geografiske, historiske og notidige forhold har lagt og legg føresetnader for høvet menneska har hatt og har til å samarbeide, organisere seg og ta avgjerder i ulike samfunn. Elevane skal få innsikt i forskjellar mellom land når det gjeld styresett og ivaretaking av menneskerettar og minoritetar, og dei skal sjå korleis forskjellar har hatt og har innverknad på folks liv og høve til å medverke. Dei skal forstå kvifor konflikhtar har oppstått og oppstår, og korleis dei har blitt og blir håndterte. Elevane skal få erfaring med demokrati i praksis for å kunne påverke og medverke til samfunnsutforming. Innhaldet i dette kjerneelementet skal sjåast i lys av ulike perspektiv, frå det lokale til det globale, og i eit urfolks- og minoritetsperspektiv, med vekt på fortid, notid og framtid.»¹⁵⁶

Hele beskrivelsen viser til et ønske om deltakende og demokratiske elever, noe som er naturlig da underpunktet heter *Demokratiforståing og deltaking*. Likevel viser det til et sterkt fokus på demokrati og medvirkning, og en tydelig sammenheng med historie.

Underpunktet *Bærekraftige samfunn* omhandler i stor grad bærekraftig utvikling, og dette på flere områder. I beskrivelsen blir ikke demokratiet direkte nevnt, men en setning viser til et indirekte demokratifokus: «Elevane skal forstå korleis geografiske, historiske og notidige forhold har lagt og legg føresetnader for korleis menneska har dekt og dekkjer behova sine, og

---

¹⁵⁵ Ibid. s.1

¹⁵⁶ Ibid. s.1-2

for korleis dei har fordelt og fordeler makt og ressursar i ulike samfunn.»¹⁵⁷ Beskrivelsen åpner for læring om demokrati gjennom å se på maktfordeling i historien og i dag. Det blir som i tidligere eksempler opp til lærer å bestemme mengden fokus på demokrati. Demokratiet vil likevel få en naturlig rolle innenfor dette temaet, da maktfordeling i historien i stor grad omhandler demokrati og/eller ikke-demokratiske maktforhold.

Videre i forslaget til læreplan for samfunnsfag finner vi de tre nye tverrfaglige temaene, hvor det ene heter *Demokrati og medborgarskap*. Beskrivelsen omhandler demokratilæring og aktiv deltakelse i demokratiet. Dette gjennom å lære om de demokratiske verdier og prinsipper, og gjennom arbeid med samfunnsfag vise aktivt medborgerskap. Den første setningen i beskrivelsen er formulert slik: «I samfunnsfag handlar det tverrfaglege temaet demokrati og medborgarskap om at elevane utviklar kunnskaper og ferdigheter for å kunne skape og delta i demokratiske prosessar.»¹⁵⁸ Det tverrfaglige temaet skal altså bidra til at elevene utvikler disse kunnskapene gjennom samfunnsfagundervisningen, slik at de videre kan delta aktivt i demokratiet og skape egne demokratiske prosesser. Det tverrfaglige temaet viser med det til et økt fokus på demokratilæring i praksis, der hvor elevene i enda større grad skal lære å personlig utøve praktisk demokrati. Dette er et fokus som de tidligere læreplanene har vist til i sine generelle deler, men ikke fulgt opp i fagplanene for samfunnsfag. Et ekstra tverrfaglig tema som fokuserer på dette, kan være et tiltak for å få en endring i denne mangelen på sammenheng fra tidligere. Trolig er det tverrfaglige emnet like avhengig av en sammenheng med kompetansemålene, som de tidligere generelle deler har vært av læringsmål i fag for å få gjennom sitt ønske om praktisk demokratilæring.

Ser man videre på utformingen av de nye kompetansemål for læreplanen av 2020, finner man igjen en problematikk i sammenhengen. Kompetansemålene i samfunnsfag for ungdomstrinnet er felles kompetansemål for alle de tre disiplinene, geografi, historie og samfunnskunnskap. Kompetansemålene skal derfor kunne brukes innenfor alle disiplinene der skole og/eller lærer vurderer at det passer. I forslaget til de nye kompetansemål for samfunnsfag blir ikke demokratibegrepet brukt en eneste gang. Forslaget består av nitten forskjellige kompetansemål. Ingen av dem nevner demokratiet, demokratisk eller folkestyre. Altså har utvalget som har utformet læreplanen så langt, lagt et enda sterkere fokus på demokrati, medvirkning og medborgerskap i den generelle del og innledende del av samfunnsfag. De har påpekt tydelig hvordan demokrati og aktivt medborgerskap har sterk

---

¹⁵⁷ Ibid. s.2

¹⁵⁸ Ibid. s.2

sammenheng med samfunnsfag. Likevel har de valgt ikke å nevne demokratiet i noen av kompetansemålene. Nok en gang mangler generell/overordnet del og fagplanen sammenheng. Likevel skal det påpekes at selv om demokratibegrepet ikke blir direkte nevnt, så er noen av kompetansemålene demokratiske.

Et kompetansemål som omhandler demokrati, er formulert slik: «reflektere over korleis menneske har kjempa og kjempar for endringar i samfunnet og samstundes har vore og er påverka av geografiske forhold og historiske kontekst.»¹⁵⁹ Kompetansemålet åpner for egen refleksjon over hvordan mennesker før og i dag har kjempet aktivt for samfunnsendringer. Dette er et godt eksempel på demokratilæring *om* demokrati. Elevene får reflektere rundt hvordan andre mennesker har kjempet og kjemper for sine demokratiske rettigheter i forskjellige deler av historien. Kompetansemålet åpner for slike muligheter, men påpeker ikke tydelig at målet er demokratilæring. Dette blir lærerens ansvar eller den enkelte skoles utforming av en lokal læreplans oppgave å tydeliggjøre.

Et annet kompetansemål som åpner for demokratilæring er formulert slik: «utforske og beskrive korleis menneske- og urfolksrettar og andre internasjonale avtalar og samarbeid har betydning for nasjonal politikk, livet til menneske, likestilling og likeverd.»¹⁶⁰ Også dette kompetansemålet åpner godt for læring *om* demokrati. I historiedisiplinen kan man se på mange historiske hendelser hvor dette kompetansemålet passer inn i demokratilæringen. Kamp for menneskerettigheter og endring i politikk for minoriteter har funnet sted i Norge og i flere eksempler utenfor Norges grenser gjennom historien. Her har demokratiske samarbeidsprosesser hatt sin viktige rolle i utforming av avtaler som har endret politikken i flere land. Dette viser godt til eksempler hvor demokratiet viser sin viktighet, noe som kan åpne for læring *om* og *for* demokrati i historieundervisningen.

Videre finner vi tre andre eksempler på kompetansemål som åpner for læring *om* demokrati. Disse kompetansemålene er formulert slik:

«reflektere over kva for aktørar som har makt i samfunnet i dag, og korleis desse grunngir standpunkta sine», «utforske ulike plattformer for digital samhandling og reflektere over korleis digital deltaking og samhandling påverkar formå på og innhaldet i

---

¹⁵⁹ Ibid. s.8

¹⁶⁰ Ibid. s.8

samfunnsdebatten.» og «beskrive trekk ved det politiske systemet og velferdssamfunnet i Noreg i dag og reflektere over sentrale utfordringar.»¹⁶¹

Alle tre kompetansemålene åpner for refleksjon rundt temaer hvor demokratiet er sentralt. De åpner for læring *om* demokrati og refleksjon rundt demokratiet, men i likhet med de tidligere nevnte kompetansemålene, åpner de ikke for læring *gjennom* demokrati. Ingen av kompetansemålene for samfunnsfag for ungdomstrinnet i forslaget åpner for demokrati i praksis og direkte medvirkning eller deltakelse i demokratiske prosesser. Noe som passer dårlig sammen med planens kjerneelementer, læreplanen for samfunnsfags formål og det nye tverrfaglige temaet *Demokrati og medborgerskap*. Det er nok en gang en tydelig mangel på sammenheng mellom generell del og overordnede mål, og samfunnsfagets kompetansemål.

Begrepsbruk

Når det kommer til den direkte bruken av demokratibegrepet, blir det som påpekt tidligere i analysen brukt i stor grad i kjerneelementene og i innledende del av samfunnsfagets læreplan. Spesielt i *Fagrelevans og sentrale verdier, kjerneelement* og det tverrfaglige temaet *Demokrati og medborgerskap*. Begrepet forsvinner helt i kompetansemålenes formuleringer. I de delene av læreplanen hvor demokratibegrepet blir brukt, blir det fremstilt som viktig og positivt ladet. Videreutvikling av demokratiet blir fremstilt som en måte å forebygge ekstremisme i forslaget for læreplan i samfunnsfag under det tverrfaglige temaet *Demokrati og medborgerskap*: «Samfunnsfaget skal bidra til at elevane kan delta i og vidareutvikle demokratiet og førebyggje ekstreme haldningar, ekstreme handlingar og terrorisme.»¹⁶² Demokratiet blir i den overordnede del av læreplanen fremstilt som en motvekt mot fordommer og diskriminering. Det fremstilles ingen åpenhet for kritisk tilnærming til demokratiet. Dette på samme måte som i M87, L97 og K106. Det å fordre til videreutvikling uten å åpne for kritisk tilnærming, blir en tydelig selvmotsigelse. Koritzinsky kommenterer også dette når han diskuterer *Demokratiets dilemmaer og utfordringer*, i boken *Kritiske blikk på skolen*, hvor en av utfordringene er den kritiske samtale om demokrati i klasserommet. Koritzinsky skriver følgende:

---

¹⁶¹ Ibid. s.8-9

¹⁶² Ibid. s.2

«I skolen har slike spørsmål ofte blitt utelatt fordi de kanskje kan få elevene til å tvile på demokratiet som styreform. Jeg tror omvendt: Jeg tror at når elevene, etter modenhetsnivå, gradvis selv får diskutere slike utfordringer, blir deres demokratiske forstand styrket. Og de vil se at mer autoritære systemer ikke vil være bedre i stand til å løse de utfordringene som her er nevnt.»¹⁶³

Koritzinsky påpeker her hvordan det å åpne for kritisk tilnærming til demokratiet vil styrke elevenes demokratiske forstand. Jeg tror også en god videreutvikling av demokratiet er avhengig av en åpenhet for en slik kritisk tilnærming til styreformens også i klasserommet.

Begrepet blir også satt i sammenheng med det å arbeide, leve og lære sammen, og i sammenheng med kristen og humanistisk arv og tradisjon, likestilling, likerett og i å verne om urfolk og minoriteter. Begrepet blir altså satt i sammenheng med andre positivt ladede begreper. Dette trolig for å vise til demokratiet som en gode, men også for å beskrive hvilke dyder skolen ønsker at de demokratiske elevene skal videreføre. Begrepssammenhengene er trolig også i denne læreplanen koblet til dagens store politiske tema. Likestilling er på dagsorden i stor grad i dag. Terrorisme og ekstreme holdninger er tema som kommer frem ofte i media. Fordommer og diskriminering er store tema og noe som blir slått hardt ned på i Norge og andre land i dag. Dette fokuset har trolig vært med på å prege utformingen av læreplanverket av 2020, og dens valg av fremstilling og bruk av demokratibegrepet.

Oppsummering av Læreplanverket av 2020

Oppsummert kan man si at Læreplanverket av 2020 følger i et spor av sine forgjengere. Demokratibegrepet blir fremstilt som viktig og positivt ladet i den overordnede del. Begrepet blir satt i sammenheng med andre positivt ladede begreper og verdier. Noe som både kan sette demokratiet i et godt lys og trolig er et ønske om å oppfostre demokratiske medborgere som viderefører disse positive verdiene. Begrepene og verdiene demokratiet blir satt i sammenheng med er store politiske tema, som igjen viser politikkenes innvirkning på utformingen av læreplanenes fokus. Demokratiet blir likt som i M87, L97, K106 og det meste av M74, fremstilt som et gode og gjennomgående positivt. Det framkommer ingen åpning for kritikk av demokratiet som styreform. Læreplanverket av 2020 har noen brudd med de tidligere planers demokratifremstilling. Dette med innføring av det tverrfaglige emnet og med

---

¹⁶³ Briseid. Et.al (2018) s. 53-54

begrepene og verdiene demokratibegrepet blir satt i sammenheng med. Sistnevnte brudd kan likt som tidligere ses som en kontinuitet, da demokratibegrepet blir satt i sammenheng med de store politiske tema i samtiden, men temaene endrer seg. Bruddet ligger trolig mer i politikken enn i begrepsbruken.

Som nevnt er ikke læreplanen ferdig utformet, men ut fra de forslag og de deler som allerede har kommet kan man se en sterk likhet med de tidligere planene. Det mangler fortsatt sammenheng mellom overordnet del og læreplan for samfunnsfag når det kommer til demokratilæring og læring *gjennom* demokrati. Den overordnede delen av læreplanen fremstiller demokratiet som viktig, de demokratiske verdier er felles for skolen, og elevene skal få opplæring gjennom disse verdiene. Den overordnede delen påpeker flere ganger viktigheten med at elevene lærer å bli demokratiske medborgere gjennom å lære demokrati i praksis. Likevel forsvinner dette fokuset i kompetansemålene i læreplanen for samfunnsfag. Den innledende delen av læreplanen for samfunnsfag følger ønsket om praktisk demokratilæring opp til en viss grad, men i kompetansemålene forsvinner demokratiet. De konkrete målene for samfunnsfaget og derav historieundervisningen nevner ikke demokratiet, og kompetansemålene åpner ikke for læring *gjennom* demokrati. Det blir påpekt hvordan demokratiet ikke må tas for gitt, men med en totalmangel på demokratisk praksis i kompetansemålene for undervisning i historie, geografi og samfunnskunnskap, og ingen åpning for kritisk syn på demokratiet som styreform kan man si at det er akkurat det som blir gjort.

3.3. Oppsummering av læreplaner fra 1974 til 2020

Man kan gjennom analysene av K106 og Læreplanverket av 2020 se tydelige kontinuiteter fra de tidligere læreplaner i deres fremstilling og bruk av demokratibegrepet. Fremstillingen av demokratiet som noe viktig er nok den mest tydelige kontinuiteten gjennom hele perioden 1974-2020. Demokratiet blir fortsatt fremstilt som viktig og som et gode. Læreplanene åpner fortsatt ikke for kritisk tilnærming til demokratiet eller refleksjon rundt styreformens utfordringer. Noe som ikke har vært til stede i læreplanene siden M74. Demokratiet blir kun fremstilt i gode sammenhenger, noe som kan vise til og fremme et syn på demokratiet som et selvfølgelig gode. Den generelle del av K106 og den overordnede del av Læreplanverket av 2020 påpeker gjentatte ganger viktigheten med de demokratiske verdier og ideer, opplæringen av demokratiske medborgere og den demokratiske praksis i skolen. Det følges likevel ikke

opp i K106s fagplan for samfunnsfag og kompetansemålene for historie, eller i Læreplanverket av 2020s felles kompetansemål for hele samfunnsfaget. Akkurat det er også som nevnt i de tidligere læreplaner en tydelig kontinuitet. Læreplanverket av 2020 påpeker viktigheten med ikke å ta demokratiet for gitt. Likevel er læreplanen preget av en mangel på sammenheng mellom generell/overordnet del og fagplanene. Den er og preget av en mangel på fordring til kritisk tilnærming til demokratiet. Noe som viser til et mulig syn på demokratiet som et selvfølgelig gode, som er et eksempel på å ta demokratiet for gitt. Læreplanene helt fra 1974 og til i dag viser altså til en kontinuitet i fremstilling og bruk av demokratibegrepet. De viser til noen endringer i fokus på demokratibegrepets sammenhenger, og en tydelig kontinuitet i mangel på sammenheng mellom generell/overordnet del og fagplan i samfunnsfags bruk og fremstilling av demokratibegrepet. Denne mangelen på sammenheng påvirker også ønsket om demokratisk opplæring.

4. Demokratiske muligheter og utfordringer i historieundervisningen, som følger av læreplanens bruk og fremstilling av demokratibegrepet

Som påpekt i analysen, viser læreplanene helt fra 1974 og frem til i dag en tydelig kontinuitet i fremstillingen og bruken av demokratibegrepet. Læreplanene fremstiller demokratiet som viktig og elevene skal fostres opp til demokratiske medborgere. Skolen skal fordre til læring *om, for* og *gjennom* demokrati. Demokratibegrepet er positivt ladet og blir brukt i sammenheng med andre positivt ladede begreper og verdier. I det så langt uferdige læreplanverket av 2020, blir det også tydelig påpekt hvordan demokratiet ikke må tas for gitt.

Læreplanene har også en kontinuerlig mangel på sammenheng mellom generell/overordnet del og fagplan for samfunnsfag. Fagplanene følger ikke opp de generelle/overordnede delers formål og ønske om demokratiopplæring og oppfostring av aktive, deltagende og medvirkende medborgere. Fagplanenes fokus, formål og kompetansemål gir ikke demokratisk medvirkning eller læring *gjennom* demokrati plass. De åpner ikke for kritisk tilnærming til demokratiet, foruten ett eksempel i M74. Fagplanene står nært historie- og samfunnsfaglærerne i deres undervisning. Det er formålene og kompetansemålene for faget, som forteller hva elevene skal kunne etter endt skolegang.

Fremstillingen og bruken av demokratibegrepet, som er gjennomgående positiv, kan føre til flere demokratiske muligheter i historieundervisningen. Likevel, med en lite konkret, ukritisk og nærmest tvetydig fremstilling av demokratiets viktighet i læreplanene, kan det også oppstå demokratiske utfordringer. Dette kan videre ha negativ innvirkning i oppfostringen av de demokratiske medborgerne elevene skal bli. Fremstillingen og bruken av demokratibegrepet i de tidligere læreplanene har lagt grunnlaget for den gjeldende og den kommende læreplanen. De tidligere læreplanene har derfor påvirket de demokratiske muligheter og utfordringer som læreplanene kan gi i dag. I dette kapitlet vil jeg derfor vurdere de demokratiske muligheter og utfordringer som kan oppstå i historieundervisningen med fremstillingen og bruken av demokratibegrepet læreplanene fremmer.

4.2. Demokratiske muligheter i historieundervisningen

Fremstillingen av demokratiets viktighet i de generelle/overordnede deler av læreplanene gir historieundervisningen demokratiske muligheter. Som nevnt i analysen ble demokratiet i M74

fremstilt som så viktig at man som underviser, må se verdien også i et mislykket forsøk på en demokratisk prosess:

«Å praktisere skoledemokrati vil videre bety at en må tåle at enkelte tiltak mislykkes, at en ikke når de mål som er satt. Men dette må ikke tolkes som bortkastet tid eller tale mot det samarbeid som ligger bak. Slike erfaringer kan danne grunnlag for et mer vellykket resultat neste gang saken tas opp.»¹⁶⁴

Erfaringen med den demokratiske prosessen blir fremstilt som viktig nok i seg selv. Dette gir en historielærer demokratiske muligheter i sin undervisning. Dette sitatet er tatt ut fra M74, og det videreføres ikke. Dette gjør at muligheten var der med M74, men den påpekes ikke i dag. Slik de generelle/overordnede deler påpeker også i dag, skal elevene lære ikke bare *om* og *for* demokrati, men også *gjennom* demokrati. Dette kan benyttes i historiedisiplinen ved å la elevene medvirke i undervisningen. Elevene kan selv gjennom demokratiske prosesser få være med å bestemme for eksempel undervisningsfokus, temaer og vurderingskriterier. De vil da kunne få erfart hvordan deltakelse i disse prosessene kan påvirke deres og de andre elevenes skolegang. En slik fremstilling åpner også for muligheten til å la elevene forsøke det å finne forslag til løsninger på konflikter gjennom demokratiske prosesser i undervisningen. Dette blir opp til den enkelte lærer å legge opp til, da fagplanene i seg selv ikke gjør det.

Den positive fremstillingen og den tydeliggjorte viktigheten med demokratiet i de generelle/overordnede deler av læreplanene, gir historielærere demokratiske muligheter i undervisningen. Dette gjennom et ønske fra det nasjonale styringsdokumentet, som støtter dem i en prioritering av demokratiske læringsmetoder og demokratiske prosesser i klasserommet. Det gir ikke bestemte muligheter direkte, men åpner for at historielærere kan velge å prioritere demokratilæringen. De demokratiske mulighetene som kan brukes direkte i undervisningen vil man kunne finne i kompetansemålene for historie.

Gjennom kompetansemålene for historie i samfunnsfaget i K106 og i de felles kompetansemålene for samfunnsfag i Læreplanverket av 2020, finner man og demokratiske muligheter, selv om kompetansemålene som påpekt i analysen er i liten grad demokratiske. Kompetansemålene åpner lite for læring *gjennom* demokrati, men noen av dem gir muligheter for læring *om* demokrati. Et kompetansemål for 10. trinn under *Historie* i K106 er formulert slik: «gjøre greie for idear og krefter som førte til den amerikanske fridomskampen og den franske revolusjonen, og beskrive følgjer dette fekk for den demokratiske utviklinga i

---

¹⁶⁴ Norge kirke- og undervisningsdepartementet. (1974). s.22

Noreg»¹⁶⁵ Kompetansemålet fordrer til læring *om* demokrati i og utenfor Norge, og viktige hendelser i demokratiets historie. Et annet kompetansemål for historie er formulert slik: «drøfte viktige omveltninger i samfunnet i nyere tid, og reflektere over korleis dagens samfunn opnar for nye omveltningar».¹⁶⁶ Dette kompetansemålet åpner for både refleksjon og drøfting rundt samfunnsendringer og samfunnets åpenhet for nye endringer. Dette åpner for muligheter i å reflektere og drøfte demokratiet, selv om kompetansemålet ikke direkte nevner demokratiet. Elevene kan med dette kompetansemålet drøfte rundt hvordan demokratiet åpner for store samfunnsendringer i dag. Det vil også kunne føre til demokratilæring *om* demokrati. Denne demokratiske muligheten er avhengig av historielærerens veiledning, som veileder elevene i denne retningen da det ikke blir direkte påpekt at det skal gjøres i kompetansemålet eller i læreplanen for samfunnsfag.

I forslaget til læreplan i samfunnsfag for Læreplanverket av 2020, finner man dette kompetansemålet: «reflektere over kva aktørar som har makt i samfunnet i dag, og korleis desse grunngir standpunkta sine»¹⁶⁷ Kompetansemålet gir demokratiske muligheter ved å åpne for refleksjon rundt samfunnets maktaktører, og åpner derfor til en refleksjon rundt demokratiet i Norge. Det gir likt som kompetansemålene nevnt i forrige avsnitt, demokratiske muligheter til læring *om* demokrati. Alle de nevnte kompetansemålene, som ut fra egen vurdering er de mest demokratiske kompetansemålene i læreplanene, lider dessverre av en felles utfordring. De åpner ikke for læring *gjennom* demokrati, slik læreplanenes generelle/overordnede deler fremmer at opplæringen skal. Dette blir en av de demokratiske utfordringene jeg skal vurdere i den neste del av oppgaven.

4.3. Demokratiske utfordringer i historieundervisningen

Fremstillingen av demokratiets viktighet i læreplanene og den positive bruken av demokratibegrepet, kan som nevnt føre til demokratiske muligheter i historieundervisning. Likevel kan den gjennomgående positive, ukritiske og til dels tvetydige fremstillingen av viktigheten, som kommer med manglende sammenheng mellom generell/overordnet del og fagplanen for samfunnsfag, føre til en rekke demokratiske utfordringer. Jeg vil derfor dele opp denne vurderingen av demokratiske utfordringer i to deler. Demokratiske utfordringer med

---

¹⁶⁵ Utdanningsdirektoratet (2013) SAF1-03. Kompetansemål etter 10. årssteget

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Utdanningsdirektoratet (2019) SAF1-04. s.8

den manglende sammenheng mellom generell/overordnet del og fagplan, og demokratiske utfordringer med ukritisk fremstilling og bruk av demokratibegrepet.

Utfordringer med manglende sammenheng mellom generell/overordnet del og fagplan for samfunnsfag

Når det kommer til de demokratiske utfordringer som kan oppstå med den manglende sammenheng mellom generell/overordnet del og fagplan i samfunnsfag, kommer disse tydelig fram med fagplanenes kompetansemål. Her kommer problematikken rundt hva elevene skal lære og hva de skal vurderes i. Kompetansemålene kan som nevnt åpne for noen demokratiske muligheter i historieundervisningen. Dette ved å åpne for læring *om* demokrati. Likevel kan kompetansemålene føre til enda større demokratiske utfordringer. Kompetansemålene for faget, som kom inn i læreplanene med KI06, er de faglige mål elevene skal oppnå i løpet av de klassesrinnene de er utformet for. Altså er de utformede kompetansemålene for samfunnsfag de konkrete faglige mål elevene skal ha oppnådd og som læreren skal vurdere elevene ut fra. Hvordan disse er formulert vil derfor kunne føre til flere demokratiske utfordringer i historieundervisningen.

De generelle/overordnede deler av læreplanene fordrer demokratisk opplæring *om, for* og *gjennom* demokrati. De utformede kompetansemål gjør ikke det. Dette fører til en interessekonflikt, som kan skape utfordringer enten for elevenes vurdering i faget, eller for skolens formål om oppfostring av aktive demokratiske medborgere. Denne mangelen på sammenheng i bruken og fremstillingen av demokratibegrepet samsvarer med både Koritzinsky og Gundems forskning som påpeker mangel på sammenheng mellom overordnet del av læreplanene og fagplanene. Lærere skal i stor grad følge de utformede kompetansemål i undervisningen for at elevene skal oppnå dem. Dette for at eleven skal være godt rustet til en mulig eksamen, som skal bestå av oppgaver basert på disse samme kompetansemålene. Elevenes standpunkt karakter skal og settes ut fra kompetansen elevene har oppnådd i faget. Noen lærere vil kanskje kunne gjennomføre en undervisning som hjelper elevene både å oppnå kompetansemålene og å lære *gjennom* demokrati, som ville vært best mulig. Utfordringen kommer når ingen av kompetansemålene fordrer til dette, og det kan da føre til en undervisning som ikke fordrer til læring *gjennom* demokrati. Som nevnt tidligere fordrer de mest demokratiske kompetansemålene for historieundervisningen i dagens læreplan til læring *om* demokrati, men de fordrer ikke til læring *gjennom* demokrati. Det blir med denne

mangelen på sammenheng opptil hver enkelt skole, eller hver enkelt lærer å innføre den demokratiske læringen *gjennom* demokrati i undervisningen. Det kan videre føre til en mer tilfeldig demokratiopplæring, som blir forskjellig for hver enkelt skole eller klasse, avhengig av den enkelte lærers interesse, ønske om eller kunnskap om demokratisk læring.

En mer tilfeldig og individuell demokratiopplæring følger ikke opp formålet om en *felles forståelse i et spesialisert samfunn*, som læreplanene fordrer til. I boken *Må vi snakke om demokrati?* skriver Stenshorne og Ballangrud i sitt kapittel kalt *Ledelsens utfordringer og muligheter i skolen som demokratisk organisasjon* om viktigheten med en felles forståelse av demokratibegrepet. De skriver følgende:

«For å kunne snakke om demokrati og demokratisk forståelse, og hvordan dette kan gjennomføres i klasserommet, er det behov for et felles «språk» i skolen. Skoler som ikke har etablert et læringsfelleskap hvor erfaringer deles, men har individuell lærerkultur, vil ha lærere med ulike forståelser av begrepet «demokratisk medborgerskap».»¹⁶⁸

De argumenterer med dette for en felles forståelse og imot individuell lærerkultur, hvor lærerne kun fremmer sin egen forståelse av demokratisk medborgerskap, som er preget av deres eget ønske og interesse for demokratilæring og deres personlige demokratikunnskaper. Dette for å unngå forskjeller i elevenes demokratiforståelse. Formålet med en *felles forståelse i et spesialisert samfunn*, som kommer frem i K106 er også demokratisk rettet. Under *Det allmenndanna menneske* i den generelle del av K106 er *Felles forståing i eit spesialisert samfunn* som nevnt i analysen et hovedpunkt. Her står det skrevet følgende:

«Det er ein sentral opplysningstanke at slike referanserammer for forståing og fortolking må vere felles for folket – må vere ein del av den allmenne danninga – om det ikkje skal oppstå kompetanseforskjellar som kan slå over både i udemokratisk manipulasjon og i sosiale ulikskapar.»¹⁶⁹

Altså kan en mangel på felles forståelse i demokratiopplæringen, en individuell og tilfeldig demokratiforståelse i klasserommet gi udemokratiske virkninger. Mangelen på sammenheng mellom læreplanens generelle/overordnede del og fagplanen i samfunnsfag, kan altså gi demokratiske utfordringer. Kompetansemålene i fagplanen støtter som nevnt ikke opp

---

¹⁶⁸ Madsen og Biseth (red.) (2014) s.107

¹⁶⁹ Kunnskapsdepartementet (2015) Det allmendanna menneske

formålene i de generelle/overordnede deler. Læringen *gjennom* demokrati følges ikke opp, og blir derfor tilfeldig gjennomført på de forskjellige skoler og i de forskjellige klasserom.

Utfordringer med ukritisk bruk og fremstilling av demokratibegrepet

Demokratiske utfordringer kan også oppstå i historieundervisningen med den ukritiske fremstillingen og bruken i læreplanene. Som nevnt helt i begynnelsen av denne oppgaven, under kapittel 1, oppsto det en demokratisk utfordring da jeg som historielærer la frem demokratisk fremgangsmåte og elevmedvirkning ukritisk og som et selvfølgelig gode. Det eksempelet omhandlet elevs motivasjon og hvordan de så verdien av undervisningsopplegget. Den ukritiske fremstillingen har trolig hatt sin innvirkning på meg. Den ukritiske fremstillingen kan da ha påvirket hvordan jeg fremstilte demokratiet for undervisningen og vurderingen. Denne hendelsen fant sted i historieundervisning, men kunne nok skjedd på samme vis i hvilket som helst annet fag. Fremstillingen og bruken kan også føre til demokratiske utfordringer spesifikt i historieundervisningen. Dette både med tanke på videreutviklingen av demokratiet og med historiefagets sterke bånd til kildekritikk. Kildekritikken kan ses som grunnmuren til historieforskning. Alt arbeid med historiske kilder må være preget av en kritisk tilnærming for å ikke blir sendt i feil retning av feilkilder, eller av å benytte kilder som ikke kan gi de svarene man søker. Dette skal elevene læres opp til i historiedisiplinen, samtidig som de skal læres opp til å støtte de demokratiske verdier og ideer. Som læreplanene skriver, *må* opplæringen fremme demokratiet.

Som nevnt i analysen, finner vi kun ett eksempel på åpning for kritisk tilnærming til demokratiet i læreplanene. Dette ene eksempelet finner vi i M74. Etter 1974 forsvinner altså den kritiske tilnærmingen til demokratiet i læreplanene for grunnskolen. Demokratiet blir fremstilt som et gode, som noe positivt og som noe vi må jobbe for, videreføre og videreutvikle. Demokratibegrepet blir satt i sammenheng med andre positivt ladede begreper og verdier, og utfordringene med demokrati som styreform blir holdt utenfor. Denne positive og samtidig ukritiske fremstillingen, viser til et syn på demokratiet som et selvfølgelig gode. Dette synet blir påpekt i den tidligere nevnte NOU, *Ungdom, makt og medvirkning*, der det påpekes at ungdom i Norge har et slikt syn på demokratiet.¹⁷⁰ Et syn som trolig ikke vil hjelpe videreutviklingen av demokratiet. Skal man videreutvikle noe, må man stille seg kritisk til

---

¹⁷⁰ NOU 2011:20 s.7

det, eller så vil man aldri kunne forbedre de deler som er utfordrende. Trolig har læreplanen innvirkning i ungdommens demokratisyn, som utredningen påpeker. Her skal historieundervisningen være et viktig verktøy for videreutviklingen av demokratiet. I læreplanen for samfunnsfag av K106 under hovedområdet *Historie*, står beskrivelsen av historiedisiplinen i faget. Her står det skrevet følgende: «Å stimulere til kritisk og reflektert deltakelse i samfunnet er sentrale elementer i hovedområdet.»¹⁷¹ Altså skal historieundervisningen stimulere til kritisk deltakelse. Under forslaget til ny læreplan i samfunnsfag for Læreplanverket av 2020, står det skrevet under *Standpunktvurdering* at:

«Læraren skal planleggje og leggje til rette for at elevene får vist kompetansen sin på varierte måtar som inkluderer forståing, refleksjon og kritisk tenking, i kjende og ukjende situasjonar.»¹⁷²

Dette står i konflikt med læreplanenes ukritiske syn på demokratiet, som skaper en demokratisk utfordring i historieundervisningen. Utfordringen blir til for historielæreren, som skal fremme kritisk tilnærming og samtidig må fremme demokratiet etter læreplanens ønske, som er ukritisk.

For eksempel i de historiske hendelser hvor demokratiet blir utfordret av totalitære styreformere, finnes muligheter for å stille de kritiske spørsmål, og man kan reflektere rundt hva som gjør at noen velger å gå en annen vei. Med en slik refleksjon vil elevene lettere kunne se demokratiets utfordringer, slik at de som medvirkende medborgere kan være med å forbedre og videreutvikle demokratiet. Slik Koritzinsky skriver om å åpne for disse kritiske spørsmål til demokratiet: «Jeg tror at når elevene, etter modenhetsnivå, gradvis selv får diskutere slike utfordringer, blir deres demokratiske forstand styrket.»¹⁷³ De kritiske spørsmål er en god demokratisk mulighet i historieundervisningen. Historiefaget omhandler disse relevante tema og hendelser hvor demokratiet blir utfordret. På denne måten gir historiefaget demokratiske muligheter for historielærere, men disse mulighetene må tas og de burde støttes av læreplanen. Den ukritiske fremstillingen av demokratiet kan derfor forhindre gode demokratiske muligheter. I stedet fører den til demokratiske utfordringer i både historieundervisningen, i læreplanens egne mål om oppfostring av demokratiske medborgere og videreutvikling av demokratiet.

---

¹⁷¹ Utdanningsdirektoratet (2013) SAF1-03. Hovedområde

¹⁷² Utdanningsdirektoratet (2019) SAF1-04. s.9

¹⁷³ Briseid Et.al. (2018) s.53-54

5. Konklusjon

I denne oppgaven har jeg analysert grunnskolens læreplaner fra 1974 frem til en uferdig læreplan som skal være ferdigstilt til år 2020. Jeg har sett på læreplanenes fremstilling og bruk av demokratibegrepet for å forstå hvordan de har ønsket å fremstille demokratiet i det offisielle dokumentet som setter formål og retningslinjer for norsk grunnskole. Med dette har jeg også sett hvordan det kan ha innvirkning i grunnskolens historieundervisning og elevenes demokratiske kompetanse. Med hjelp fra relevant og anerkjent forskningslitteratur innenfor temaer nært min problemstilling, har jeg fått et innsyn i hvordan de tidligere læreplanene har fremstilt demokratiet i sitt ønske om fostring av demokratiske medborgere. Jeg har analysert hvordan dagens gjeldende læreplan fremstiller og bruker demokratibegrepet, og hvordan den kommende læreplanen ser ut til å videreføre dette. Jeg har videre ut fra mine funn gjort drøftinger og vurderinger av demokratiske muligheter og utfordringer denne bruken og fremstillingen kan gi undervisning i historiefaget. Der hvor læreplanenes fremstilling og bruk av demokratibegrepet viser seg å kunne ha sterk innvirkning.

Gjennom analysen av de tidligere læreplanene M74, M87 og L97 har jeg fått sett hvordan bruken og fremstillingen av demokratibegrepet har endret seg over en tidsperiode på over tre tiår. Dette har gitt meg et innsyn i fortidens bruk og demokratifremstilling i norsk grunnskoles læreplaner. Disse læreplanene har vært med å legge et grunnlag for den gjeldende og den kommende læreplans bruk og fremstilling. I min analyse har jeg funnet eksempler på brudd og på kontinuitet mellom læreplanenes bruk av demokratibegrepet og deres fremstilling av demokratiet. Fremstillingen og bruken av demokratibegrepet preges i størst grad av kontinuitet, men man finner også eksempler på endringer og brudd. Denne delen av analysen har gitt meg mulighet til å tolke fortidens bruk og fremstilling. Noe som videre har hatt sin innvirkning på dagens gjeldende læreplans bruk og fremstilling. Den tydelige kontinuiteten viser hvordan de tidligere læreplaner har innvirkning på de nye. I analysen av dagens gjeldende læreplan KI06 har jeg på samme måte sett etter brudd og kontinuitet i bruk og fremstilling av demokratibegrepet. Dette for å se hvordan bruken og fremstillingen er i dag og hvordan den har endret seg fra tidligere læreplaner. Jeg har så analysert de deler av den kommende læreplan av 2020 som er publisert, som har gitt et innblikk i hva vi har i vente av bruk og fremstilling, og hva vi kan se av brudd og kontinuitet fra dagens gjeldende læreplan. Fra første analyserte læreplan M74, så jeg det som viste seg å bli læreplanenes felles enighet. Viktigheten av demokratiet kommer tidlig frem i M74, og dette synet kommer kontinuerlig

frem i alle de analyserte læreplanenes generelle/overordnede deler. I M74 påpekes det hvor viktige demokratiet og samarbeidet er. Et godt demokratisk samarbeid mellom elevene, og mellom elev og lærer skal prege skolegangen. Demokratiet blir som påpekt flere ganger i løpet av denne oppgaven, fremstilt som noe godt og i sammenheng med andre goder. Demokratibegrepet settes i et godt lys og i sammenheng med andre positivt ladede begreper. Dette vises tydelig i M87, hvor demokratiet blir satt i sammenheng med menneskerettigheter og likeverd. Begreper som omhandler samtidens store politiske saker, som likestillingskampen, og ikke minst Altasaken, som viste Norges behandling av sitt urfolk til omverdenen. Disse begrepene blir i L97 nesten direkte byttet ut med nasjonal identitet og internasjonal bevissthet. Dette bryter med begrepsbruken i M87 ved å til en viss grad gå bort fra fokuset på menneskerettigheter og likeverd. Denne sammenhengen kommer tilbake igjen i K106, men går ikke på bekostning av nasjonal identitet og internasjonal bevissthet. K106 gir mye større plass til demokratiet og innfører det nye valgfaget *Demokrati i praksis*. I det som har blitt publisert av læreplanen av 2020 ser vi også et økende fokus på demokrati i skolen. Planen innfører det nye tverrfaglige temaet *demokrati og medborgerskap*. Demokratiet skal altså ikke bare tilhøre de fagene nærmest demokratiet, men skal direkte være en del av undervisningen på tvers av fagene.

Altså har jeg funnet eksempler på brudd i bruken av demokratibegrepet i læreplanene, som viser til en viss endring i ønske om fremstilling og bruk av demokratibegrepet. Disse bruddene kan også ses som en slags kontinuitet, da begrepet kontinuerlig blir satt i sammenheng med samtidens store politiske saker og deres sentrale verdier. Det analysen viser tydeligst er kontinuiteten i demokratiets viktighet og den positive fremstillingen av demokratiet. Læreplanene er preget av et gjennomgående positivt språk som fremmer demokratiet og en demokratisk grunnskole. Denne positive fremstillingen og bruken er også tydelig ukritisk. De tidligere læreplanene M87, L97 og til dels M74s gjennomgående positive og ukritiske fremstilling og bruk av demokratibegrepet i sine generelle/overordnede deler, har tydelig satt preg på dagens og den kommende læreplans bruk og fremstilling. Kun i M74 finner man som nevnt et eksempel på en kritisk tilnærming til demokratiske prosesser. Denne kontinuerlige positive fremstillingen av demokratiet som viktig, kommer kun fram i læreplanenes generelle/overordnede deler, og følges ikke opp i fagplanene eller i kompetansemålene som kommer med K106 og Læreplanverket av 2020. Læreplanene er altså preget av en manglende sammenheng mellom generell/overordnet del og fagplaner i samfunnsfag når det kommer til fremstilling og bruk av demokratibegrepet.

En gjennomgående positiv fremstilling av demokratiet som viktig, og begrepsbruk som setter demokratiet i positive sammenhenger kan gi gode demokratiske muligheter i historieundervisningen. Likevel kan den gjennomgående positive og ukritiske fremstillingen, som i hovedsak kommer frem i de generelle/overordnede deler av læreplanene, og manglende sammenheng med fagplanene føre til demokratiske utfordringer i historieundervisningen. De demokratiske utfordringene kommer innenfor forskjellige deler av den demokratiske opplæringen. En manglende sammenheng mellom generell/overordnet del av læreplanene og fagplanene for samfunnsfag og histories fremstilling av demokratiets viktighet, gjør at det blir opp til hver enkelt skole og lærer å avgjøre hvor demokratisk historieundervisningen skal være. Dette vil føre til en demokratiopplæring preget av tilfeldigheter for elevene. Opplæringens fokus på læring *gjennom* demokrati vil være opp til lærerens kunnskaper og interesse av læring *gjennom* demokrati. En tilfeldig demokratiopplæring vil gi en forskjellig fremstilling av demokratiet i de forskjellige klasserom. Noe som ikke følger opp ønsket om «*felles forståing i eit spesialisert samfunn*»¹⁷⁴. Manglende bruk av demokratibegrepet og mangelen på demokratiske kompetansemål støtter ikke opp mot generell/overordnet dels ønske om demokratisk opplæring. Den ukritiske tilnærmingen til demokratiet i læreplanene og historiefagets formål og kompetansemål går imot et av hovedmålene med historielæring, som omhandler det å utvikle kritisk sans og evne til kritisk tilnærming til sine kilder. Den ukritiske tilnærmingen viser også til et syn på demokratiet som et selvfølgelig gode, et syn som ikke fordrer til videreutvikling av demokratiet.

Som nevnt gir den positive fremstillingen og bruken av demokratibegrepet i de generelle/overordnede deler av læreplanene noen demokratiske muligheter i historieundervisningen. Problemet ligger i den ukritiske tilnærmingen og at bruken og fremstillingen av demokratiets viktighet ikke fortsetter i fagplanen og kompetansemålene for historieundervisningen. Det er derfor viktig å tydeliggjøre denne positive fremstillingen og bruken som skal vise demokratiets viktighet i undervisningen også i fagplanene. Det burde derfor innføres flere kompetansemål som åpner for læring *gjennom* demokrati i form av kritisk tenking, diskusjoner og debatter, som fordrer elevene til å bruke stemmene sine og ytre sine meninger. Samtidig må læreplanen vise at selv om skolen ser demokratiet som et viktig gode og skal fostre aktive demokratiske medborgere, så betyr ikke det at demokratiet er perfekt. Fremstillingen og bruken, spesielt gjennom kompetansemålene må være åpne for og må nærmest kreve kritikk av demokratiet som elevene skal være med å videreutvikle.

---

¹⁷⁴ Kunnskapsdepartementet (2015) Det allmenndanna mennesket

Analysen viser at læreplanenes bruk og fremstilling av demokratibegrepet kan ha stor innvirkning på historieundervisningen, hvor demokratiet og demokratiopplæringen er sentralt. Den tidligere forskningen innenfor området viser til demokratisk underskudd blant norsk ungdom, og et syn på demokratiet som et selvfølgelig gode blant norske skoleelever, lærere og skoleledelse. Dette demokratiske underskuddet og demokratisynet ser ut til å ha sammenheng med læreplanenes egen bruk og fremstilling av demokratibegrepet.

Mitt forslag for endring i fremstilling og bruk av demokratibegrepet er derfor følgende: Innfør kompetansemål for historie eller hele samfunnsfaget som bruker demokratibegrepet, omhandler demokratiet og åpner for reell demokratisk deltakelse og medvirkning. Dette burde gjøres slik at elevene direkte fordres til læring *om, for* og *gjennom* demokrati. Åpne for og fordre til å utvikle evner til en kritisk tilnærming til demokratiet som styreform. Til slutt, følg opp de generelle/overordnede deler av læreplanenes ønske om demokratisk opplæring i fagplanen for samfunnsfag og historiedisiplinen. Med disse endringene tror jeg at læreplanen bedre kan bidra til å oppfostre aktive, deltakende og medvirkende demokratiske medborgere, slik den selv fremmer ønske om.

6. Litteraturliste

Bøker, fag- og forskningslitteratur

1. Briseid, Ole. Bakke, Jon E. Koritzinsky, Theo. Helland, Unni. Moen, Jan. Tjersland, Silje Hrafa. Eidsvåg, Inge. Wøien, Anne Tingelstad. Flydal Einar. (2018) *Kritiske blikk på skolen*. Z-forlag AS
2. Bøe, Jan Bjarne. (1995) *Faget om fortiden*. Universitetsforlaget. Oslo
3. Dale, Erling Lars (Red.) (2009) *Læreplan i et forskningsperspektiv*. Universitetsforlaget. Oslo
4. Eikeland, Halvdan. (2013) *Historie og demokratisk dannelse. En innføring i historiedidaktikk, historiebruk og historieformidling*. Portal Forlag AS, Kristiansand
5. Folkenborg, Håkon Rune (2018) *Én fortid – mange fortellinger. Introduksjon til historiebruk*. Cappelen Damm Akademisk
6. Gundem, Bjørg Brandtzæg. (2008) *Perspektiv på læreplanen*. Fagbokforlaget. Bergen
7. Madsen, Janne og Biseth, Heidi. (2014). *Må vi snakke om demokrati? Om demokratisk praksis i skolen*. Universitetsforlaget. Oslo
8. Melve, Leidulf og Ryymin Teemu (red.) (2018) *Historikerens arbeidsmåter*. Universitetsforlaget AS. Oslo
9. Stugu, Ola Svein (2016) *Historie i bruk*. Det norske samlaget. Oslo

Læreplaner og andre kilder hentet fra internett

1. Andreassen, Svein-Erik (2016) *Forstår vi læreplanen?* (Doktorgradsavhandling, Universitetet i Tromsø). Hentet fra https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/9671/thesis_entire.pdf?sequence=3&isAllowed=y
2. Andresen, Martin Eckhoff (25.11.2014) *Gode*. Hentet fra: <https://snl.no/gode>
3. Bråthen, Julia (2016) *En kvalitativ undersøkelse av et utvalg samfunnsfaglæreres forståelse av demokratiopplæring*. Hentet fra: <https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/9567/thesis.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
4. Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartement (1996) *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen*. Hentet fra Nasjonalbibliotekets nettsider: <https://www.nb.no/items/f4ce6bf9eadeb389172d939275c038bb?page=13&searchText=%C3%A6replanverket%20for%20den%2010-%C3%A5rige%20skolen%2097>
5. FN-Sambandet (2019) *Bærekraftig utvikling*. Hentet fra: <https://www.fn.no/Tema/Fattigdom/Baerekraftig-utvikling> 05.03.19
6. Hovde, Kjell-Olav. Svensson, Palle. Thorsen, Dag Einar (20.02.2018) *Demokrati*. Hentet fra <https://snl.no/demokrati> . Lest 18.10.2018
7. Kunnskapsdepartementet (2018) *Lov om grunnskolen og den vidaregående opplæringa (opplæringslova)* Lov-1998-07-17-61. Sist endret Lov-2018-06-22-56. Hentet fra Lovdata sine nettsider. https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61#KAPITTEL_1 08.05.19
8. Kunnskapsdepartementet (2018) *Fornyer innholdet i skolen*. Pressemelding Nr: 132-18. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/forny-er-innholdet-i-skolen/id2606028/> 04.03.19
9. Kunnskapsdepartementet (2015) *Generell del av læreplanen*. Hentet fra Utdanningsdirektoratets nettsider: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/generell-del-av-lareplanen/>

10. Kunnskapsdepartementet (2019) *Overordnet del av læreplanverket*. Hentet fra: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/overordnet-del/> 26.10.19
11. Norge Kirke- og undervisningsdepartementet (1974) *Mønsterplan for grunnskolen*. Hentet fra Nasjonalbibliotekets nettsider: https://www.nb.no/nbsok/nb/27717cffb91e04bca5ed6b5f90ec1034?lang=no&fbclid=IwAR3mb17xqQkSOfeZC8zhUdrAO_GyqKk8QZX_BS_9mqojhPt2xZbPt-yHWBA#0 30.01.19
12. Norge Kirke- og undervisningsdepartementet (1987) *Mønsterplan for grunnskolen: M87*. Hentet fra Nasjonalbibliotekets nettsider: <https://www.nb.no/nbsok/nb/feb352d4ea9b119247024d993cb465d0.nbdigital?lang=no#0>
13. NOU 2011:20 (2011) *Ungdom, makt og medvirkning*. Avgitt til Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2011-20/id666389/>
14. Utdanningsdirektoratet (2013) *Læreplan i samfunnsfag (SAF1-03)*. Hentet fra Utdanningsdirektoratets nettsider: <https://www.udir.no/kl06/SAF1-03>
15. Utdanningsdirektoratet (2013) *Læreplan i valgfaget demokrati i praksis (DIP1-01)*. Hentet fra Utdanningsdirektoratets nettsider: <https://www.udir.no/kl06/DIP1-01> 04.03.19
16. Utdanningsdirektoratet (2018) *Læreplan i samfunnsfag*. Høring om skisser til læreplaner. Hentet fra: <https://hoering.udir.no/Hoering/v2/288?notatId=564> 04.03.19
17. Utdanningsdirektoratet (2019) *Læreplan i samfunnsfag*. Høring om skisser til læreplaner. Hentet fra: <https://hoering.udir.no/Hoering/v2/357?notatId=749> 16.04.19
18. Utdanningsdirektoratet (2019) *Læreplan i samfunnsfag*. (SAF1-04) Revidert versjon. Hentet fra <https://www.udir.no/globalassets/filer/lareplan/fagfornyelsen/lareplanutkast/saf1-04---lareplan-i-samfunnsfag.pdf> 11.10.19